

ISSN 0354-5458

MATICA CRNOGORSKA

**GODIŠNJAK
2019/2021**

Matica crnogorska – Godišnjak

Godišnjak Matice crnogorske 2019–2021

Izdavač

Matica crnogorska
Podgorica

Redakcija

Dragan Radulović
Novica Samardžić
Ivan Ivanović
Vesna Kilibarda
Ilija Despotović
Ivan Jovović
Danka Barović

Broj pripremili

Ivan Ivanović
Danka Barović

Za izdavača

Ivan Ivanović

ISSN 0354-5458

MATICA CRNOGORSKA

**GODIŠNJAK
2019/2021**

REALIZOVANI PROGRAMI

zadovoljstvo nam je da Vas pozovemo na promociju knjige

**CRNA GORA U ANGLOAMERIČKOJ
PUTOPISNOJ KNJIŽEVNOSTI I
BELETRISTICI**

autora Marije Krivokapić i Nila Dajmonda

govore
Vesna Kilibarda
Vanja Vukićević Garić i
Marija Krivokapić, autorka

Matica crnogorska, Podgorica, U. Beogradska 24 c
četvrtak, 5. decembar 2019, godine u 18 sati

Promocija knjige

Crna Gora u angloameričkoj putopisnoj književnosti i beletristici

autora **Marije Krivokapić** i **Nila Dajmonda**

Podgorica, 5. decembar 2019.

Matica crnogorska je organizovala promociju knjige *Crna Gora u angloameričkoj putopisnoj književnosti i beletristici*, autora Marije Krivokapić i Nila Dajmonda.

Na promociji su govorili prof. dr Vesna Kilibarda, doc. dr Vanja Vukićević Garić i prof. dr Marija Krivokapić, autorka.

Promocija je održana u sali Matice crnogorske u Podgorici, 5. decembra 2019.

Marija Krivokapić je profesor engleske književnosti i studija kulture na Univerzitetu Crne Gore. Nil Dajmond (Neil Diamond) je kanadski režiser dokumentarnog filma. Potiče iz naroda Kri iz Džejsms Beja.

Zapisi nude veoma živ mozaik pejzaža, istorije, ljudi, njihove odjeće, njihovih kuća, svakodnevnog života, koji su tek sporadično izobličeni. Teško je zaključiti da na ove opise nijesu uticale ideologije putnika i da nijesu bili propušteni kroz kulturne i kognitivne mreže razvijene kod kuće, ali njihov značajan broj otkriva mjesta koja su sada zauvijek izgubljena.

„Ovu knjigu pisali smo s namjerom da izbjegnemo politizovanje, esencijalizovanje i samo-stigmatizaciju, te da zaključimo da je odsustvo Crne Gore kao stvarne istorijske, socio-političke i kulturne kompleksnosti u mašti stranaca uslovljeno i crnogorskom dugom i višestrukom izolacijom.“ (*Marija i Nil*)

Riječ Vesne Kilibarda na promociji knjige
Crna Gora u angloameričkoj putopisnoj književnosti i beletristici
M. Krivokapić i N. Dajmonda

Knjigom Marije Krivokapić i Nila Dajmonda koju večeras predstavljamo *Matica crnogorska* nastavlja da obogaćuje svoju biblioteku izdanja koja razmatraju recepciju, odnosno prisustvo ili poznavanje Crne Gore i Crnogoraca u pojedinim stranim kulturama. Poslije knjige Františka Šisteka *Naša braća na jugu, češke slike o Crnoj Gori i Crnogorcima* iz 2009. godine i knjige Angeliki Konstantakopulu pod naslovom *Grčke slike Crne Gore*, objavljene 2011, dobili smo sada zanimljivu i vrijednu studiju pod naslovom *Crna Gora u angloameričkoj putopisnoj književnosti i beletristici*. O sadržaju same knjige govoriće večeras doc. dr Vanja Vukićević Garić, a o kontekstu u kome je zamišljena i nastala ova studija njena autorka prof. dr Marija Krivokapić, obje s Filološkog fakulteta u Nikšiću, kao, uostalom, i moja malenkost. U kratkom uvodnom osvrtu željela bih prije svega da se osvrnem na značaj istraživanja koje za rezultat imaju ovakve i slične studije.

Prisustvo ili poznavanje jedne strane kulture – zemlje, naroda, pojedinca – u drugoj, to jest slika koja se o tzv. *Drugom* gradi u literaturi, ostvaruje se na različite načine. Među nekoliko komplementarnih vidova takvih *susreta kultura* s jedne strane stoje prevodi književnih djela, koji su svakako u ovoj razmjeni najzastupljeniji pa tako i najranije proučavani vid interkulturnih kontakata, i to ne samo u strogo beletrističkom smislu, jer iako je nesporno djelo fikcije, tzv. lijepa književnost nudi čitaocu veoma širok repertoar i stvarnih činjenica i saznanja o kulturološkom kontekstu kome pripada (jezičkom, istorijskom, društvenom, geografskom, psihološkom ili mentalitetskom itd). S druge strane, međusobno

manje poznate zemlje i kulture upoznavale su se vrlo često kroz putopise, odnosno retrospektivni opis direktnog ličnog iskustva onih autora koji su bili u prilici da ih posjete i neposredno upoznaju. Putopisi su se svrstali u bitne teme komparativnih, preciznije imagoloških studija, postavljajući u fokus pažnje pitanje ‘kako vidimo strane zemlje’. Konačno, u ovoj najjednostavnijoj podjeli, tu su i polufiktivna djela u kojima autor u proizvodima svoje spisateljske mašte postojeće knjiško znanje o određenoj zemlji i narodu, bilo da je riječ o naučnim, često istoriografskim tekstovima ili o beletristici, kombinuje s neposrednim iskustvom, svojim ili tuđim. Ova tri suštinska aspekta interkulture razmjene i u sadržinskom i u formalnom pogledu mogu biti veoma raznovrsna. A svaki od njih može, mada i ne mora, da garantuje preciznost i tačnost navoda, izostanak ili prenošenje davno usađenih stereotipnih predstava, potcjenjivački i pun predrasuda ili glorifikatorski i panegirički odnos prema zemlji i narodu o kojima se piše.

Što se Crne Gore tiče, poznavanje stranih literatura i kultura predmet je sporadičnog, na žalost ne i sistematskog projekatskog istraživanja i to tek u novije vrijeme, u posljednjih najviše tridesetak godina. Prve takve studije bavile su se prisustvom pojedinih stranih književnosti u Crnoj Gori, dakle, autora i djela prevedenih, objavljivanih i komentarisanih u najstarijim crnogorskim monografskim i periodičnim publikacijama. Bilo je zanimljivo ali i važno otkriti ko su bili i kom kulturnom kontekstu su pripadali poznavaoци stranih jezika i poklonici strane beletrističke, naučne i popularne literature, posebno u tada vrlo skromno izučavanom razdoblju razvoja crnogorske prosvjete i kulture, omeđenom godinom 1835, kad iz Njegoševе štamparije izlaze prve crnogorska knjige i časopisi, i 1918, kad Crna Gora nestaje sa političke mape Evrope kao samostalна država.

U poređenju s ovom građom, koja je faktički bila u potpunosti dostupna isključivo u Crnoj Gori, traganje za prisustvom *crnogorskih tema* u evropskom i širem kulturnom kontekstu predstavlja mnogo zahtjevniji posao. Na ruku ovakvim istraživanjima ne ide činjenica da u Crnoj Gori postoji vrlo skroman broj stručnjaka specijalizovanih za ovakva istraživanja, da su destinacije na kojima bi trebalo istraživati prilično udaljene, što, pored ostalog, podrazumijeva i značajna finansijska sredstva, i da se samo manji dio ove građe može pretraživati putem interneta, čak i kad su u pitanju najrazvijenije zemlje. Stoga za sada imamo vrlo skroman broj studija koje se ovim temama bave, posebno ukoliko pretenduju na veću hronološku obuhvatnost. Među njima je i knjiga Marije Krivokapić i Nila Dajmonda u čiji hronološki raspon ulaze čitav 19. i 20. vijek kao i početak novog milenijuma.

Studija prati, to jest prikazuje prve susrete Engleza s Crnom Gorom u Boki Kotorskoj, u vrijeme Napoleonovih osvajanja na Jadranu, preko prvog posjetioca Cetinja u vrijeme vladike Petra I, lorda Viliijama Barneta 1829. godine, do brojnih Engleza koji su se susretali s Njegošem (Mitford, Lejard, Vilkinson, Pejton, Lam, Vinington-Ingram, Frejzer) i koji su svoje utiske i sjećanja na njega i tadašnju Crnu Goru objavljivali kako za života crnogororskog pjesnika i vladike, tako i kasnije, pridruživši se čitavoj plejadi stranih putnika koji su, zahvaljujući fami koju je ovaj neobični vladar malog naroda stekao i izvan granica svoje zemlje, dolazili da ga posjete, upoznaju i opišu.

U drugoj polovini 19. vijeka studija se bavi zapisima engleskih putnica – to su Đorđina Mekenzi, Adelina Polina Irbi i vikontica Stangford – koje su, umjesto klasične putanje *Grand Toura*, to jest zemalja antičke kulture, odabrale da običu manje poznati Istok, Balkan, pa tako i Crnu Goru. Još nekoliko engleskih putnika (Denton, Mejhju) boraviće u Crnoj Gori u decnijama koje su prethodile posjeti crnogorskog knjaza Nikole engleskoj kraljici Viktoriji u Vindzoru 1898. godine, a koja će označiti vrhunac veza male kneževine s moćnom britanskom imperijom, čiji su uspon obilježili napisi i govori uticajnog engleskog političara, lorda Viliijama Gledstona, inspirišući i već slavnog engleskog pjesnika Alfreda Tenisona da ispjeva čuveni sonet Crnoj Gori.

Na početku 20. vijeka Crnom Gorom putuje umjetnica i antropološkinja Meri Idit Daram, kao i član Kraljevskog geografskog društva Heri De Vint, potom dvojica putnika, Vajon i Prans, koji će Crnu Goru detaljno opisati na preko 300 strana svoje zajedničke knjige. Nakon što je 1910. postala kraljevina, Crnu Goru posjećuje Roj Trevor, a u to vrijeme bilježi se i pojava jednog djela fikcije, irskog autora Brema Stoukera, koji u Crnoj Gori nije nikad boravio već se u svom romanu koristio raspoloživom putopisnom i historiografskom literaturom. Džojs Keri, pripadnik jedne irske aristokratske porodice i budući pisac, nakon što se kao volonter pridružio britanskom Crvenom krstu, ostavio je dirljivo svjedočanstvo o Crnoj Gori iz vremena Prvog balkanskog rata i osvajanja Skadra u svojoj putopisnoj knjizi *Sjećanje na Bobote* objavljenoj posthumno, tek 1964. godine, dok će svoje putopisne zapise iz godina Prvog svjetskog rata ostaviti i talentovani par Džan i Kora Gordon.

Poslije 1918. godine Crnu Goru su posjetila dva ugledna čovjeka od pera, britanski pisac Džordž Bernard Šo (1929) i američki helenist Milman Peri koji je tadašnjom Jugoslavijom putovao 1834. i 1835. godine. i koji je, zahvaljujući susretu s narodnim pjevačem Avdom Međedovićem u Bijelom Polju, uspio da poslije

više od dva vijeka ‘zatvori’ u nauci tzv. homersko pitanje. Tih tridesetih godina Jugoslavijom putuje i engleska novinarka i spisateljica Rebeka Vest koja priču o ovom putovanju u svojoj knjizi *Crno jagnje i sivi soko* završava opisom utisaka iz Crne Gore, insistirajući i na posebnosti crnogorskog identiteta zasnovanog na specifičnoj simbiozi crkve i države od kraja 17. vijeka.

Prema podacima iz studije o kojoj večeras govorimo u drugoj polovini 20. vijeka o Crnoj Gori nije puno pisano jer zemlja nije više bila politički interesantna, privukla je pažnju tek nekoliko kosmopolita i svjetskih avanturista, a neke od njihovih knjiga su u socijalističkoj Jugoslaviji i zabranjivane. To su godine kada Crna Gora, najviše zahvaljujući Lovćen filmu iz Budve, postaje često korišćeni pejzaž svjetske kinematografije. Ili domovina ekscentričnog detektiva Nera Vulfa, junaka 33 romana i 39 pripovjedaka napisanih od tridesetih do sedamdesetih godina 20. vijeka, u kojima je njihov autor, američki pisac Reks Staut, uspio da amalgamiše američki policijski roman i englesku krimi priču. Popularnost ovog lika dokazuje i činjenica da je postao junak djela i nekih drugih autora, ne samo angloameričkih, nego i italijanskih. Staut nije nikad bio u Crnoj Gori, a o njoj se obavijestio iz memoara jednog američkog imigranta iz naših krajeva. Posljednja decenija 20. vijeka fokusirala je pažnju strane čitalačke i filmske publike prije svega na one krajeve bivše Jugoslavije u kojima su vođeni krvavi ratovi, pa je Crna Gora u poređenju s tim ostala uglavnom zaboravljena. Godine 1998, nevezano za aktuelnu situaciju, pojavio se roman američkog pisca Starlinga Lorensa pod naslovom *Crna Gora*, vremenski situiran u period na razmeđu 19. i 20 vijeka, a tematski postavljen kao špijunska fantazija.

Knjiga se završava prikazom najsvježijih pomena Crne Gore u djelima angloameričkih autora od početka 21. vijeka, koji, naročito poslije obnove crnogorske nezavisnosti 2006. ovu zemlju predstavljaju kao ‘otkriće’, ‘jednu od najbolje očuvanih tajni Evrope’, ‘planinsko kraljevstvo’ – da pomenem samo neke od danas uobičajenih atributa ili sintagmi koje fokus pažnje sa istorijske i junačke prošlosti premještaju na geografske neobičnosti i prirodne ljepote predjela ove zemlje. Crna Gora se sada medijski promovise kao velika evropska turistička destinacija i izazovna tačka na maršrutama svjetskog džet seta, a isto tako, s puno sofisticiranog humora, podsjeća se i npr. na crnogorsko porijeklo vještih kradljivaca dijamanata iz grupe Pink Panther.

Tribina

Nikšićanke za pravo glasa 1939–2019

Nikšić, 9. mart 2020.

Matica crnogorska Ogranak Nikšić i Narodna biblioteka „Njegoš“, povodom Međunarodnog praznika žena u Gradskoj kući upriličili veče u čijem je fokusu položaj, angažman i uloga žene u društvenim, ekonomskim i političkim procesima u Crnoj Gori

Kroz istoriju, počev od antike, žene su imale podređen status. Tek u drugoj polovini XVIII vijeka, u strogo regulisanom sistemu privrednog i javnog života, nazire se okvir u kojem se žene grupišu oko ideje jednakosti sa muškarcima. U Crnoj Gori, u Nikšiću, davne 1939.godine održan je zbor Naprednih žena u okviru kojeg su prvi put tražile pravo glasa, nakon čega je i pokrenut list „Naša žena“ koji je bio važan za pojašnjavanje uloge AFŽ-a i odluka o kojima su žene tretirane na nov način i izjednačene sa muškarcima u pravima i dužnostima.

„Švedska je prva zemlja koja je 1867. godine biračko pravo dala ženama, dok je Crnogorkama to pravo dato 1946. Iako je biračko pravo ženama Francuske dato 1944, tek 24.februara 2019. Francuska akademija je prihvatila feminizaciju i usvojila validnim nove forme ženskog roda. Da je danas 1945. godina, kao žena u Crnoj Gori ne biste mogle imati pravo glasa.

Napomenula bih da je shodno prirodi, njegovoj sonornosti, odnosno zvučnoj strukturi, derivaciji itd. francuski jezik pogodniji za ovaj proces nego na primjer crnogorski. Dobro je da jezik dodaje, izmišlja, kreira nove sufikse kako bi žene mogle izraziti slobodno svoj identitet, kao još jedan vidljiv simbol ženskog oslobođenja. Danas našim pretkinjama moramo odati počast za sve što su doprinijele boljem današnjem položaju. Majke, sestre, učiteljice, profesorice, svih generacija mladih danas, imaju obavezu da upućuju na neke nove poruke koje, zahvaljujući ženskim pravima, mogu biti putokaz za građenje i jačanje stvarnog građanskog crnogorskog društva XXI vijeka“, kazala je, uz ostalo, prof. dr Jasmina Nikčević, u analitičnom komparativnom prikazu Crnogorki sa ženama iz razvijenih država.

Žene u Crnoj Gori prepoznatljive su po požrtvovanosti i hrabrosti. Uz takvu genetiku, uz obrazovanje i upornost, žene danas dominiraju na raznim poljima.

„U Skupštini Crne Gore procenat žene u poslaničkim pozicijama je oko 30 procenata, dok u lokalnim parlamentima taj procenat varira. Konkretno u SO Nikšić procenat žene je oko 40 odsto. I žene preduzetnice danas su brojnije iako postoji barijera na putu ostvarenja u ovoj oblasti - nemogućnost podizanja kredita, jer nije titular vlasništva nad kućom ili zemljom. Vjerujem da će ova oblast u skorije vrijeme biti na održiv način prevaziđena uz pomoć institucija, ali i postepenom promjenom svijesti da su i žene ravnopravne u nasljeđivanju. Uspješna i snažna žena je čvrst oslonac porodice koja je temelj svakog društva. Pred nama je vrijeme značajnijeg uključivanja žena i preuzimanja sve dominantnije uloge u životu zajednice“, kazala je potpredsjednica Opštine Nikšić Sonja Nikčević, koja je govorila o brojnim uspješnim ženama svih uzrasta na raznim poljima.

Zvezdana Lakić, profesorica istorije u prikazau Crnogoske „Vile ratnice“ obradila je ulogu žene u istoriji i pobrojala značajnije Crnogorske.

„Nerijetki primjeri herojskih podviga izdigli su crnogorsku ženu u drugi plan. Žena je postala muza bitaka i proročnica pobjeda, njenu ratničku i iskonsku snagu slave pjesme, priče, legende, ona je u programima političkih stranaka. Crnogorka je često, razme uz rame, ratovala sa muškarcima. Prva ratnica bila je Plana Dragović koja se borila protiv Osmanlija na Morači početkom XIX vijeka. Prva heroina bila je Vukica Mitrović-Šunja, narodni heroj Jugoslavije. Među hrabrim ženama – vilama, ratnicima je i Milosava Perunović, nikšićka gimnazijalka koja se 1916.godine, po kapitulaciji Crne Gore, pridružila komitama“.

„Jedna drevna legenda sa ovih prostora govori u ime svih Crnogorki: „Patnja je naša zajednička tragedija, herojstvo je naše zajedničko blago, dok god je sve to naše, Crna Gora će biti jedno“. Kroz dugi istorijski razvoj društva žene su imale veliku ulogu, a ipak, je bilo potrebno da prođu godine samoprekornog rada i dokazivanja da bi im ta uloga bila konačno priznata. Samim tim što je njihov položaj u društvu tretiran kao drugostepeni, bile su osuđene na isključivo obavljanje porodičnih obaveza. Crna Gora je dugo bila zahvaćena ratnim vihorom, pa shodno ovom da su muškarac i žena dva suprotna svijeta, od kojih je muški vidljiv, prepoznatljiv, a ženski tek pasivan, ona se identifikuje sa ličnim imenom muškaraca (Jankova, Miloševa, Dinova, Mirkova...). Tek kasnije, i to u prvoj polovini XX vijeka, žena postaje društveno vidljiva, socijalno angažovanija, identitetski svjesnija i tada imamo (Janu, Vjeru, Ljubicu, Merimu, Đuku, Stanu...) mnoge znamenite i one anonimne ali svakako važne žene, pale su u zaborav zbog nedostatka naučnog interesovanja, kao i marginalizovanja i nebilježenja njihovog rada u hronimika, čitankama itd. Feministički pokret s početka XX vijeka donio je liberalniji pristup pri izučavanju uloge žene, što se odrazilo i na crnogorsku historiografiju u kojoj je žena prisutna kao stvarlac“, istakla je u svom izlaganju Vesna Kovačević, profesorica istorije

Moderatorka bila je Jelena Jovović. Veče „Nikšićanke za pravo glasa 1939-2019, segment programa Nikšićka kulturna scena, organizovali su Matica crnogorska – ogranak Nikšić i JU Narodna biblioteka Njegoš.

Jovan Džodžo

Preuzeto: <https://www.rtnk.me/me/sport/odr%C5%BDano-ve%C4%8Ce-%E2%80%99Enik%C5%A0i%C4%86anke-za-pravo-glasa-1939---2019%E2%80%9C/>

Promocija romana Boška Mijanovića
Đurđe Crnojević i žena mu Izabeta
Cetinje, 25. jun 2020.

U Svečanoj sali Ministarstva kulture na Cetinju 25. juna 2020. godine, održana promocija romana Boška Mijanovića *Đurđe Crnojević i žena mu Izabeta*. Na promociji su govorili: generalna direktorica Direktorata za kulturno-umjetničko stvaralaštvo u Ministarstvu kulture, Dragica Milić; publicista Marko Špadijer, urednik izdanja; Maja Martinović Kršić, profesorica književnosti; autor Boško Mijanović. U programu su učestvovali i pijanista Matija Marković, glumac Stevan Vuković i novinarka RTV Cetinje, Marija Todorović. Događaj su organizovali Matica crnogorska Ogranak Cetinje i Ministarstvo kulture.

Pozdravljajući prisutne generalna direktorica Direktorata za kulturno-umjetničko stvaralaštvo u Ministarstvu kulture **Dragica Milić** se osvrnula na period vladavine dinastije Crnojević i na pozitivnu izdavačku politiku Matice crnogorske:

„Poštovani gospodine Mijanoviću, dragi učesnici, cijenjena publiko,

Pozdravljam vas u ime Ministarstva kulture, sa posebnim zadovoljstvom zbog povoda koji nas je večeras okupio.

Literarna obrada tema iz naše slavne prošlosti je uvijek ne samo zanimljiva, već i veoma poželjna, jer je to prijemčiv način da se naš kulturno-istorijski kontekst i kulturna istorija, predstave i približe široj javnosti, stručnoj, laičkoj, čitalačkoj.

Period vladavine dinastije Crnojević predstavlja više nego zanimljivo literarno polazište, kako zbog istorijske intrigantnosti same epohe, tako i zbog intrigantnosti biografija članova ove vladarske kuće. Ipak, ne može se reći da je naša književnost na pravi način odgovorila na te za literature uvijek inspirativne izazove.

Zbog toga raduje pojava jedne fikcijsko-dokumentarne interpretacije događaja iz doba Crnojevića, koja kao centralnu temu ima odnos između Đurđa Crnojevića i njegove žene Izabete.

Djelom *Đurđe Crnojević i žena mu Izabeta* Boško Mijanović veoma odgovorno prilazi gradnji ove priče, potkrepljujući njen fiktivni sloj dokumentarnim, koji pokazuje autorovo ozbiljno istraživanje istorijske faktografije. U toj kombinatorici vješto se prepliću one visoke teme jedne burne istorije, s onim što pripada čovjekovoj intimi.

U vođenju ove priče može se govoriti i o svojevrsnom žanrovskom ukrštanju istorijskog romana i melodrame, čime autor stvara jedno zavodljivo literarno štivo, koje može računati na širu čitalačku publiku.

U romanu je dat značajan prostor zasigurno najvećem dostignuću Đurđeve vladavine – osnivanju štamparije i njenom radu. Faktografsku podlogu te teme autor proširuje, kako u samom tekstu, tako i u njegovom nekonvencionalnom dodatku na kraju knjige, čime ovaj rukopis može dodatno pokrenuti znatiželju čitalaca.

Izdavaštvo Matice crnogorske ovom publikacijom pokazuje svoju spremnost da i u polju fikcije nastavi svoj već dokazani rad na rasvjetljavanju našeg kulturnog i istorijskog nasljeđa.

To jeste onaj posao koji smo tokom prošlog vijeka mogli bolje obaviti, čime bismo sopstvenu kulturnu i identitetsku supstancu učinili otpornijom na razne revizionističke nasrtaje i svojatanja.

Na kraju, želim da se zahvalim gospodinu Mijanoviću na ovoj lijepoj i vrijednoj knjizi, a Matici crnogorskoj da nastavi sa ovakvom izdavačkom politikom.

Zahvaljujem se na pažnji i preporučujem vam ovu knjigu za čitanje.“

Riječ urednika **Marka Špadijera**:

„Ima nečeg simboličnog u tome što je Matica crnogorska 1994. godine započela izdavačku djelatnost upravo knjigom Boška Mijanovića *Paskalne tablice Đurđa Crnojevića*.

To je bila godina obilježavanja jubileja pola milenijuma Crnojevića štamparije, ali i doba manipulacije i prisvajanja prve crnogorke štamparije. Stavljajući fokus na osvetljavanje kulturnih izvorišta Crne Gore, Matica se posebno bavila periodom Crnojevića. Već 1995. godine objavila je Zbornik o crnogorskom štamparstvu, a kasnije organizovala naučni skup o Crnojevićima.

Nedavno je Matica, u saradnji sa naučnim ustanovama Bugarske i Makedonije, organizovala izložbu crnogorskog ćirilskog štamparstva u Sofiji i više mjesta u Crnoj Gori (Kotor, Podgorica, Cetinje, Bijelo Polje), a namjerava da u crnogorskim školama postavi panoje sa faksimilima knjiga starih štampara. U pripremi je fototipsko izdanje *Psaltira* prema primjerku nađenom u Bugarskoj.

Knjiga Boška Mijanovića, koju danas promovijemo predstavlja imaginarni literarni povratak na Ćipur, na Cetinje, koji su Crnojevići odredili kao zlatan vrt crnogorske istorije, koji smo dužni da brižljivo uzgajamo.

Kad se zagledamo u prošlost da bi u njoj našli primjere koji nam mogu poslužiti za projektovanje budućnosti, prirodno je da se bavimo periodom Crnojevića. To je jedan od onih sudbinskih uzleta i tragičnih porinuća naše povijesti. Zeta Ivana Crnojevića dobija današnje ime Crna Gora. Mala, slobodna mediteranska zemlja oko Lovćena i Skadarskog jezera, koja se spuštala na more, nalazila se na limesu Istoka i Zapada. Evropski zapad ovdje je bio prisutan svojom renesansom i graditeljstvom, modernim načinom života i živo pulsirao između zaleđa i Primorja. Tu je nekoliko desetljeća cvjetala trgovina preko Kotora i direktno pulsirali doticaji sa razvijenim italijanskim sjeverom, njegovim gradovima i univerzitetima. Kruna evropske demokratske kulturne influence bila je štampanje knjiga pokretnim slovima. Taj izum prvo su koristili naši ljudi u Veneciji (Kotoranin Andrija Paltašić), a potom i na Cetinju (Makarije). Bio je to zvjezdani trenutak evropskog duha Crne Gore. Sa istoka dolaze anadolske najezde koje će uskoro preplaviti ove

krajeve, oduzeti Crnoj Gori slobodu i svesti život njenih stanovnika na goli opstanak, a kulturu na rudimentalne oblike.

Period kraja 15. i početka 16. vijeka veoma intrigantan i inspirativan za književnike. Treba se prisjetiti narodne pjesme *Ženidba Maksima Crnojevića*, istoimene drame Laze Kostića, *Balkanske carice* knjaza Nikole, kao istorijskog romana *Makarije Čeda Vulevića* i filozofskih reminiscencija u djelu *Bijeli gavran* Bora Jovanovića. Većina književnih djela koja se bave ovim periodom su epskog ili romaničkog i političkog karaktera, a tek u novije vrijeme se pokušava literarno rekonstruisati to vrijeme i individualisati razne ličnosti u njemu.

Istoričari su ovaj period izučavali (bolje reći komentarisali već poznate činjenice, uglavnom o štampariji Crnojevića). Pronađeni su brojni primjerci knjiga iz ove štamparije koji su cirkulisali po slovenskom pravoslavnom svijetu. Održavaju se dileme da li je štamparija Đurđa Crnojevića, koju je vodio jeromonah Makarije za mitropolita Vavile, radila u Veneciji ili na Cetinju. Mit da se štamparija Crnojevića nalazila na Obodu, Rijeci Crnojevića održava se do danas, bez ijednog ozbiljnog argumenta.

Izučavajući štampariju Crnojevića Boško Mijanović, kao profesor i radoznali intelektualac, pronikao je sa preciznošću matematičara u proces izrade štampanih knjiga izračunavajući potrebno vrijeme i broj učesnika u izradi knjiga naše prve ćirilске štamparije. Utvrdio je da je njen ktitor, zetski vladar Đurđe Crnojević, italijanski đak i renesansni čovjek imao zavidno znanje astronomije, što je pokazao u izradi paskalija sa pokretnim crkvenim praznicima. Nastavio je istraživanja o Crnojevićima i napisao više članaka i izdao posebnu knjigu na tu temu.

Kao da su mu stručne i naučne dileme bile povod da uđe u jednu novu avanturu: da napiše roman o Đurđu Crnojeviću i njegovoj ženi Izabeti. Tako je nastala knjiga koju danas prezentiramo čitaocima. To je po žanru istorijski roman, ali može biti svrstan u legendu o ljubavi crnogorskog princa sa venecijanskom ljepoticom plemićkog roda.

Poslije Vladimira i Kosare, ovo je vjerovatno najintrigantnija crnogorska ljubavna storija. Boško Mijanović je iskoristio bogatu građu o štampariji Crnojevića, proučio veze Cetinja sa Kotorom i Venecijom toga doba i stekao sigurnost u opisu sudbine Đurđa kao posljednjeg vladara Zete u odnosu na nadiruću Tursku i saveznicu Veneciju. Nastojao je da vjerno rekonstruiše prilike koje su vladale u zemlji, odnos Đurđa sa bratom Stefanom koji je postao eksponent turske politike, pokaže veze Crnogoraca sa porodicama u Kotoru i Veneciji... Uveo je u priču veliki broj ličnosti sa zanimljivim i lustrativnim sudbinama. U opisu

noći i dana, sumraka i svjetlosti, snjegova i kiša, teških zima i južine, prepoznaje se Cetinjanin koji je to doživio i bezbroj puta u očima imao Orlov krš, Vlašku crkvu, Đinovo brdo i Lovćen kojim je vodio Đurđa i Izabetu.

Osnovna vrijednost priče koju je autor obradio kao odnos ljudi u jednom ambijentu i jednom dobu je njena opšeljudska dimenzija. Likovi i već poznata historijska fabula lišeni su nacionalne ili bilo koje druge patetike, kostimirane fasade, ritorske drame, već su ispunjeni ljudskim sudbinama koje su opisane realistički ubjedljivo. Centralna tema je odnos Đurđa i Izabete koja se pretvara u univerzalni motiv ljubavi koji dobija na trajnosti i svevremenosti. Ljubav temeljnog i moralnog Đurđa i smjerne bogobojažljive Izabet buknuła je već pri prvom susretu. Bili su opčinjeni i odmah vezani tajanstvenošću emocije koja zanavijek vezuje dvoje opčinjenih. Ova trajna ljubav nije počivala na plamenu strasti, već na potpunoj uzajamnoj predanosti. Kao kontrast te ljubavi, koja u sebi sadrži odanost i moralnost, prikazan je Stefan sa svojim osvajanjem ženskih srca bez skrupula.

Samo je velika ljubav Izabete prema Đurđu mogla jednu Venecijanku privoljeti da se odrekne udobnosti i luksuza. Izabet se prilagođava životu daleko od grada, jer je za nju kristalna kula svemira zajednički život sa voljenom osobom. Ona se interesuje za život podanika Đurđeve države, za običaje i psihogiju gorštaka. U ime ljubavi stoički je podnijela surovu sudbinu koju je doživjela kada je sa suprugom morala pobjeći iz Crne Gore. Velika iskušenja nastavljaju se u Veneciji, gdje je odvojena od svoga supruga. Ignoranciju dužda i ravnodušnost prema sudbini porodice svog saveznika dovela je Izabetu i njenu djecu do siromaštva i njenog muža do očaja. Đurđe nastoji da spas za svoju ljubljenu ženu, porodicu i svoju zemlju nađe kod Turaka. Odanost, ljubav, koja savladava sva iskušenja i sve surove izazove koje nosi život u tako burnim vremenima, ispričana je kroz muški glas ritera Đurđa koji se bori za svoju zemlju i svoju voljenu i ženski glas krotke Izabete Erico koja je istinski zaljubljena u svoga muža.

Ljubavna idila, spokoj u krilu voljenog čovjeka, učešće u poslovima svoga supruga, mir čistih predjela Crne Gore, a zatim izgnanstvo, neizvjesnost i bijeda u rodnom gradu i čežnja za voljenim bez nade.

To je jedna gotovo biblijska priča ispričana sočno, ubjedljivo i originalno. Autor je sam definisao postupak pisanja u uvodu, objašnjavajući kako je dopunio hroniku popa Stefana iz 1833. godine: 'polufiksijskom pričom, gdje su se činjenice i mašta međusobno ispreplijatale'. Kao da se uplašio da će mu neko zamjeriti da je prikazao jednu 'plačljivu' ljubavnu priču, autor nas vraća u realnost provjerom svojih opisa štamparije sa svojom prijateljicom Betom, specijalistom za staro štamarstvo.

Još samo da dodam jedan kuriozitet. Dok se autor dvoumio kako da ljetopis Đurđa Crnojevića, posljednjeg gopodara Zete kome je Dvor i Manastir izgradio njegov otac Ivan i postavio prijestono Cetinje kao centar Crne Gore ispuni istorijskim činjenicama, a imaginacijama ga učiniti životnim, njegov prijatelj, slikar, Mihailo Jovičević je u svom ateljeu u Bajicama smišljao lik ljepotice Izabete. Tu sliku, ikonu ljubavi imate na koricama knjige.

Ispred izdavača, Matice crnogorske, vjerujem da će ova knjiga koja je izašla u vrijeme pandemije korona virusom, bude dobra lektira u dane izolacije. Nadam se da će uvjerljivije od mene knjigu preporučiti profesor Maja Martinović Kršić i autor Boško Mijanović.“

Riječ Maje Martinović Kršić:

„Oдавno u našoj književnosti nije bilo istorijskog romana, te zato *Đurđe Crnojević i žena mu* Izabeta autora Boška Mijanovića treba toplo pozdraviti.

U većini istorijskih romana obično je vjerodostojan samo događaj oko kojega se odvija radnja, a ličnosti su izmišljene. To u ovom romanu nije slučaj, već je težište na njima. Događaje u njemu, ili bar većinu njih, pamti istorija, ličnosti takođe, samo je odnos među njima fikcija, što nam pisac u uvodu kaže. Ali, da li je fikcija, što naravno mora biti, pažljivi čitalac se neminovno pita? Jer, sve je tako stvarno i Izabeta i Đurđe i njihova ljubav, susret, rastajanje... Istorijski romani su obično lišeni psihološkog sagledavanja ličnosti, što ovdje takođe nije slučaj, Đurđe i Izabeta su, i ne samo po tome, iznad svog vremena.

Koncepcijski *Đurđe Crnojević i žena mu Izabeta* je lijepo i stručno riješen.

U Uvodu nas pisac veoma emotivno upoznaje sa porijeklom ideje o stvaranju romana.

U prvom dijelu upoznajemo naslovne likove, niz istorijski potvrđenih događaja, dolazak glavne junakinje iz Venecije u Crnu Goru, vjenčanje s Đurđem ubrzo pošto mu je umro otac Ivan. Srijеćemo se i sa mnogim drugim ličnostima: Stefanom, bratom Đurđevim, Makarijem štamparom, kotorskom i venecijanskom vlastelom.

Drugi dio romana opisuje svu tragediju bračnog para koju su nametnula istorijska dešavanja – odlazak iz Crne Gore, rastanak, zlopaćenje Đurđevo – što na poslu koji mu ne priliči, što u tamnici, nemaština, prodaja blaga radi preživljavanja, težak život, tužan kraj...

Postoji i Dodatak kojim se roman završava, vrlo važan dio knjige. U njemu je prepiska autorova sa prijateljicom Betom, stručnjakom za staro štamparstvo. Mnoge nedomumice koje je čitalac do tada stekao, ovim dodatkom su objašnjene.

Zadržala bih se, kratko, na dva lika iz romana – Stefanu, bratu Đurđevom i Izabeti, jer karakteristično oslikavaju duh podneblja u kojem su nastali – surovost i blagost.

Stefanova surevnjivost prema bratu potkrijepljena je mnogim događajima u knjizi, pa i onim najtragičnijim, selidbom Đurđa i Izabete iz Crne Gore. Njegov prelazak na tursku stranu doveo je i do drugih tragičnih dešavanja u zemlji... Da bi još više potkrijepio njegov negativan lik, autor nas upoznaje s njegovim odnosom prema djevojci koja zbog njega tragično završava svoj život.

Izabeta, Đurđeva žena je sasvim nešto drugo. Njena ličnost, način na koji nam ju je autor predstavio, svakako zaslužuje jednom veću i dublju analizu. Kao strankinja u tuđoj zemlji pokazala je, prije svega, veliku ljubav prema njoj... divila se njenim ljepotama na duboko emotivan način. Prvi put, dolaskom, s oduševljenjem upoznaje naše planine i more, i drugi put, kad već u bijedi dolazi da vrati relikvije iz crkve na Cetinju koje su odlaskom u Italiju odnijeli, oduševljenje prelazi u čežnju i bol. Autor ju je oslikao kao kompletnu ličnost – majku petoro djece, suprugu koja voli i poštuje svoga muža kojemu je i prijatelj i savjetnik u svemu, umjetnički nadarenu osobu koja oslikava prve štampane knjige njoj omiljenim bojama, kako Đurđe kaže...

Nakon čitanja knjige čitaocu se nameće osjećaj divljenja, smatram da nije prejaka riječ, upućenog autoru, prije svega na predanom radu. Kroz taj rad, ne može da se ne primijeti, pokazao je veliko poznavanje istorije, geografije, etnologije, etnografije, antropologije, starog štamparstva. Poznavanje psihologije pokazao nam je kroz emotivan odnos Đurđa i Izabete, ali i kroz pisma koja Izabeta šalje majci, odnos vojnika prema Đurđu, pomoć Stanislave koja ne zaboravlja dobra, itd.

Moje skromno mišljenje je da knjiga treba, iz navedenih razloga, da zauzme značajno mjesto u našoj književnosti.

I za sam kraj:

Knjiga je na mene ostavila dubok utisak, dugo sam o njoj razmišljala i neminovno su mi se, pri tome nametnula dva pitanja, tj. žaljenja:

- Zašto Crna Gora, uprkos vjekovnim nedaćama, nije snažnije nastavila svoj kulturni uspon, nakon štampanja prve knjige davne 1494. godine;

i

- Zašto ova knjiga nije objavljena, tj. postojala koju deceniju ranije u vrijeme kad sam učenicima tumačila ljepotu i vrijednosti knjige? Mogla je biti u lektiri, što svakako zaslužuje, pa bi se, s istim žarom i učenici i ja njoj radovali i o njoj raspravljali..."

Riječ autora **Boška Mijanovića**:

„Prije neku godinu na umu mi nije bilo da ću, u ovim svojim godinama, pisatu knjigu uobličenu kao roman. Nijesam imao, niti imam, ambiciju da se dokazujem u pisanju literarnih djela, koja bi me uvela u besmrtni krug naših romanopisaca. Ova knjiga što je večeras pred vama neplanirano je nastala, jer mi je pretprošlog ljeta došla ideja da stavim na papir jedan period iz doba Crnojevića, koji sam dobro poznao. To sam bez odlaganja i uradio.

Sa periodom Crnojevića otpočeo sam svestranije da se upoznajem sedamdesetih godina prošlog vijeka. Tih dana razgovarao je sa mnom, telefonom, mitropolit Danilo Dajković i tražio je, ako sam u mogućnosti, da nešto preuzmem kako bi se zaštitila crkva na ostrvu Kom u Skadarskom jezeru od potpunog propadanja, a koja je zadužbina Crnojevića. Upoznao sam istorijat crkve i doznao da su u njoj grobovi roditelja Ivana Crnojevića – Stefanice i Mare, i da je u njoj rukopoložen Njegoš za arhimandrita od prizrenskog vladike Zaharija.

Kroz nekoliko dana, čamcem sa Rijeke Crnojevića pošli smo na ostrvo Kom: direktor Republičkog zavoda za zaštitu spomenika kulture Ljubomir Kapisoda, arhitekta u toj ustanovi Đoko Mugoša, komandir Stanice milicije Obrad Vučeraković i ja. Našli smo oko crkve koze, crkvena vrata izbijena, patos prekriven debelim slojem kozjeg đubriva, a freske koje su bile na dohvat kozjih rogova potpuno uništene.

I u narednim godinama često sam bio preokupiran članovima vladajuće porodice Crnojevića. Aktivnosti oko proslave, i sama proslava 500 godina od osnivanja Cetinja nijesu objeručke prihvaćene od tadašnjeg republičkog rukovodstva. I jedan poznati Crnogorac pisao mi je da Opština ne treba da podiže spomenik Ivanu Crnojeviću, jer je bio turski vazal.

Godinu poslije proslave promovisali smo knjigu *Sazdanje Cetinja*, koju je priredio Radoslav Rotković, a značajna je za rasvjetljavanje crnojevićkog perioda. U njoj su, u najvećem dijelu, sabrana dokumenta iz Državnog arhiva Venecije i *Dnevnika* Marina Sanida, venecijanskog istoričara i političara.

Nastupile su i godine pripreme za proslavu 500 godišnjice rada Crnojevića štamparije. Dostupna su nam postala fototipska izdanja dvije njene knjige. Održavani su naučni skupovi posvećeni radu ove štamparije. Publikovale su se studije, članci i monografije o njoj. Pročitao sam veći dio ovoga teksta, i pronalazio poneku nelogičnost u njemu. I ja sam ponešto pisao o njenom radu. Tako sam dobro upoznao vrijeme Crnojevića.

Od početka pretprošle godine, bio sam preokupiran Crnojevićima. Često sam prolazio šetnjom pored Manastira, na kom mjestu je nekada bio dvorac Crnojevića,

i javljalo mi se pitanje: Kako se osjećala Izabeta, djevojka iz plemićke porodice, koja je u ovu cetinjsku kamenu pustu udolinu došla iz venecijanskog sjaja? Tako sam riješio da se vratim u taj period, da živim u njemu, i da pišem o licima i događajima koji su mu dali pečat.

Neke djelove, meni dostupnih, dokumenata oživio sam, pretvarajući ih u dijalog. Pratio sam puteve i mjesta kojima su išli i gdje su se nalazili Đurđe i Izabeta. Da bih bolje upoznao državu Đurđa Crnojevića, čitao sam turske deftere koji se odnose na nju. U njima sam pronalazio imena sela u nahijama, broj domaćinstava i imena domaćina. Zaključivao sam koliko je država mogla da ima žitelja, a njih je svakako bilo ispod dvadeset hiljada.

Pomoću Interneta prelistavao sam knjigu *Euklidovi elementi*, štampanu na latinskom jeziku osamdesetih godina XV vijeka, u štampariji Erharda Ratdolta, i u njoj analizirao višeredne inicijale i pronalazio propoziciju koja mi je bila potrebna za moj tekst knjige. Takođe sam, pomoću Interneta, prelistavao Sanudove *Dnevnike*, ulazio u Venecijanski arhiv da bih pronašao neki podatak koji se odnosi na Đurđa Crnojevića, a da nije meni do tada bio poznat.

Isto tako, pomoću Interneta, satelitskim snimcima, dolazio sam do palate u Veneciji, koja je bila utočište za Đurđa Crnojevića i njegovu porodicu poslije bjekstva iz Crne Gore. Pratio sam Đurđevo kretanje Venecijanskom lagunom, Velikom kanalom i drugim užim kanalima. Zajedno sa Đurđem bio sam na starim trgovima Padove i Ravene, i obilazio ravensku tvrđavu. Pratio sam i njegovo kretanje lijepim predjelima pored rijeke Lamone i drugim predjelima sjeverne Italije. Itd.

Upoznao sam lik dužda Antonija Barbariga i lik dužda Leonarda Lauredana, zapažao karakteristične crte njihovih lica, jer su mi bile potrebne za tekst romana. Čitao sam istorijat Duždeve palate i zapazio da se devedesetih godina XV vijeka na njenom uglu nalazila kula, zvana Torezela, koja je služila kao zatvor. Bio sam zadovoljan ovim otkrićem, jer iz onoga što sam do tada pročitao od poznavalaca vremena Đurđa Crnojevića, nijesam mogao da je lociram. Nailazio sam kod njih i na podatak da je Torezela neko mjesto.

Kada sam završio roman bio sam zadovoljan što sam mislima nekoliko mjeseci bio u sjevernoj Italiji i Veneciji, i upoznao lijepe predjele, jer i kada bih imao dovoljno novca, moje godine ne bi mi dozvolile da toliko vremena boravim na tim prostorima.“

Vesko Pejović

Promocija zbornika
Sto godina od Mojковаčke bitke
Mojkovac, 31. jul 2020.

Riječ Borislava Jovanovića
Faktografija, poruke i oporuke
Nikad više Mojkovac 1916.

Povodom pedesetogodišnjice Mojковаčke bitke 1966. godine podignut je Spomenik *Junacima mojковаčke bitke*. Tada su se u svečanom stroju našli i mnogi učesnici ove bitke. Povodom dvadesetpetogodišnjice Mojковаčke bitke u Beogradu je početkom 1941. održan skromni naučni skup. Povodom stogodišnjice Mojковаčke bitke održan je u organizaciji državnih vlasti Crne Gore i Matice crnogorska, 21. decembra, 2015. naučni skup u Mojkovcu, pod nazivom *Sto godina od Mojковаčke bitke*. Državna svečana akademija na kojoj je govorio Milo Đukanović, predsjednik Vlade Crne Gore održana je 6. januara, 2016.

Naučni skup povodom stogodišnjice mojковаčke bitke održan u Mojkovcu 21. decembra, 2015. godine u organizaciji Matice crnogorska i njenog Ogranka u Mojkovcu, a po predlogu Državnog organizacionog odbora za obilježavanje ovog

jubileja, najautoritativniji je skup koji je do sada održan na ovu temu. Bilo je, naravno, u međuvremenu, dosta historiografskih, publicističkih i drugih osvrti i, uglavnom, kvazitumačenja na ovu temu, ali je čvrsto, fundamentalno, pitanje, kao što je smisao i besmisao ove dobijene i posljednje bitke crnogorske vojske, odnosno, Kraljevine Crne Gore, i dalje ostajala otvoreno, nedorečeno, ili prepuštena dnevno-političkim tokovima te uzdizanju njegove usmenjačke recepcije iznad svega. Naučno-istorijski pristup se kretao, uglavnom, između dvije opcije: jedne, primarne, koja je ovu kompleksnu, sudbinsku, crnogorska temu tretirala u kontekstu sveukupnog, velikosrpskog, mitomanskog odnosa prema Crnoj Gori i onih koji, su prednost davali faktografiji. Dakle, činjenicama što tradicionalnoj, velikosrpskoj, historiografskoj školi nije odgovaralo.

Izvjesno je da je Naučni skup pod nazivom *Sto godina od mojковаčke bitke* doprinio – na jedan sabiran način – razmagljivanju onog što se dešavalo kako uoči same bitke, njenog trajanja, tako i onom što je prethodilo cijeloj vratolomiji crnogorske vojske u drugoj polovini 1916. na tzv. Sandžačkom frontu dugom nekoliko stotina kilometara. Iako su pristupi učesnika ovog skupa imali, naravno, svoj individualni kod, svoju tačku gledišta, izvjesna je pretežna monolitnost glavnih faktografskih podataka. Taj mejnstrim je dominantan, a samim tim i reprezentativan za, konačno, svođenje naučno-istorijske priče o ovoj epopeji iz prvog svjetskog rata.

Zbornik radova sa naučnog skupa *Sto godina od Mojковаčke bitke*, zapravo, opservira, promišlja, Mojковаčku bitku i sve operacije crnogorske vojske koje su joj prethodile, stanje na drugim frontovima, kao i ukupnu situaciju u kojoj se našla Crna Gora na početku prvog svjetskog rata. Ovo tragično i herojsko zbitije crnogorske vojske i crnogorskog naroda promišljano je na historiografski multiplikativan način. Prije svega, istorijski, vojno-politički, diplomatski, geo-strateški, kao i sa kulturološkog, odnosno, književnih i umjetničkih, te epskih i mitogradnih refleksa koji su ga pratili.

Dominantno svojstvo Zbornika, osim razuđenosti i reljefnosti faktografije, egzaktnosti, je otvaranje bliskog, dramskog, uvida u nesnalaženja Kralja i Vlade Crne Gore u zgotovljenom, strateškom mešetarenju, Vlade Kraljevine Srbije i njene Vojne komande, kao i samog epiloga, odnosno, pada Crne Gore, sa završnim činom – Mojковаčkom bitkom.

Učesnici Naučnog skupa *Sto godina od Mojковаčke bitke* i njihove teme bili su: dr Đorđije Borozan, akademik CANU („Istorijsko i epsko u mojковаčkoj bitci”), dr Nenad Perošević, Univerzitet Crne Gore („Završna ofanziva austrougarske vojske

na Crnu Goru i mojковаčka bitka, oktobar – januar 1916), dr Milan Šćekić, Univerzitet Crne Gore („Posljednji dani Kraljevine Crne Gore 1915–1916“), dr Radenko Šćekić, Istorijski institute Crne Gore („Geostrateški značaj mojковаčke operacije u fokusu ostalih frontova Velikog rata“), dr Željko Karaula, Zagrebačko sveučilište („Posljednja crnogorska bitka – Dnevnik austrougarskog generala Stjepana Sarkotića, novi izvori za kapitulaciju Crne Gore 1916. godine“), dr Mladen Vukčević, Univerzitet Crne Gore („Mojkovačka bitka – vojnički bljesak u procesu nestajanja jedne države“), dr Živko Andrijašević, Univerzitet Crne Gore („Crnogorske političke ideje i planovi u Prvom svjetskom ratu 1914–1916“), dr Milun Lutovac, Univerzitet Crne Gore („Bitke i poetike – Intertekstualnost Mojkovačkog književnog kruga“), dr Draško Došljak, Univerzitet Crne Gore („Mojkovačka bitka Ćamila Sijarića“).

Naučnom skupu nijesu prisustvovali već su dostavili svoje radove Živko Andrijašević, Milun Lutovac, Draško Došljak. Svi radovi su autorizovani.

Ono što je, bitno, a što proizilazi iz ovog *Zbornika*, kao i svega što je rečeno u kontekstu obilježavanja ovog događaja i njegovih kontroverznih, ponajviše epsko-mitomanskih konstrukcija, to su poruke i oporuke koje se moraju izvući kako iz mojковаčke, uzaludne, pogibije tako i iz ukupnog iskustva crnogorske istorije. Tim prije što Mojkovačka bitka kao sinonim svedržavnog i nacionalnog sunovrata Crne Gore ima i poslije sto godina svoje recidive. Ta istorijska i nacionalna opomena, je vrlo transparentna, transvremenska, sudbonosna, i u najkraćem glasi:

Nikad više 2016. u crnogorskoj nacionalnoj, narodnoj i državnoj istoriji. Nikad više sopstvenih gubišta u ime tuđih interesa. Nikad više novih količina mitomanstva i romatizma. Nikad više polaganja crnogorskog oružja poslije dobijene bitke. I nikad više mjesta za strane i domaće uljeze u odlučivanju o sudbini Crne Gore.

Matica crnogorska i Ogranak Mojkovac izražavaju zahvalnost svima koji su doprinijeli da naučni skup *Sto godina od mojковаčke bitke* bude uspješan. Posebno Skupštini opštine Mojkovac i Osnovnoj školi „Aleksa Đilas-Bećo“ u čijim prostorijama je održan naučni skup.

Nikad više tog crnog, farisejskog, dvodjeljnog, istorijskog paketa stiglog Crnoj Gori sa strane početkom prošlog vijeka od Kraljevine Srbije.

Nikad više ni jedne pobjedonosne i samoubilačke Mojkovačke bitke.

I nikad više tzv. Podgorička skupština i slom Crne Gore zarad njenog nestajanja i po imenu i po prezimenu i po svemu što je nacionalna država Crnogoraca kao najstarija južnoslovenska država i kao zemlja s kojom su se dičili naši preci, ali i Evropa.

Nikad više ličnih, vladarskih i ne samo vladarskih interesa u ime državnih interesa.

Nikad više tuđi um i naum umjesto svojeg.

Nikad više bezrezervnog povjerenja onima koji nam rade o glavi. Nikad više tuđih vojskovođa, odnosno, sabotera u redovima ili na čelu Crnogorske vojske.

Nikad više olakog shvatanja državne i nacionalne sudbine Crne Gore.

Nikad više mjesta za domaće i druge uljeze u odlučivanju o Crnoj Gori.

Nikad više dobrovoljnog ili prevarnog pada u ambis i stogodišnjeg vađenja iz njega da bi se povratilo ono što je vjekovima bila crnogorska istinska Vavilonska kula.

Nikad više polaganja crnogorskog oružja poslije velike pobjede, i nikad više pada države zbog nesnalaženja njenog rukovodstva bilo u 20. ili 21. i drugim vjekovima.

Nikad više pada Lovćena i prijestonice Cetinja bez, tako reći, opaljenog metka.

Nikad više objavljivanja ratova veljim silama zarad drugih i većih interesa. I samo objavljivanja veljih ratova kada je u pitanju Crna Gora i njeno istorijsko biće i dostojanstvo.

Nikad više ishitrenog zagona i agona.

Nikad više *ad hoc* emocija, guslarskog pijanstva, u strategijama koje znače biti ili ne biti za jednu državu.

Nikad više prepuštati bilo kome da nam utvrđuje, odnosno, mijenja naše matične istorijske simbole, ili da ih ne poštuje.

Nikad više da ključevi od Cetinjskog manastir i Ćipura budu u tuđim rukama.

Nikad više da gubimo svoju nacionalnu i biološku supstancu kako što smo to radili i radimo.

Nikad više da uz simbole drugih nacionalnih zajednica ne stoje i simboli Crne Gore.

Nikad više da kao najbrojniji u ovoj državi prihvatamo ultimatum kada je riječ o onome što je svetinja za svaki narod.

Nikad više da ginemo kad nije potrebno. I da samo slavno mremo ako mrijet moramo.

Nikad više Crne Gore bez Crne Gore i nikad više bez Evrope u Crnoj Gori i obrnuto.

I uvijek imati na umu činjenicu da su sistemi, vladari, pa i mega-integracije, prolazni ali je država neprolazna. Imati svoju državu znači imati sebe. Svud je poći, državi je doći.

Sve ovo imperativno intonirano sa *Nikad više* aktuelnije je tim prije što istorija nije stala niti ima namjeru to da učini.

Crnogorski istorijski retrovizor moramo imati uvijek u ruci kao i ovaj putokaz referendumske i postreferendumske Crne Gore, na kom smo.

Mojkovačka bitka je posljednja bitka koju je vodila crnogorska vojska i dobila. Sve prethodne bitke u 18. i 19. vijeku su Crnoj Gori donosile državni nacionalni i međunarodni trijumf, proširenje i održavljenje. S pobjedničkom, Mojkovačkom bitkom, sve je urušeno.

Zato, nikad više 1916!

Zadovoljstvo nam je da Vas pozovemo
na veće

GOVORE

Dragan Radulović
predsednik Matice crnogorske

Nenad Vukadinović
potpredsednik Opštine Kotor

Živko Andrijašević
istoričar

Momčilo Šaletić
publicista

MEDIJATOR PROGRAMA
Jasna Jeknić-Stijović

Kotor, Pjaca od kina
četvrtak, 13. avgust 2020. godine u 19 sati

Tribina 160 godina od smrti knjaza Danila I Petrovića Njegoša Kotor, 13. avgust 2020.

Temelj savremene Crne Gore u epohi knjaza Danila

Tribina posvećena 160. godišnjici od smrti crnogorskog knjaza Danila I Petrovića Njegoša održana je na Pjaci od kina u Kotoru, u organizaciji Matice crnogorske i Opštine Kotor.

Na tribini su govorili predsednik Matice crnogorske, prof. Dragan Radulović, istoričar prof. Živko Andrijašević, publicista Momčilo Šaletić i potpredsjednik opštine Kotor Nenad Vukadinović. Medijatorica programa je bila **Jasna Jeknić-Stijović** koja je otvarajući skup kazala da je poglavar Knjaževine Crne Gore Danilo I Petrović Njegoš rođen u Njegušima 6. aprila 1826. godine, a od posljedica atentata u Kotoru, na današnji dan (13. avgusta) preminuo 1860. godine i nastavila:

„Kako je još davne 1931. godine napisao istoričar Dušan Vuksan, učinjeno je krivo knjazu Danilu, jer nije dobio mjesto koje mu pripada u istoriji Crne Gore, a vidi se da je bilo ‘nešto veliko u ovome čovjeku koji je prvi pokušao da uvede Crnogorce u kolosjek građana zapadne Evrope’. Nepravda je ispravljena u novijoj

crnogorskoj historiografiji, najviše zahvaljujući akademiku Branku Pavićeviću i profesoru Živku Andrijaševiću.

Matica crnogorska smatra da ličnost i djelo knjaza Danila zaslužuju osobitu pažnju, što je i potvrdila objavljujući u posljednjih par godina tri studije o našem vladaru: *Knjaz Danilo Petrović Njegoš – Politički spisi* koju je priredio prof. dr Živko Andrijašević, zatim *Portreti knjaza Danila I Petrovića Njegoša*, prof. dr Saše Brajović, te treće dopunjeno izdanje *Ubiše Knjaza*, publiciste Momčila Šaletića čime daju poseban doprinos obilježavanju 160 godina njegove smrti kao i poseban doprinos u rasvjetljavanju lika i djela ovog istaknutog crnogorskog vladara“ ...

Pozdravljajući prisutne, predsjednik Matice crnogorske **Dragan Radulović** je kazao da s dužnim pijetetom obilježavamo 160 godina od smrti knjaza Danila I Petrovića Njegoša, crnogorskog državnika i reformatora... „Pogledamo li iz ove perspektive vrijeme vladavine knjaza Danila, a on je upravljao Crnom Gorom svega devet godina, moramo uočiti zgusnutost historijskog vremena u kojem se dogodilo mnogo toga historijski bitnog, što će duboko obilježiti crnogorsku budućnost. Iako naša država ne pati od deficita historije, čini se da pomenuta ‘zgusnutost’ za vrijeme niti jednog drugog Petrovića nije bila tako snažna. Aktivnosti na diplomatskom polju, zakonodavne reforme na unutrašnjem, razgraničenje sa Osmanskim carstvom, vojne pobjede... čini se da nije bilo društveno-političke sfere u kojoj nije ostavio značajan trag. Njegovih devet godina uveliko prevazilaze dati vremenski okvir i svojim sadržajem postaju *epoha* knjaza Danila“, kazao je Radulović.

Njegujući kulturu sjećanja crnogorske nacije i društva, Matica crnogorska je sa posebnom pažnjom osvijetljavala političku djelatnost knjaza Danila. U prvom redu svjesni njegove blistave izuzetnosti, a ništa manje i zbog toga što se oko njegove političke djelatnosti vremenom ispletalo mnogo malicioznih tumačenja i ocjena, i plete još uvijek. Smatraju da se te zlonamjerne interpretacije mogu otkloniti samo naučno napisanom i na dokumentima utemeljenom knjigom. Zato su u Matici crnogorskoj veoma ponosni što u svom izdavačkom poduhvatu imaju upravo tri na-

slova koja su doživjela više izdanja i izazvala interesovanje stručne i laičke javnosti. To su knjige Momčila M. Šaletića *Ubiše knjaza*, zatim knjiga Živka M. Andrijaševića *Politički spisi knjaza Danila I Petrovića Njegoša* i knjiga Saše Brajović *Portreti knjaza Danila I Petrovića Njegoša*.

Kako **prof. Saša Brajović** nije prisustvovala tribini, predsjednik Matice crnogorske Dragan Radulović je i kao urednik izdanja govoreći o knjizi kazao:

„Autorica u svojoj knjizi o knjazu Danilu osvjetljava prostor za postavljanje nekoliko značajnih pitanja: Kako se društva osjećaju, kako društva sebe razumijevaju i održavaju živim kroz sopstveno sjećanje na prošlost, kako se vladar kroz samorazumjevanje onoga što radi predstavlja drugima, da li vladajućim ljudima i dominantnim državama u njegovom svijetu i vremenu, a do čijeg mu je mišljenja stalo, mora prilagoditi način predstavljanja nacije koju zastupa da bi ga uopšte razumjeli? Najzad, da bi ga politički pomogli, ukoliko ga prihvate i priznaju ravnim sebi. Takođe, kako naša sadašnjost ocjenjuje takvo vladarevo prikazivanje sebe?“

Pitanja je puno. Na neka od navedenih aurorica odgovara direktno i bez oklijevanja, neka su samo naznačena i odgovor na njih treba se pažljivo tražiti između redova. Profesorica Brajović je temeljni poznavalac struke koja veoma vješto upravlja značenjima koja upisuje u svoj rukopis. Njena knjiga nimalo nije dosadna, već zahtijeva obaviještenu čitalačku pažnju i veoma aktivnu olovku u ruci, zaključuje Radulović i nastavlja:

„Epoha knjaza Danila u ovoj knjizi nije prikazana samo kroz analizu njegovih portreta, već je rezultat naučnog osvjetljavanja iz nekoliko bitnih uglova. Autorica portrete koje tumači, u prvom redu razumijeva kao politički i nacionalni konstrukt državne reprezentacije vladara. Knjaz Danilo je uvijek nastojao da se predstavi kao zastupnik crnogorske nacionalne ideje, onaj koji se državno nastavlja na ideju obnove Ivanbegovine i koji svoj crnogorski narod nastoji uključiti u političku stvarnost tadašnje Evrope“, zaključio je Radulović

Iz ugla historičara govorio je **prof. dr Živko Andrijašević**:

„Mislim da ni o jednom crnogorskom vladaru danas u javnoj misli ne postoji toliko animoziteta, ne izriče se toliko optužbi, toliko neistina, toliko diskvalifikacija kao o knjazu Danilu. To već traje dugi niz godina. Već sada prepoznajemo da je to animozitet sa kontinuitetom koji ima svoj uzrok. Laici i neki historičari će vam reći – to je zato što je bio surov, što je njegova vladavina zbir progona i ubistava. Ali onda se moramo upitati da li postoji još neki crnogorski vladar čija se uprava može gledati na taj način. Marko Miljanov je zapisao da je Njegoš ubio 83. ljudi zbog političkih razloga i ljudi koje je ocijenio svojim protivnicima. O Njegošu nema takvih nega-

tivnih mišljenja. To je gotovo isti tip vladavine, obračuna, ista su središta otpora i u Njegoševu i u Danilovo doba. Mislim da je razlog tog animoziteta u otporu, ne knjazu, nego njegovoj ideji za koju se zalagao. To nijesu bili protivnici njegove vlasti, njegove vladarske ličnosti, nego su to bili protivnici njegove vladarske ideje. On se nije sukobljavao sa njima zbog toga što oni ugrožavaju njegovu apsolutnu i apsolutističku vlast, nego zbog toga što ugrožavaju ono što je njegova politička ideja – snažna, uređena i nezavisna Crna Gora. Kada krenete protiv knjaza, vi niste protivnici knjaza vi ste protivnici Crne Gore“, kazao je Andrijašević.

On ističe da knjaza Danila mnogi optužuju da je njegova ideja apsolutna vlast.

„On je apsolutnu vlast imao. Njegova ideja jeste uređena i nezavisna država. Knjaz Danilo je bio vladar koji je prepoznao da mu je istorija dala šansu koja se daje jednom u 100 godina i koja se daje jednom čovjeku u 100 godina, da napravi uređenu Crnu Goru, da je odalji od plemenske anarhije“, objašnjava Andrijašević.

On je govorio i o tome što je sve knjaz Danilo uradio za Crnu Goru.

„Knjaz Danilo je vladar koji je iza sebe ostavio velike učinke i velika djela. On je proširio Crnu Goru skoro pa za polovinu, uveo je u krug međunarodnih odnosa, primorao velike sile da izvrše međunarodno priznanje crnogorske granice, što je prvi korak ka sticanju međunarodnog zvaničnog priznanja. On je čovjek koji je gradio institucije, koji je iza sebe ostavio uređen sistem institucija, uveo je ono što je najteže u Crnoj Gori – redovno plaćanje poreza. Ali taj porez nije služio da on kupuje bečki namještaj, već da se izdržavaju škole, vojska, sudstvo i sve ono što za jednu državu treba“, nastavlja Andrijašević.

Knjaz Danilo je, objašnjava istoričar, učinio nekoliko značajnih državnicih iskoraka.

„On je odvojio crkvu od države, izbacio crkvu iz politike, iz javnih poslova i dao crkvi da se bavi onim čime ona treba da se bavi – vjerom i kultovima, a država je dobila neki drugi zadatak. On je Crnoj Gori dao Zakonik, on je iskorijenio naše sklonosti prema tuđoj imovini. On je uredio Crnu Goru i doveo je do jednog nivoa uređene zemlje. To je bio njegov cilj. On je išao ka onom osloncu u spoljnoj politici koji može da mu pomogne u ostvarenju njegovog velikog političkog cilja. Sukob sa moćnom ruskom politikom ga je i koštao glave ovdje u Kotoru“, zaključuje Andrijašević.

Autor knjige *Ubiše knjaza* publicist **Momčilo Šaletić** kaže da je skoro 150 godina knjaz Danilo prekrivan tamom zaborava, pod teretom kletve „uvezene“ i domaće izuzetno prljave političke propagande i izmišljotina o njemu kao vladaru i čovjeku.

„On je bio jedan izuzetno energičan i dalekovid crnogorski vladar u čijim državičkim dometima ima utemeljenja i savremena Crna Gora. On je bio državnik koji je dobro razumio svoje vrijeme i procese u njemu, realno je shvatio crnogorsku zbilju, težeći da državu vodi putevima napretka i prilagođavanja društvima koja su ekonomski i kulturno bila daleko ispred njegove. Uvodeći brojne reforme u čitavoj civilnoj i vojnoj strukturi, snažno je prodramao Crnu Goru i nailazio na strašne otpore i unutrašnja trvenja. Danilovi obračuni sa pojedincima i grupama koje su davale otpor njegovim vladarskim potezima bili su beskompromisni, javni, precizno locirani i jasno obrazloženi...

Surovo je kažnjavao pobune, pobunjenike, izdaje i izdajnike, progonio iz Crne Gore zavjerenike, beskompromisno branio državotvornu ideju za koju se borio, ali, umio je i da prašta i da zaboravlja grijeha onima koji su prihvatili da časno služe Crnoj Gori“, kazao je Šaletić

Poznato je da su kroz istoriju svi reformatori, u nauci, politici, kulturi, državnici uvijek bili izloženi osporavanju, kritici, mržnji a ne rijetko i stradanju. Na svaki njihov korak koji znači prosperitet i novi kvalitet, niču neprijatelji kao otrovne pečurke poslije kiše.

Šaletić dalje pojašnjava da je „Danilova vladavina od prvog dana obilježena unutrašnjim sukobima sa moćnom opozicijom koju je predvodio Pero Petrović i Đorđije Petrović. Čitavo vrijeme su nastojali da mladoga Knjaza uklone sa vlasti. Za ovakvo njihovo ponašanje postojao je realan povod. Naime, Danilo im je uskratio mogućnost da se putem monopola koje su stekli u Njegoševo vrijeme, prekomjerno bogate na štetu države i crnogorskog naroda. Kao eho onovremenih podjela Šaletić kaže da i danas u Crnoj Gori odzvanja: ‘Ko je za Zeka a ko protiv njega?!’

Nakon uspješnog razgraničenja sa Turcima, Danilo slikovito piše Napoleonu III ‘Postojanje Crne Gore priznato je inostranim državama koje sačinjavaju današnju evropsku sistem, nezavisnost njena je faktički utemeljena i obezbijeđena’.

Ovako hrabar borac i veliki državnik kakav je Danilo bio, nije odgovarao ni jednoj političkoj grupaciji u okruženju. Rusija i Austrija nijesu imale povjerenja u njegovu naklonost, Turska mu nikad nije bila naklonjena, a u Srbiji su se plašili njegovog prestiža među južnoslovenskim narodima i zakulisno radili protiv njega svim sredstvima koja su im bila na raspolaganju.

O atentatu na Knjaza Danila i okolnostima koje su do njega dovela, sve do naših dana u široj javnosti se malo zna.

Kao što je većini poznato, atentat je izvršen 12. avgusta 1860. godine oko 19 sati na rivi ispred kotorskih gradskih vrata. Knjaz je sjutra dan preminuo od teške

rane koju je zadobio u kući Bjeladinovića đe je odmah bio prenesen i đe su ljekari pokušavali da izvade zrno iz smrtonosne rane. Atentator je brzo uhvaćen. Bio je to Todor Kadić iz Bjelopavlića, jedan od učesnika pobune protiv Knjaza 1854. koji je nekoliko godina kao izgnanik živio van Crne Gore.

Crna Gora je mnogo izgubila smrću jednog progresivnog i odvažnog gospodara na svome čelu, iako je u mladom knjazu Nikoli dobila dostojnog nastavljača njegovog djela“, zaključio je Šaletić.

Inicijativa za postavljanje spomen-ploče

Matica crnogorska Ogranak Kotor je prošle godine uputila inicijativu Ministarstvu kulture Crne Gore da se postavi spomen-ploča na kući u kojoj je knjaz Danilo preminuo. Inicijativa je naišla na prihvatanje, i poslove oko njene realizacije preuzeli su Ministarstvo kulture i Opština.

„Opština Kotor je sprovela kompletnu zakonsku proceduru za dobijanje saglasnosti za postavljanje spomen ploče knjazu Danilu I, i u narednim mjesecima sigurni smo da će se na adekvatan način obilježiti mjesto smrti crnogorskog gospodara. Spomen ploča će biti postavljena na kući porodice Bjeladinović u kojoj je 12. avgusta 1860. godine od posljedica ranjavanja u atentatu izvršenom u kotorskom pristaništu preminuo crnogorski knjaz Danilo I Petrović Njegoš. Koristim ovu priliku da se zahvalim Ogranku Matice crnogorske u Kotoru, prof. Živku Andrijaševiću za prijedlog teksta na spomen ploči i kompletnom obrazloženju za podizanje iste, kao i našem sugrađanu Igoru Bjeladinoviću na pomoći i angažovanju u realizaciji ove ideje. Vladavina knjaza Danila jeste personifikacija Crne Gore kakvu danas živimo – slobodne, nezavisne i međunarodno priznate države“, poručuje potpredsjednik Opštine Kotor **Nenad Vukadinović**.

Zbog već poznatih okolnosti došlo je do odgađanja. Vjerujemo da će se spomen-ploča postaviti kada se za to steknu uslovi, jer knjaz Danilo, Kotor i Crna Gora u svakom slučaju to zaslužu.

U Nikšiću promovisana knjiga
***Crvena ideja Crne Gora*, historičara Adnana Prekića**
Nikšić, 10. mart 2021.

U fokusu historiografskog, politikološkog i sociološkog dijela *Crvena ideja Crne Gore* su ideologija i ideje socijalističke vlasti u prvoj deceniji (1945–1955) nakon drugog svjetskog rata. Adnan Prekić, u doktorskom radu, ukazuje na fenomen političke crvene ideje i njene ciljeve: socijalizam, revoluciju i narodnooslobodilačku borbu, bratstvo i jedinstvo, rad i nove društvene snage, koje su patrijarhalno, zaostalo društvo transformisali iz korijena i formirali novu svijest i „novog čovjeka“. Riječ je o ideologiji koja je crnogorsko društvo oblikovala kao građansko.

„Ova knjiga je jedan novi način promišljanju o našoj bliskoj istoriji na inovativan način. Prekić ukazuje na ciljeve komunističke vlasti koja je svojom uobličenom ideologijom i idejama nastojala da crnogorsko društvo promijeni i kanališe u tri pravca: modernizaciju, ravnopravnost i socijalnu pravdu. Taj isključivi sistem ideje je uzdigao na novi uvjerenja ili čak, kako Prekić zaključuje, političke religije“, kazao je historičar **dr Dragutin Papović**.

U prvoj poslijeratnoj deceniji gradi se nova politička religija, koju tadašnja većinska Crna Gora, prepoznaje kao pravedniju, sistem socijalne pravde. Autor

pojašnjava osnove na kojima je izgrađen taj novi svijet uvjerenja i vjerovanja. A upravo detektovanje ljudskih misli i osjećanja je najteži zadatak za istoričare istraživače, smatra istoričar **Živko Andrijašević**, Prekićev mentor tokom izrade doktorske disertacije *Političke ideje i ideologije u Crnoj Gori 1945–1955*, na osnovu koje je i nastalo ovo izdanje.

„Naša istorija, sa jedne strane velikim dijelom je istorija diskontinuiteta, a sa druge, napora čitavih generacija da ponovo uspostave prekinuti kontinuitet. Ovo je u historiografiji potpuno nova tema. Prekić je prvo u obimnom poglavlju, obradio Crnu Goru od 1900. do 1955, potom pokazao kojim je Komunistička partija institucijama i instrumentima stvarala novu svijest. Ova knjiga objašnjava kako je trijumf jedne ideje u Crnoj Gori bio moguć. Takođe, ova knjiga donosi istraživačku i metodološku novost u crnogorskoj historiografiji pred kojom je dosta posla da objasni mnoge događaje i opredjeljenja u XX vijeku, koja su u ključnim momentima mijenjala ili preusmjeravala putanju Crne Gore, kazao je uz ostalo dr **Živko Andrijašević**.

Naziv knjige *Crvena ideja Crne Gore* je autorova imaginacija, pokušaj da se simbolički odredi prema jednoj ideologiji. Kako Prekić navodi, u procesu antropološke revolucije (1945–1955), stvoren je socijalistički čovjek, oblikovan vrijednostima crvene Crne Gore. To je vrijeme u kojem Crna Gora doživljava zvjezdane trenutke, jer su se za kratko vrijeme desile krupne promjene.

„Suština ove knjige je da pokažemo vrijednosni sistem crvene ideje koje, kroz: ideal socijalizma, ideal rada, ideal revolucije i NOB-a, ideal novih društvenih snaga, žena i mladih i ideal bratstva i jedinstva. U drugom dijelu istraživanja pokušao sam da definišem kako vladajući komunistički sistem kroz svoje organe, masovne organizacije, obrazovanje, kulturu, historiografiju, slikarstvo, književnost, film i sport afirmiše te ideje i pokušava da napravi sakralnu religiju.

Analizirajući socijalističku ideologiju jasno prepoznajete moderne, savremene evropske ideje, ne samo našeg društva, već i cijele Evrope i razvijenog svijeta. Najveći doprinos Crvene ideje je emancipacija Crne Gore, a to je što je ona postala jedna vrsta putokaza za sve procese koji se dešavaju u Crnoj Gori u XX i XXI vijeku, kazao je autor izdanja **prof. Adnan Prekić**.

Prekić, osim što definiše ulogu pojedinca u socijalističkom društvu, opširno se bavi i naprednim idejama – razvojem i unapređenjem obrazovanja, patriotizma, ljubavi prema domovini, borbom za jednakost polova i druge univerzalne vrijednosti.

„Autor na inovativan način koristi pojam – metodu sakralizacije te crvene ideje koja se nije mogla preispitivati i kritikovati. Negdje kod savremenih francuskih

teoretičara i politikologa nailazili smo na novija tumačenja pojmova, po kojima država koja predstavlja vlast, ne može se temeljiti na božanskom pravu nego na društvenom ugovoru koji sigurno nadilazi sve religijske i bilo kakve druge partikularne interese. I negdje nakon francuske buržoaske revoluciji dolazi ne samo do razdvajanja države i crkve, nego se i država oslobađa od uticaja crkve, što znači da počinje pravi proces sekularizacije. U savremenom zapadnom svijetu smatra se da je sintagma sekularna država zapravo filološki pleonazam, jer implicitno podrazumijeva sekularna ili uopšte nije država, razmišljanja su inspirisana Prekićevim djelom, moderatorke **prof. dr Jasmine Nikčević**, predsjednice Ogranka Nikšić Matice crnogorske.

Knjiga *Crvena ideja Crne Gore*, izdanje Matice crnogorske, ima poglavlja: Crna Gora 1900–1955, Mehanizmi indoktrinacije, Političke ideje crvene Crne Gore i Novi čovjek crvene Crne Gore.

Predstavljanje knjige *Crvena ideja Crne Gore* Adnana Prekića organizovali su Matica crnogorska i Nikšićko pozorište.

Jovan Džodžo

Preuzeto: <https://www.rtnk.me/%E2%80%A6/kultura/predstavljena-knjiga-%E2%80%9Ccrvena-ideja-crne-gore%E2%80%9D/>

**Iz izlaganja dr Dragutina Papovića
na promociji knjige
Crvena ideja Crne Gore, dr Adnana Prekića**

Knjiga *Crvena ideja Crne Gore* crnogorskog historičara dr Adnana Prekića ističe 5 političkih ideja koje je formirala vlast Komunističke partije u Crnoj Gori nakon 1945. godine. To su ideje: socijalizma, revolucije i NOB-a, rada, bratstva i jedinstva i novih društvenih snaga. To su sakralizovane političke ideje koje su pretvorene u dogmu, sličnu religijskoj i zato „crvena ideja“ i njen izgrađen ideološki sistem vjerovanja ili ubjeđenja nije ništa drugo nego politička religija. Kako bi to uvjerenje ili sakralizovana ideologija postala prihvatljiva za sve, formiran je impresivan sistem indoktrinacije koga su činili: partija, masovne organizacije, mediji, obrazovni sistem, kultura, sport, sindikati, omladinske i ženske organizacije. Kako zaključuje Prekić, to je bila jedna vrsta kolektivne pedagogije koja je kroz svakodnevni intenzivni rad nametala, ubjeđivala i pridobijala ljude za svoju ideologiju. Ove ideje su, kao sistem jedinstvenih političkih i ideoloških uvjerenja, postale izgrađena ideologija koja je bila osnova za političku mobilizaciju i djelovanje. Cilj te ideologije je bilo stvaranje idealnog, odnosno utopijskog (komunističkog) društva. Na putu ka tom društvu trebalo je ostvariti konkretne i realne zadatke socijalizma: ravnopravnost, socijalnu pravdu i emancipaciju (modernizaciju). Dio ovog procesa je bila i antropološka revolucija, koju Prekić definiše kao stvaranje „novog“ socijalističkog čovjeka Crne Gore.

Percepcija socijalističke ideologije formira se na uvjerenju da socijalistička izgradnja predstavlja najbolji način za prevazilažnje svih problema prošlosti. Socijalizam se predstavlja kao ideološki odgovor na opšte civilizacijsko zaostajanje crnogorskog društva. Prekić navodi da uvjerenje da socijalizam u

Crnoj Gori nakon Drugog svjetskog rata može riješiti sve probleme vjekovnog zaostajanja crnogorskog društva nije ništa drugo nego jedna vrsta utopije. Bez obzira na to, populistička i egalitarna sadržina komunističke utopijske ideologije djelovala je na ljude kao jak magnet na metal. Ova ideologija nije bila popularna zbog svog osnovnog zadatka – uspostavljanja diktature proleterijata, već zbog toga što je promovisala ideje koje su bile bliske crnogorskom patrijarhalnom društvu, odnosno plemenskoj zajednici koja počiva na zajedničkoj (komunalnoj) imovini i uravnilovci.

Prekić u ovoj knjizi argumentovano i slikovito navodi kako se utopijska ideologija, zasnovana na konkretnim političkim idejama, manifestovala u Crnoj Gori i šta je ova ideologija, vodeći se utopijskim ciljem, stvorila u praksi. Na taj način je Prekić inovativnim pristupom u historiografiji, kombinujući klasičan historiografski metod i savremene sociološke i politikološke pristupe, predstavio ideološki sistem koji je u Crnoj Gori utemeljen u periodu 1945–1955. godine. Zbog toga ova knjiga predstavlja novinu u proučavanju i predstavljanju karakteristika crnogorskog socijalističkog sistema.

**U Bijelom Polju predstavljena knjiga Adnana Prekića
Crvena ideja Crne Gore
7. maj 2021.**

U organizaciji Matice crnogorske i bjelopoljskog Centra za kulturu sedmog maja 2021. predstavljena je knjiga dr Adnana Prekića *Crvena ideja Crne Gore*. Prisutne je pozdravio direktor Centra Milko Kovačević, a odlomke iz knjige su govorili glumci lokalnog pozorišta Slađana Bubanja Merdović i Predrag Vukojević. Kratak uvodni opis knjige dao je Edin Smajlović koji je potom vodio razgovor sa autorom.

Pozdravna riječ Milka Kovačevića

Dame i gospodo, uvaženi prijatelji, želim iskazati zahvalnost na vašem prisustvu i što poštujete našu ideju da ovo veče tajmingujemo nekoliko dana prije 9. maja, kada želimo kao Centar za kulturu svojim doprinosom i svojim obilježjem dati poseban pečat ovom izuzetno važnom datumu u istopriji Evrope i uopšte civilizovanog svijeta. Mi smo ovo veče sa gospodinom Prekićem zamišljali mnogo ranije, ali smo upravo zbog ovog povoda odložili, vjerujući da sadržaj ove knjige

apsolutno korespondira sa suštinom datuma 9 maj, Dana pobjede i Dana Evrope.

Dakle, ja hoću ovdje na ovom mjestu da iskažem poštovanje prema ovoj knjizi, i da iskažem poštovanje prema sadržaju ove knjige, ali takođe i da iskažem zahvalnost gospodinu Adnanu Prekiću, doktoru istorijskih nauka, profesoru sa Filozofskog fakulteta ili možda vama bližem kao bivšem novinaru, što je večeras ovdje sa nama. Sasvim sam siguran da će sadržaj ove knjige biti lako primljen u slobodarskom, multietničkom i multikonfesionalnom Bijelom Polju.

Razgovor sa autorom

Edin Smailović: *Kažite nam gospodine Prekiću gdje je to Crna Gora u odnosu na okruženje početkom dvadesetog vijeka.*

Adnan Prekić: Da bi jasno odgovorili na ovo pitanje, morao bi se napraviti detaljan i opširan opis političkog konteksta u kojem se našla Crna Gora od 1878. do 1918. godine. Bilo je mnogo jednostavnije doći u situaciju da Crna Gora obnovi svoju državnost i dobije međunarodno priznanje, nego da dadne neku suštinu i funkciju toj državnosti i toj novoj državi. Prije svega Crna Gora nije iskoristila taj period nakon takozvanog herojskog doba koje traje do Berlinskog kongresa, nije iskoristila nova teritorijalna proširenja, nove gradove, mogućnost da se razvijaju trgovina i zanatstvo. Ništa od toga nije iskorišteno, i nastavilo se linijom manjeg otpora, tako da mi tada imamo u Crnoj Gori nešto što bi mogli uslovno da nazovemo *tajkunska privreda*. Već tada imamo prve tajkune. Najznačajniji monopoli su pod kontrolom ljudi što su u direktnoj vezi sa kraljevskom porodicom: monopol na uvoz brašna, oružja, raspodjelu osnovnih namirnica, na izvoz žive stoke, sirovog mesa i koža. Uz to je Crna Gora tada jako zadužena država. Najveći problem je u tome što Crna Gora tada ima zabludu o svojoj spoljopolitičkoj ulozi. Prije svega ta zabluda se se odnosi na činjenicu da kralj Nikola i dalje vjeruje da je on ključni ruski saveznik na Balkanu, iako već od početka dvadesetog vijeka dolaskom na vlast Karađorđevića u Srbiji na mjesto Obrenovića Crna Gora potpuno završava svoju istorijsku ulogu u odnosu na tadašnje geopolitičke procese. Skoro polovina crnogorskog budžeta je zavisila od ruskih subvencija koje nijesu bile bezuslovne. Zahtijevale su u prvom redu od 1910. i vojne konvencije koju je Crna Gora potpisala sa Rusijom potpunu kontrolu nad crnogorskom vojskom, tako da će time Crna Gora doći u situaciju da u pogledu bilo kakvog vojnog sukoba ne

može djelovati mimo ruske dozvole. Kad uđete jednom u pogrešan voz, svaka naredna stanica je pogrešna“, naveo je Prekić, zaključivši da je Crna Gora svoju političku sudbinu stavila u tuđe ruke, tako da je po njemu 1918. bila ishodište svega što se dešavalo od 1878. godine.

Edin Smailović: Znači li to da je odsustvo mogućnosti i volje da se izvrše temeljne reforme dovelo do gubitka crnogorske državnosti 1918. godine?

Adnan Prekić: Naravno. Mora se još imati u vidu da je najveći dio tadašnje crnogorske inteligencije školovan na strani, od novca iz državne kase, i sa isključivom dozvolom Dvora. Tadašnji sistem vlasti nije dozvoljavao bilo koju vrstu drugačijeg mišljenja. Crnogorski suveren, i pored toga što je dobro poznao svoje podanike, nije bio spreman da razumije šta su to novi moderni izazovi tog društva. Crna Gora je 1905. bila posljednja država u Evropi koja je dobila ustavnost. Kad govorimo u tim kategorijama, ne možemo da govorimo ni o slobodi štampe, razvijenom parlamentarnom životu i razvoju bilo kakvih slobodnih društvenih elita. Prvi politički pluralizam i ono što će biti jedna vrsta intelektualnog diskontinuiteta sa onim što je predstavljala Nikolina vladavina dogodiće se nakon prvih izbora 1907. kada će doći do unutrašnjih sukoba, i kada će biti potpuno bjelodano da on nije imao ni volju ni želju da svoju apsolutističku vlast dijeli sa bilo kime“.

Edin Smailović: Šta je to uzrokovalo da je Komunistička partija na početku međuratnog perioda postigla tako vrtoglav uspjeh na marginalizovanom i potpuno zaostalom crnogorskom području?

Adnan Prekić: Od Berlinskog kongresa 1878. pa do aneksije 1918. crnogorskom populusu je mnogo toga obećavano u pogledu napretka i boljeg življenja, a skoro ništa od toga nije učinjeno, a Komunistička partija je projektovala i narodu ponudila stvaranje jednog društva budućnosti u kome će svi bolje živjeti i biti ravnopravni. Ponudila im je viziju društva pravde, jednakosti i novih društvenih vrijednosti. Komunistička partija je u tadašnjoj Jugoslaviji bila jedina politička struktura koja je imala potpuno jasno određenje prema dva ključna pitanja vezana za Crnu Goru. Prvo je bilo pitanje ekonomske održivosti, a drugo pitanje crnogorske državnosti.

Jedino je Komunistička partija(i malo kasnije Federalistička stranka) obnovila ideju crnogorske državnosti, tj. ravnopravne Crne Gore u budućoj južnoslovenskoj

federaciji. Nosioi te crvene ideje su bili predstavnici mlađe inteligencije koji su se škjolovali u inostranstvu, i u Beogradu, i Evropi, koji su svojim intelektualnim autoritetom mogli da utiču da ta ideja bude toliko prihvatljiva u rodnoj im Crnoj Gori.

Edin Smailović: Komunistička partija je uoči i tokom Drugog svjetskog rata imala potpuno jasnu koncepciju ustrojstva nove Jugoslavije i mjesta Crne Gore u njoj. Kako se to manifestovalo?

Adnan Prekić: Komunisti imaju dva kristalno jasna cilja u Drugom svjetskom ratu. Prvi je oslobođenje od okupatora i njegovih domaćih pomagača, a drugi je revolucionarni dolazak na vlast. Oni to s početka potvrđuju činjenicom da na oslobođenim teritorijama organizuju svoje organe vlasti, takozvane Narodne odbore. Njihov koncept formiranja i razvoja jugoslovenske federacije nakon Drugog svjetskog rata, na neki način će biti formalizovan i dobiti jednu zaokruženu cjelinu na Drugom zasjedanju AVNOJ-a 1943. godine, da bi na prvim poratnim izborima za Ustavotvornu skupštinu ta vlast bila legalizovana i legitimisana. Na tim izborima se Komunistička partija ne pojavljuje samostalno, već kroz koncept tzv. Narodnog fronta koji je na sličan način upotrijebljen u Čehoslovačkoj i Poljskoj. Glavni cilj je bio da što više naroda izađe na te izbore kako bi svojom masovnošću pokazali nesumnjivi legitimitet. Na te izbore je u Crnoj Gori izašlo čak 98 odsto birača, čime su nove vlasti postigle i legitimitet i legalitet.

Edin Smailović: Koji su bili ključni principi i rezultati crvene ideje Crne Gore?

Adnan Prekić: Moje istraživanje je bilo u funkciji definisanja ključnih političkih ideja koje se koriste za formiranje jedne ideologije. Naime, svaki politički sistem ima ambiciju da definiše svoje ideje, i ključne vrijednosti na kojima se te ideje zasnivaju. Nakon toga predstoji proces takozvane sakralizacije ideja, kao kod religija. Na identičan način i političke ideologije pomoću mehanizama neprestane indoktrinacije postaju jedna koherentna cjelina. Crvena ideologija ili crvena ideja u Crnoj Gori je zasnovana na pet ključnih ideala, ili pet ključnih vrijednosti na kojima je počivao kompletan taj socijalistički sistem. To su: ideal socijalizma kao najprogresivnijeg društvenog uređenja, ideal rada, ideal novih društvenih snaga (to su mladi i žene koje kroz dugu crnogorsku istoriju nikada nijesu bile u prvom planu), ideal revolucije i NOB-e, tj brzih i efikasnih promjena sa narodooslobodilačkom borbom koja im daje glavni legitimitet, i konačno ideal bratstva i jedinstva

kroz kojeg komunisti nastoje da riješe nacionalno pitanje. Ovih pet ideala i njihova sakralizacija činili su osnovu crvene ideje Crne Gore. Komunisti nijesu zaustavili niti jedan emancipatorski proces ovoga društva. Naprotiv. Obnova države, razvoj ekonomije, razvoj cjelokupne infrastrukture, razvoj kulturnih i obrazovnih institucija i sve ostalo su rezultat djelovanja te ideje. Oni joj daju legitimitet, i ona ima svoje pozitivne reperkusije i u našem vremenu. I u današnjem političkom i uopšte duhovnom habitatu naše zajednice žive ideali crvene Crne Gore, zaključio je Prekić.

U Pljevljima promovisana knjiga Adnana Prekića *Crvena ideja Crne Gore* Pljevlja, 25. jun 2021.

JU Narodna biblioteka „Stevan Samardžić“ i Matica crnogorska organizovale su u Pljevljima promociju knjige Adnana Prekića *Crvena ideja Crne Gore*. Na promociji su govorili **Živko Andrijašević**, istoričar; **Milan Ščekić**, istoričar; **Dina Bajčeta**, direktorica Narodne biblioteke „Stevan Samardžić“ i autor. Promocija je održana u sali JU Centra za kulturu Pljevlja, u petak, 25. juna 2021.

Autor u predgovoru knjige ističe „*Crvena ideja Crne Gore* može se smatrati kao simbolički naziv za ideologiju Komunističke partije u Crnoj Gori poslije 1945. godine, kada ona postaje stožer nove vlasti. U ovoj knjizi ukazuje se na okolnosti u kojima su se pojavile i oblikovale političke ideje Komunističke partije, analiziraju se vrijednosni sadržaji tih ideja i objašnjavaju metode sakralizacije...”

SA ZADOVOLJSTVOM VAS POZIVAMO
NA OTVARANJE IZLOŽBE

KARIKATURE | CARTOONS
LUKE LAGATORA

Utorak, 27. jul 2021. u 20h
Moderna galerija, Marka Miljanova br. 4

R.S.V.P. 020 242 543 | events@pgmuzeji.me

Izložba karikatura i promocija knjige Luke Lagatora

Karikature / Cartoons
Podgorica, 27. jul 2021.

Povodom obilježavanja 55 godina stvaralaštva Luke Lagatora u Modernoj galeriji u Podgorici je 27. jula 2021. otvorena izložba njegovih radova i promovisana druga knjiga nagrađenih i selektovanih radova na svjetskim festivalima karikature *Karikature / Cartoons*.

U knjizi je objavljeno 78 nagrađenih i 148 selektovanih radova širom svijeta, od 2008. do 2020. godine, a objavljena je u izdanju Matice crnogorske, uz finansijsku pomoć Ministarstva kulture Crne Gore.

Na izložbi je izloženo svih 125 nagrađenih radova Luke Lagatora. O knjizi i stvaralaštvu Luke Lagatora na polju karikature, govorili su **Vlatko Simunović**, **Marko Špadijer** i **Ana Medigović**, sekretarka Sekretarijata za kulturu i sport. Prisutnima se obratio i autor.

Lagator je dobitnik Trinaestonovembarske nagrade, Nagrade Prijestonice Cetinje, Povelje „Ivan Crnojević“ i najvećeg državnog priznanja Trinaestojulske nagrade.

„Knjiga u kojoj je Lagator objavio nagrađene i selektovane radove od 2007. do 2020. pouzdan je svjedok vremena u kojem je stvarao. Kada je on u pitanju karikature su uvijek nešto više od društvene i političke satire“, kazao je urednik Kulturno-umjetničkog programa TVCG, Vlatko Simunović.

„Drago mi je da ovdje u Modernoj galeriji možemo da podržimo stvaralaštvo dugo pet i po decenija koje je Lagator ostvario u Crnoj Gori ali i na različitim takmičenjima svijeta“, istakla je sekretarka sekretarijata za kulturu i sport glavnog grada Ana Medigović.

„Lagator se odavno ne bavi dnevno političkom karikaturom, jer kako i sam kaže, više voli da se takmiči, a i ovako njegove slike su dugovječnije“, poručio je iz Matice crnogorske Marko Špadijer.

Riječ Vlatka Simunovića
na promociji knjige Luke Lagatora
Karikature / Cartoons

Paradoksalno, ali u vrijeme kada vizualizacija informacije postaje imperativ, karikaturu kao istorijski osvjedočeni vizuelni i smisleni element štampe, samo sporadično možete pronaći na stranicama dnevne štampe.

Znači li to da urednici potcjenjuju funkcionalne mogućnosti satire? Kratko i jasno: Ne!

Samo, kao pragmatični ljudi, nijesu spremni da rizikuju angažujući osrednje karikaturiste čije proizvoljno intonirane, delirične poruge pogađaju sve osim metu.

Veoma je malo karikaturista spremnih da stvaraju crteže s obavezom da ih prilagođavaju karakteristikama ciljne grupe medija koji su ih spremni angažovati, estetskim stavovima redakcije, specifičnostima publikacija sa čijim sadržajima bi interaktivno djelovali... Još su rjeđi karikaturisti sposobni da tehnički kompetentnim crtežom, bez podlog lukavstva, cjelovito upute na suštinu nekog kompleksnog društvenog problema. Najrjeđi su prozorljivi karikaturisti/komentatori čije radove čitaoci detektuju kao važan vizuelni i smisleni element svog omiljenog glasila i teško ih je zamijeniti bilo čim drugim. Jedan od njih je Luka Lagator, istaknuti crnogorski stvaralac čija su djela nagrađivana širom svijeta.

Posmatrajući njegova ostvarenja, često sam pomislio da to nijesu karikature sa značajnim potencijalom da utiču na čitaoca, već slike neprikosnovenog slikara koji u svoje radove unosi inherentne elemente karikature. Konkretno, distorziju koja je tom „žanru“ svojstveno Lagator majstorski instrumentalizuje da bi pokazao suštinu fenomena koji je u fokusu njegove pažnje. Kada je on u pitanju, karikature

su uvijek nešto više od društvene i političke satire. Iščitavaju se kao proizvod cjelovitog sistema mišljenja, česticama dnevne politike, nadmoći i likovanja nezagađenog pogleda na život. I nikad ne udovoljavaju posmatraču. Kao kontrapunkt uvježbanom i disciplinovanom mišljenju promotera dnevne politike, uvijek kazuje nešto važno. Duhovito, originalnošću rješenja, diskretno ali jasno, s humorom koji je oblik konstruktivne, zrele ljutnje, Lagator desakralizuje objekte na koje je usmjerena reflektivna oštrica njegovog uma i materijalizuje efekat iznenađenja. Uvijek je originalan, uzbudljivo ekonomičan i efektno naglašava elemente apsurdna. Za karikature čiji je on autor vremenom se vezujete. Tako jednog dana shvatite da ste stekli prijatelja i učitelja koji umije da vam sliku/obavijest o apsurdnu nečeg postojećeg dostavi u pravo vrijeme, da na horizontalnu osu naših života s vertikalne vječitog bića prenese najvažnije i najdublje spoznaje o kriškama stvarnosti na koje se osvrnuo, da sada i ovdje nauči na naša lica osmijeh koji nikada nije grohotan ali uvijek jeste duboko zrelo doživljaj – lični smijeh čovjekov, kao u smijehu neskladnom vremenu – luksuzan refleks.

Knjiga u kojoj je Luka Lagator objavio nagrađene i selektovane radove na raznim međunarodnim festivalima od 2007. do 2020. godine, pouzdan je svjedok vremena u kojem je stvarao. Listajući pokornu štampu možete saznati čemu je jedan svijet težio i kakvim se nastojao predstaviti. Posmatrajući nepokorne, humorom i empatijom pregnantne karikature Luke Lagatora sagledaćete kakav je zaista bio njegov nukleus.

Matica crnogorska i Glavni grad Podgorica organizovali predstavljanje fototipskog izdanja *Psaltir s posljedovanjem (1494)* iz štamparije Crnojevića Podgorica, 9. septembar 2021.

Matica crnogorska i Nauĳni arhiv Bugarske akademije nauka (BAN) su kao suizdavaĳki projekat objavili fototipsko izdanje *Psaltira s posljedovanjem (1494)* iz Crnojevića štamparije. Primjerak ove najrjeđe crnogorske inkunabule u posjedu Nauĳnog arhiva BAN predstavlja osnovu fototipskog izdanja. Zahvaljujuĳi saradnji dviju institucija kulture i na inicijativu Matice crnogorske, ovaj je primjerak *Psaltira* prije digitalizovanja restauriran. Fototipsko izdanje *Psaltira s posljedovanjem (1494)* objavljeno je u tiraųu od 399 numerisanih primjeraka. Izdanje prati dodatak u kojem su objavljeni tekstovi dr Galje Gospodinove iz Bugarske akademije nauka i prof. dr Boųidara Œekularca, glavnog urednika izdanja, na crnogorskom, bugarskom i engleskom jeziku.

Na promociji su govorili: **Nj. E. dr Meglena Plugĳijeva**, ambasadorica Republike Bugarske u Crnoj Gori; **prof. dr Boųidar Œekularac**; **mr Aleksandar Radoman**, profesor na FCJK i **Ivan Ivanoviĳ**, generalni sekretar Matice crnogorske. Medijator veĳeri biĳe glumica Ivana Mrvaljeviĳ.

Program je odrųan u dvoriųtu Kuslevove kuĳe, 9. septembra 2021. godine.

Riječ prof. dr Božidara Šekularca
Psaltir Crnojevića 1484/5.

Psaltir s posljedovanjem iz 1495. godine je treća knjiga štamparije Crnojevića i ima posebne karakteristike. To je psaltir, dio Starog zavjeta, jedne od najpopularnijih knjiga staroslovenske književnosti. Ovo izdanje, osim samog psaltira, sadrži brojne druge liturgijske i neliturgijske tekstove.

Ova knjiga je bila rasprostranjena i u vanliturgijskom životu, npr. psaltiri za gatanje, što upućuje na to da se pročitani tekst mogao tumačiti na razne načine.

Posebno mjesto psaltir je imao za obučavanje pismu i smatra se jednim od prvih udžbenika. Ovo su glavni razlozi što je psaltir bio vrlo rijetka knjiga, te brojni nepotpuni primjerci koji su pronađeni.

Crnogorsko izdanje psaltira uključuje, pored časlovca i mjesecoslova u okviru posljedovanja, i pashaliju, na osnovu koje se određuje datum pokretnih crkvenih praznika. Službe akatista sadrže crkvene pjesme posvećene Sv. Bogorodici i Jovanu Preteči.

(E. Ljvovič Nemirovski, Počeci štamparstva u Crnoj Gori, 1492–1496, I, Cetinje 1996, 380)

Psaltir s posljedovanjem je voluminozna knjiga koja je štampana na četvrtini tabaka. Maksimalnu visinu knjige – 240x141mm ima primjerak Narodne biblioteke u Beogradu, a maksimalnu širinu – 236x174x177 mm, primjerak Univerzitetske biblioteke u Beogradu. Knjiga je sastavljena od 43 sveščice. Sve su one od po 8 listova, osim 2. i 43. koje imaju po 10 listova. Signatura je na margini ispod sloga prve stranice i na poleđini posljednjeg lista svake sveščice. Ukupan broj listova je 348. (E. Nemirovski, n. dj., 392)

Psaltir na slovenskom jeziku preveden je sa grčkog jezika. Originalni tekst 70 tumača, koji su po naređenju egipatskog vladara Ptolomeja II Filadelfa (282–246,

prije Hrista) preveli 278. godine Hrista *Stari zavjet* sa starojevrejskog na grčki jezik, nije sačuvan. Psaltir je u potpunosti sačuvan u *Sinajskom kodeksu* iz V vijeka. Poznato je tridesetak grčkih kodeksa *Starog zavjeta* iz IX vijeka. (E. Nemirovski, n. dj., 397/8)

Smatra se da su psaltir na slovenski jezik preveli sa grčkog Ćirilo i Metodije. Iako taj prevod nije sačuvan, smatra se da mu je najbliži glagoljički *Sinajski psaltir* iz XI vijeka, koji je pronađen u manstiru Sv. Katarine na Sinaju. (Константин Александрович Успенски (1804–1885), Второе путешествие в Синайски монастырь в 1850. г., Ст. Петербург 1856, 136).

Kao posebnu zanimljivost treba istaći da se u knjizi nalaze brojna imena koja su bila imena maloazijskih, bliskoistočnih i vizantijskih svjetitelja i mučenika, koja su preobrazbom postala slovenska, o čemu svjedoči crkveni kalendar i imena kao što su – Vavila, Sofija, Avakum itd.

Prva crnogorska ćirilična štamparija, osnovana 1493. godine, odigrala je veliku ulogu u južnoslovenskoj kulturi, u očuvanju nacionalne svijesti i pravoslavne vjere u teškom vremenu strane dominacije i ujedno dala snažan podsticaj razvoju knjige kod Crnogoraca u XVI i XVII vijeku.

Štampanjem prvih knjiga u Crnoj Gori napravljen je epohalan korak u istoriji crnogorskog naroda, jer knjiga postaje dostupna i pristupačna širokom krugu ljudi, čime obogaćuje kulturni život države i naroda dajući mu nov kvalitet. Što to znači u razvitku kulture nekog naroda najbolje kazuju riječi ruskog naučnika i mislioca V. I. Vernadskog (1886–1945): „Mi možemo i moramo da istoriju našeg naučnog pogleda na svijet počinjemo od otkrića štamparstva“.

Početak štamparstva u istoriji čovječanstva predstavlja pravu renesansu ili preporod. Povijest nastanka južnoslovenskog štamparstva predstavlja i povijest o sudbini slovenske duhovne i materijalne kulture. Štamparija Crnojevića je kamen temeljac za nastanak novih štamparija na ovom prostoru. Prema tradiciji crnogorskog štamparstva, izdanja Crnojevića prepisivana su više puta i tako nastavljala svoj život u brojnim crnogorskim skriptorijima.

Originalni potpuni primjerci *Psaltira Crnojevića* su prava rijetkost. U literaturi je opisano 40 primjeraka *Psaltira s posljedorovanjem* Đurđa Crnojevića. Radi očuvanja cjelovitosti knjige urađena su do sada tri reprint izdanja.

Centralna narodna biblioteka Crne Gore „Đurđe Crnojević“ sa Cetinja i Cankarjeva založba iz Ljubljane fototipski su izdali *Psaltir s posljedorovanjem* Đurđa Crnojevića iz 1494. godine. Tako su na dostojan način obilježili predstojeću 500. godišnjicu prve štampane knjige u Crnoj Gori. Knjiga se pojavila 1986.

godine i štampana je u 650 numerisanih primjeraka, čime se omogućava dalje istraživanje i proučavanje rijetkih Crnojevića izdanja. Faksimil *Psaltira s posljedovanijem* odštampan je u Tiskarni Ljudske pravice u Ljubljani i vjerna je kopija originalnog predloška.

Novo izdanje objavila je izdavačka kuća Obod sa Cetinja 2002. godine, u 499 numerisanih primjeraka, slično prethodnom izdanju, ali u nešto smanjenom formatu.

Ovo je, dakle, treće izdanje crnogorskog *Psaltira s posljedovanijem*, ovaj put u izdanju Matice crnogorske i Naučnog arhiva Bugarske akademije nauka, o kojem detalje piše G. Gospodinova.

Fototipsko izdanje *Psaltira s posljedovanijem* predstavlja finalizaciju projekta koji je Matica crnogorska započela s Naučnim arhivom Bugarske akademije nauka. Prethodno je, u oktobru 2019. godine, potpisan ugovor o restauraciji i digitalizaciji primjerka ove crnogorske inkunabule koja je u posjedu Naučnog arhiva BAN. Matica crnogorska je u saradnji s Ministarstvom kulture Crne Gore finansirala restauraciju *Psaltira*, obavljenu u Bugarskoj, i obezbijedila sredstva za publikovanje.

Ovo izdanje predstavlja vrijednost i zbog činjenice što je nastalo kao rezultat višestruke saradnje Matice crnogorske i Bugarske akademije nauka. Tri nepotpuna primjerka nađena u Bugarskoj su poslužila da se napravi jedno cjelovito izdanje u 399 numerisanih primjeraka. Time je ova knjiga sačuvana kod nas i u Bugarskoj za sva vremena. Bugari znaju da cijene i čuvaju prave vrijednosti.

Prilikom sređivanja kopija teksta uzetih iz tri sofijska primjerka *Psaltira* bilo je dosta problema, jer je pri slaganju kopija došlo do premetanja stranica, nije poštovan njihov redosljed, ponavljale su se iste stranice itd., tako da nam je trebalo dosta vremena da upodobimo kopije sa cjelovitim tekstom. Najprije je nedostajalo osam listova, a na kraju tri. Na pojedinim mjestima tekst koji je bio oštećen ručno je nadopunjavao.

Zahvaljujući umješnosti, znanju i zalaganju prof. Suzane Pajović knjiga je besprijekorno tehnički urađena, posebno ako se ima u vidu materijal koji nam je bio na raspolaganju.

O značaju inkunabula za crnogorsku kulturu najbolje govori podatak da je, shvatajući značaj knjige za svoj narod, inicijativu za osnivanje Crnogorske štamparije dao sam crnogorski vladar Ivan Crnojević, a koju je realizovao njegov obrazovani sin Đurđe Crnojević.

Poseban značaj inkunabule imaju za istoriju naroda, države i iznad svega za izučavanje jezika toga vremena.

Jezik ćirilćkih inkunabula Ńtampanih na Cetinju ima viŃe karakteristika Ńto ove ćini posebnim, naroćito ako se ima u vidu da se ove knjige naslanjaju na viŃevjekovnu tradiciju rukopisne knjige u Crnoj Gori.

MorfoloŃki sistem slovenskog jezika *Psaltira* odaje jezićku kulturu samog autora, kulturu njegovanja jezićke tradicije na crnogorskom prostoru.

Uticao tradicije koja je nastavila svoj Ńivot u nacionalnim redakcijama slovenskog jezika ćini osnovnu sintaksićku strukturu i u *Psaltiru Crnojevića*.

„Ispitivanje jezika *Psaltira*, knjige nastale u prvoj ćirilćkoj Ńtampariji na Balkanu, Ńtampariji Crnojevića, pokazalo je da se tekst uklapa u ćelinu proućenih dokumenata iz odgovarajućeg perioda“. Istovremeno „morfoloŃki sistem *Psaltira* pokazuje visoki stepen normiranosti“, uz odstupanje u nekim uzusima. „U sintaksićkom pogledu *Psaltir* dobro reprezentuje staroslovensko stanje“, uz grecizaciju dijela teksta i uticao narodnog jezika.

Sama ćinjenica je da je Crna Gora, naroćito u XVIII i XIX vijeku izazivala veliku paŃnju evropske javnosti zbog svoje specifićnosti i otpora raznim okupatorima koji su otimali pojedine njene djelove. Radi toga su je pohodili razni avanturisti, znatiŃeljnici, istraŃivaći, naućnici, ali i dobronamjerni ljudi. Mnogi od ovih, znajući vrijednosti spomenićkog fonda u crnogorskim manastirima i crkvama, naroćito knjiga i rukopisa, odnosili su ih sa sobom, pljaćkom, poklonima neukih svjeŃtenika, prevarama, prodajom itd. Ovdje prednjaće ruski predstavnici, ali i drugi, pa crnogorske rukopise i inkunabule nalazimo u ekskluzivnim muzejima i bibliotekama od Amerike, Dablina, Berlina, Beća, Venecije, Pariza, Zagreba, Beograda, Skoplja, a posebno Moskvi, Lenjingradu, Kijevu, Odesi...

Rijedak primjer je Bugarska ćiji su poznavaoi stare knjige, ove kupovali ili dobijali na poklon, ali dijelom i sami preŃtampavali. Ovaj projekat sa Maticom crnogorskom najbolje odraŃava njihov prijateljski odnos prema Crnoj Gori.

Sama ćinjenica da je posljednjih godina objavljeno viŃe reprint izdanja Crnojevića Ńtamparije govori mnogo da postoji svijest kod mnogih Crnogoraca o velićini ovoga epohalnog ćina. ObiljeŃavani su jubileji objavljivane knjige i mnogi radovi istraŃivaća i institucija. Naravno, uvijek moŃe viŃe i bolje Ńto je prepoznala i Matica crnogorska koja svojim projektima daje veliki doprinos oćuvanju kulturne baŃtine Crne Gore. Naravno, Centralna narodna biblioteka „Đurđe Crnojević“ je vodeći faktor u valorizaciji knjige u Crnoj Gori, pa i stare.

Istorija je zabiljeŃila da su Crnojevići, vladari posljednje slobodne juŃnoslovenske zemlje Crne Gore, prije pada pod tursku vlast, posvećivali posebnu paŃnju razvoju kulture i pismenosti svoga, crnogorskoga naroda. Ovdje prije svega

imamo u vidu rad na razvoju knjige, najprije u skriptorijima, a zatim štampanje ćirilskih knjiga. U prosvjetiteljskoj djelatnosti posebno mjesto pripada Ivanu Crnojeviću, osnivaču Cetinja i Cetinjskog manastira, koga nasljeđuje sin Đurađ, za čije se ime i vezuje osnivanje Obodske štamparije, kasnije Cetinjske, a svakako Crnojevića štamparije. Velika uloga u nabavci štamparije imao je i Ivan, koji se boraveći u Italiji upoznao sa štampanjem knjiga, kao epohalnim otkrićem čovječanstva. Najveće zasluge za štampanje knjiga svakako pripadaju monahu Makariju i njegovim saradnicima, čijim je rukodjelisanjem odštampano pet knjiga. Sa štamparskim umijećem Makarije se upoznao u Veneciji đe su radile brojne štamparije, među kojima i štamparija našeg Andrije Paltašića, Kotoranina. Pred navalom Turaka Crnojevića štamparija prestala je s radom 1496. godine kad je njen osnivač Đurađ morao napustiti Crnu Goru. Makarije se kasnije javlja u Vlaškoj đe nastavlja s radom. Ovdje je osnovao prvu štampariju iz koje su izašle tri knjige s bugarskom redakcijom staroslovenskog jezika: *Služabnik* (1508), *Oktoih* (1510) i *Četvorobjevandjelje* (1512).

To sve govori o Makariju kao široko obrazovanom čovjeku koji je bio upoznat sa svim redakcijama staroslovenskog jezika. Od svih štampanih knjiga koje je Makarije izradio ljepotom i bogatstvom jezika izdvaja se *Psaltir*, zbog čega među bogoslužbenim knjigama ima počasno mjesto. Posebnu vrijednost mu daje *Posljedovanije*, koje obuhvata skup raznih bogoslužbenih tekstova dodatih *Davidovim psalmima*. *Psaltir s posljedovanijem* nastao je tokom XV vijeka.

XVI vijek predstavlja zlatni vijek crnogorske ćirilčke knjige. Vodeći među našim štamparima bili su Božidar Vuković Podgoričanin, njegov sin Vićenco, ali i Jerolim Zagurović, Stefan Marinović i drugi. Nažalost, u obrazovnom sistemu i kulturi uopšte, nedovoljno je predstavljena njihova djelatnost i značaj za crnogorsku istoriju. Ovo tim prije što je crnogorsko kulturno-istorijsko nasljeđe izloženo propadanju i svojatanju, čak je i inkorporirano u tuđe okvire. Naravno, to se događa u raznim oblastima ako se ostavi slobodan prostor.

Vladar crnogorski Đurađ Crnojević, kao obrazovan čovjek znao je šta knjiga znači za crnogorsku kulturu, pa je u Veneciju poslao monaha Makarija sa svojom ekipom da preuzmu štampariju i da nauče zanat.

Međutim, tehnički razvoj prve crnogorske štamparije ilustruje da je grafička oprema ovdašnjih knjiga „rukodjelisana“ u samoj štampariji. Za razliku od *Oktoiha prvoglasnika* čija je grafička oprema dosta skromna, sa svega pet bogatih inicijala i tri zastave, bez ilustracija, *Psaltir* pokazuje pravo bogatstvo inicijala koji se ponavljaju u raznim veličinama 218 puta, dok zastava ima svega četiri.

Upravo su inicijali iz *Psaltira* poslužili kao osnova za dalji rad ove crnogorske štamparije.

Psaltir je bogoslužbena knjiga, odnosno jedna od biblijskih knjiga starog zavjeta, koju čine pjesme ili psalmi. *Psaltir* se čitao tokom sedmice, a za vrijeme Velikog posta dva puta u sedmici. Na slovenski jezik prvi su ga preveli Ćirilo i Metodije.

Psalm (*grč. psalmos*) – prvotno je označavao zveckanje po strunama instrumenata, a kasnije označava pjesmu koja se izvodi uz pratnju harfe, pohvalne pjesme, starozavjetne religiozne pjesme i molitve. Predanje kaže da ih je stvorio starojevrejski car David. Ukupan ima 150 psalama, podijeljenih na 20 katizmi* a svaka katizma na tri „slave“ ili „antifona“ koji se završavaju doksologijom „Slava Otcu i Sinu i Svetome Duhu“. Slijede molitve poslije svake katizme i devet (9) biblijskih pjesama koje se pjevaju na jutrenju.

Prvotni tekstovi nijesu sačuvani. Oblik koji je došao do nas nosi tragove kasnijih perioda. Psalmi su postali poznati u grčkom prijevodu zbog čega je i sam zbornik psalama dobio grčki naziv „psalterion“. U starohrišćanskom pjevanju psalmi su se izvodili naizmjenično od dva hora. U srednjem vijeku psalmi su služili kao osnova za himne, tropare i druge slobodne muzičko-poetske obrade.

Novo reprint izdanje *Psaltira Crnojevića* iz 1494/5. godine, u izdanju Matice crnogorske i Bugarske akademije nauka i umjetnosti je namijenjeno prije svega nauci i naučnim krugovima, ali i svim ljubiteljima stare štampane knjige, crnogorskih inkunabula u kojima se ogleda svijest naroda i dubina državne tradicije.

Na kraju da navedemo najznačajnije podatke o radu na ovoj knjizi:

- Izdavači su *Matica crnogorska* iz Podgorice i *Naučni arhiv Bugarske akademije nauka* Sofija

- urednik i glavni redaktor – prof. dr Božidar Šekularac

- autori teksta – prof. dr Božidar Šekularac i dr Galja Gospodinova

- autorski tekstovi su prevedeni na bugarski i engleski jezik.

Knjigu je solidno pripremila za štampu prof. Suzana Pejović.

Naravno, sve ovo je bilo moguće uraditi uz veliko i nemjerljivo zalaganje generalnog sekretara Matice crnogorske Ivana Ivanovića i njegovih saradnika.

---

* Katizma je jedan od od 20 djelova psaltira. Katizme su crkvene pjesme koje se smiju pjevati sjedeći (*Rječnik srpskohrvatskog književnog i narodnog jezika*, IX, Beograd, 1975, 339).

**Riječ Ivana Ivanovića, generalnog sekretara Matice crnogorske na
promociji fototipskog izdanja
*Psaltira s posljedoranjem (1494) iz Crnojevića štamparije***

Matica crnogorska svojim programima, izdavačkom djelatnošću i ukupnim djelovanjem posebnu pažnju poklanja osnovama crnogorske nacionalne kulture i identiteta. Nastojimo da kulturnu i laičku javnost upoznamo sa vrijednostima na koje se oslanja crnogorska država i društvo, dajući doprinos očuvanju kulturne baštine Crne Gore. Razumijevajući značaj i domete crnogorskog ćirilskog štamparstva XV i XVI vijeka, 2019. godine smo prigodnom izložbom obilježili jubileje 525 godina od štampanja *Oktoiha prvoglasnika* u Crnojevića štampariji i 500 godina od *Psaltira i Služabnika*, prvih knjiga iz štamparije Božidara Vukovića Podgoričanina. Značaj, uticaj i ugled crnogorskog ćirilskog štamparsva daleko prevazilazi granice Crne Gore. Inkunabule Crnojevića štamparije, prve štamparije među Južnim Slovenima, prve državne štamparije u Evropi i druge ćirilske štamparije uopšte, kao i knjige koje su štampali Božidar Vuković Podgoričanin i njegov sin Vićenco, bile su neophodne za održanje vjere i duha, ne samo Crnogoraca već i većeg dijela pravoslavnog slovenskog svijeta. Zato se one danas s velikim poštovanjem i pažnjom čuvaju u mnogim zemljama, njihovim bibliotekama, arhivima i manastirima. Ponajviše u slovenskom svijetu ali i u mnogim evropskim metropolama. Nažalost, crnogorske institucije kulture raspolažu sa svega nekoliko primjeraka inkunabula Crnojevića i postinkunabula Vukovića, uglavnom nekompletnih i oštećenih. Mnogo veći broj primjeraka se nalazi u crnogorskim manastirima a ponajviše u Cetinjskom manastiru. On je preko četiri vijeka, počevši od 1485. godine zaslugom gospodara Ivana Crnojevića bio sjedište autonomne i samostalne crnogorske pravoslavne crkve, koju je

utemeljila upravo treća crnogorska dinastija Crnojević. Kažimo ovom prilikom i to da je ona mitropolit, odnosno poglavare kroz čitavo trajanje birala voljom svojih vladara i crnogorskog naroda. Istorijskom nepravdom i nestankom Crne Gore nakon Prvog svjetskog rata, ukida se i samostalna crnogorska pravoslavna crkva, pa njenim nasljeđem, pokretnim i nepokretnim kulturnim dobrima, do dan danas, raspolaže Srpska pravoslavna crkva.

Stoga smo u cilju prikupljanja materijala za izložbu *Crnogorsko ćirilsko štamparstvo* uspostavili saradnju sa Nacionalnom i univerzitetskom bibliotekom „Sveti Kliment Ohridski“ u Skoplju i više institucija kulture i nauke u Republici Bugarskoj. One su nam velikodušno omogućile istraživanje, odabir i digitalizaciju, pa i ovoga puta osjećam potrebu da pored pomenute Biblioteke „Sveti Kliment Ohridski“ posebno zahvalim Nacionalnoj biblioteci Bugarske „Sveti Ćirilo i Metodije“, Naučnom arhivu Bugarske akademije nauka i Centru za slovensko-vizantijske studije „Ivan Dujčev“ pri Sofijskom univerzitetu. Razumijevanje i otvorenost prilikom susreta sa rukovodiocima ovih institucija u Sofiji su otvorili put našoj daljoj saradnji kojoj je svesrdno i odlučujuće pomogla ambasadorica Republike Bugarske u Crnoj Gori Nj. E. dr Meglena Plugčieva kao i ambasadorica Crne Gore u Sofiji Nj. E. Snežana Radović. Konkretni rezultat saradnje je knjiga – fototipsko izdanje *Psaltira s posljedomanjem* (1494) iz Crnojevića štamparije ali i predstavljanje izložbe Matice crnogorske *Crnogorsko ćirilsko štamparstvo XV i XVI vijeka* u Nacionalnoj biblioteci Bugarske u saradnji sa Bugarskom akademijom nauka, oktobra 2019. godine. Izložba u Sofiji je organizovana u sklopu obilježavanja 150 godina od osnivanja Bugarske akademije nauka, čime nam je ukazana izuzetna čast i na što smo u Matici crnogorskoj ponosni. Ponosni prije svega što je time ujedno odati izuzetno priznanje crnogorskoj kulturi i crnogorskom ćirilskom štamparstvu kao zvjezdanom uzletu i ugaonom kamenu crnogorskog nacionalnog identiteta i samosvijesti.

Potrebno je navesti da se u bibliotekama, arhivima i manastirima u Bugarskoj čuva 13 primjeraka inkunabula Crnojevića i 43 primjerka knjiga iz štamparije Vukovića. Primjerak u posjedu Naučnog arhiva Bugarske akademije nauka je upravo poslužio kao osnova za izdanje koje večeras predstavljamo. Približio bih vam ukratko kako je došlo do realizacije ovog izdanja. Naime, radeći ovu izložbu u Matici crnogorskoj smo došli do zaključka da bi čitav projekat trebalo zaokružiti objavljivanjem po jednog fototipskog izdanja iz Crnojevića štamparije i štamparije Božidara Vukovića. Oktoih prvoglasnik jeste najstarija crnogorska inkunabula ali je *Psaltir*, kako su to ustanovili istraživači, najrjeđa a nesumnjivo predstavlja i

vrhunac štamparskog umijeća jeromonaha Makarija i njegovih saradnika, sa velikim brojem inicijala i nekoliko zastava. Činjenica da smo prilikom prvog susreta sa profesoricom Lizbet Ljubenovom, direktoricom Naučnog arhiva Bugarske akademije nauka, dobili priliku da razgledamo primjerak *Psaltira s posljedovanjem*, koji se odnedavno našao u njihovom posjedu, nametnuo je ideju da bi upravo on mogao poslužiti kao osnova budućeg fototipskog izdanja. Matica crnogorska je predložila da se pristupi restauraciji ovog primjerka i da će pokušati da obezbijedi sredstva.

Dogovor je brzo postignut i Matica crnogorska je prilikom otvaranja izložbe u Sofiji, u prisustvu ministara kulture dvije zemlje i predsjednika Bugarske akademije nauka, akademika Juliana Revalskog, potpisala sa Naučnim arhivom BAN ugovor o restauraciji i objavljivanju fototipskog izdanja *Psaltira* kao suizdavački projekat. Zahtjevni stručni restauratorski posao obavljen je u Bugarskoj pod budnim okom kolega iz Naučnog arhiva, nakon čega je primjerak *Psaltira* i digitalizovan. Moramo istaći da je najveći broj primjeraka crnogorskih štampanih knjiga XV i XVI vijeka, koje se čuvaju u Bugarskoj restauriran i u dobrom stanju. To govori o odnosu bugarskih institucija kulture prema ovom dijelu crnogorskog kulturnog nasljeđa koje je u njihovom posjedu. Matica je snosila troškove restauracije, vođena prije svega željom da sačuva od eventualnog daljeg propadanja primjerak *Psaltira*, kako rekospo najrjeđe crnogorske inkunabule. Nakon restauracije i digitalizacije uređivačkog posla se, na našu molbu i zadovoljstvo, prihvatio profesor Božidar Šekularac, najveći autoritet na ovom polju kod nas, kojem ovom prilikom zahvaljujem, i koji je u saradnji sa tehničkim urednikom Suzanom Pajović zaslužan za finalno uobličavanje i izged izdanja. Fototipsko izdanje *Psaltira sa posljedovanjem* (1494) objavljeno je u tiražu od 399 numerisanih primjeraka. Izdanje prati dodatak sa tekstovima na crnogorskom, bugarskom i engleskom jeziku dr Galje Gospodinove iz Bugarske akademije nauka i prof. dr Božidara Šekularca.

O *Psaltiru Crnojevića*, samom izdanju i njegovom kvalitetu će govoriti uvaženi profesori. Ja bih rekao nekoliko riječi o onome što predstoji. Naime, nastavak i završetak ukupnog projekta podrazumijeva objavljivanje fototipskog izdanja *Prazničnog mineja* iz 1538. godine, crnogorskog štampara Božidara Vukovića Podgoričanina, najreprezentativnije, zanatski i umjetnički najvrjednije knjige koja je izašla iz njegove štamparije. To je ujedno i najstariji minej štampan na slovenskom jeziku, a ovo će biti i prvo fototipsko izdanje jedne njegove knjige u Crnoj Gori. Realizovanje ovog projekta je takođe dogovoreno sa jednom

bugarskom institucijom kulture – Nacionalnom bibliotekom „Sveti Ćirilo i Metodije“. Već je potpisan ugovor o suizdavaštvu, završena digitalizacija ali predstoji zahtjevan uređivački i tehnički dio posla dok crnogorskoj, bugarskoj i široj javnosti ne predstavimo ovaj biser crnogorskog štamparstva vojvode Božidara Vukovića. Urednica ovog izdanja biće naša saradnica dr Marija Polimirova, naučnica iz Centra za slovensko-vizantijske studije „Ivan Dujčev“ iz Sofije, čije je polje naučnog rada vezano upravo za početke štamparstva u Evropi i na Balkanu a njena izložba posvećena dometima Gutenbergovog otkrića štampane prese obišla je više evropskih metropola.

Podijelio bih sa vama i utisak koji kompletan tim Matice crnogorske nosi poslije kontakata i saradnje sa jednim brojem naučnih radnika i akademika Bugarske. Radi se o izuzetnom poštovanju i ugledu koje crnogorski štampari, štamparstvo i generalno crnogorska kultura onoga vremena uživa u naučnim krugovima ove prijateljske zemlje. Iskreno rečeno bili smo i pomalo zatečeni da su se na pomen Crnojevića štamparije i Božidara Vukovića Podgoričanina naši saradnici i prijatelji nadovezivali sa obiljem podataka koji karakterišu ove štamparije i konkretnih ličnosti, ali ne manje i činjenicom da poznaju radove naših montenegrista koji su obrađivali ovu epohu a posebno one profesora Božidara Šekularca. Predstavljalo je posebno zadovoljstvo razgovarati na tu temu sa profesoricom Aksinijom Džurovom, neprikosnovenim autoritetom za ovu oblast u Bugarskoj, ili čitati njene radove u kojima piše o vezi crnogorskog i bugarskog štamparstva. Shvatiti koliko se poštuje činjenica da je Jakov Krajkov kao prvi bugarski štampar (citat) „1566. godine preuzeo najveću slovensku štampariju u Veneciji koja je pripadala Božidaru i Vićencu Vukoviću... i da je nastavio ono što je započela porodica Vuković štampajući izdanja s liturgijskim i čitalačkim sadržajem“

Da naša saradnja sa Bugarskom nije i ne može biti slučajna govori još jedna poveznica crnogorske i većine slovenskih kultura sa Bugarskom, a to je bugarska osnova ćirilice pismenosti i tradicije. Govorimo o Preslavskom književnom centru s kraja IX vijeka, zaslužnom za uspostavljanje ćirilskog pisma, koji je osnovao bugarski car Boris I.

Potreba za ovim fototipskim izdanjem javila se prije svega zbog još jednog snažnog talasa pokušaja da se crnogorsko ćirilsko štamparstvo, njegov ugled i uticaj otrgne iz bića crnogorskog nacionalnog i državnog identiteta. Nipošto ne želimo reći da ono istovremeno nije i južnoslovensko, slovensko pa time i opštecivilizacijsko kulturno nasljeđe. Matica crnogorska objavljivanje *Psaltira* i kompletan projekat *Crnogorsko ćirilsko štamparstvo XV i XVI vijeka* vidi kao

emancipovan i superioran vid argumentovane polemike sa svima koji to negiraju ali i kao način održanja svijesti crnogorskog naroda o dubini svoje kulturne i državne tradicije. Ovo izdanje namijenjeno je kako naučnim krugovima tako i široj javnosti i poštovaocima nasljeđa štampane knjige.

Dugo je našim školskim i obrazovnim sistemom nepotrebno i neopravdano preovladavao duh svojevrstne kulturne inferiornosti. Moramo znati da je sa prostora Crne Gore, pogotovo od X vijeka jednim dijelom Balkana širena pismenost i kultura. Dio toga je i naše štamparstvo, dok o skriptorijumima duž crnogorskog primorja i crnogorske svete gore – Skadarskog jezera još uvijek ne znamo dovoljno. Crna Gora svojim kulturnim bićem, od najstarije crnogorske države Vojislavljevića predstavlja sponu istoka i zapada, pravoslavlja i rimokatoločanstva. Potvrda toga su i Crnojevići, koji gajeći renesansni duh iz Venecije nabavljaju za to doba tehnički najnaprednije dostignuće – štamparsku presu. Tu je nezaobilazna i tradicija štamparstva na latinskom jeziku koju otpočinje Andrije Paltašića Kotoranin još 1477. godine.

Pored svih kojima sam zahvalio pomenuo bih neizostavno još i razumijevanje Ministarstva kulture Crne Gore i bivšeg ministra Aleksandra Bogdanovića, koje je finansijski pomoglo objavljivanje fototipskog izdanja *Psaltira s posljedovanjem*. Neizmjernu zahvalnost dugujemo Naučnom arhivu Bugarske akademije, direktorici Lizbet Ljubenovoj, njenim saradnicima i rukovodstvu Bugarske akademije nauka na čelu sa predsjednikom Julianom Revalskim. Zahvaljujem još jednom Nj. E. ambasadorci Megleni Plugčijevoj na svesrdnoj i nesebičnoj pomoći a posebno što je svojim učešćem uveličala ovu promociju. Takođe bih zahvalio i ovdje prisutnom povjereniku Matice crnogorske iz Skoplja, Miroljubu Orlandiću koji je uspostavio inicijalne kontakte sa istraživačima Centra „Ivan Dujčev“ i sve vrijeme davao podsticaj uspješnoj komunikaciji i saradnji. U ime Matice crnogorske zahvaljujem gospođi Ani Medigović, sekretarki za kulturu Glavnog grada, njenim saradnicima i Glavnom gradu Podgorici na poršci i razumijevanju prilikom organizacije ove promocije kao i na pomoći prilikom realizacije izložbe *Crnogorsko ćirilsko štamparstvo*.

**Riječ Aleksandra Radomana, profesora na FCJK
na promociji fototipskog izdanja
*Psaltira s posljedorovanjem (1494) iz Crnojevića štamparije***

Pred istraživače ranoga crnogorskog štamparstva postavlja se veliki broj problema, od kojih su neki tek nagoviješteni. Postavlja se u prvome redu pitanje što čini korpus ranoga crnogorskog štamparstva i po kojemu kriteriju se taj fenomen definiše. Cijeli je niz neodgonetnutih problema vezan i za pitanje prve štamparije koja je djelovala u Crnoj Gori na samome izmaku srednjega vijeka, od njene etničke atribucije, preko lokacije na kojoj je djelovala, do naslova koji su u njoj štampani.

Jedna od teza koje se nerijetko čuju u javnosti jeste da crnogorsko štamparstvo započinje štampanjem *Oktoiha prvoglasnika* 1494. godine. Ta je teza posljedica svojevrsnoga metodološkog redukcionizma kojemu je izložena crnogorska nauka i kultura. Naime, budući da sve do unazad nekoliko decenija nijesu postojali institucionalni uslovi za proučavanje crnogorskoga kulturnog nasljeđa u samoj Crnoj Gori, tradicionalistička humanistika utemeljila je stav da je crnogorska kultura regionalni segment nekih drugih, sušednih kultura te da se i pod tako regionalno oktroisanim crnogorskim imenom može označavati samo ono nasljeđe koje je ulazilo u sastav novovjekovne crnogorske države. Tako je izvan prostora crnogorske kulture ostala ne samo ukupna bogata srednjovjekovna baština crnogorskoga naroda, već i ono nasljeđe koje je u novome vijeku nastajalo na tlu današnje Crne Gore, ali se nalazilo u oblastima koje su bile pod vlašću moćnih sušeda, Osmanskoga Carstva i Mletačke Republike (a tokom stotinjak godina i Austrijskoga, odnosno Austrougarskoga Carstva). Ta je koncepcija tri srednjovjekovne crnogorske dinastije proglasila srpskim dinastijama. Prva crnogorska dinastija Vojislavljevići tako je, bez ikakva naučnog utemeljenja, pripojena srpskoj istoriji iako je kraljevsku titulu dobila cijelih 140 godina prije nego će Stefan Nemanjić dobivši kraljevsku titulu od pape

biti proglašen „prvim srpskim krunom ovjenčanim kraljem“. Preostale dvije crnogorske srednjovjekovne dinastije, Balšići i Crnojevići, oglašeni su u tradicionalističkoj historiografiji „oblasnim gospodarima“, iako su sebe u brojnim poveljama i ispravama smatrali „samodržavnim“ gospodarima. Svedena na mjeru regionalnoga fenomena crnogorska je srednjovjekovna kultura olako pribrajana drugim nacionalnim korpusima.

Pored problema pogrešne etničke atribucije crnogorskoga srednjovjekovnoga nasljeđa nije od manjega značaja ni problem amputacije djelova toga nasljeđa po kriteriju teritorijalnoga nepripadanja onovremenoj crnogorskoj državnoj cjelini. Tako se kulturna baština Boke Kotorske svojata od strane mnogih, a istovremeno se nijeka njena pripadnost crnogorskoj državi i kulturi. A upravo se među Bokeljima javljaju prve ličnosti s crnogorskoga prostora koje su došle u kontakt sa štamparskim zanatom još sedamdesetih godina XV vijeka. Tako je već 1474. godine, dakle manje od dvije decenije od pojave Gutembergove Biblije, štampan posmrtni govor posvećen kardinalu Nikole Mainjanina, rođenog podno padina Lovćena, iznad Budve, prvoga Crnogorca čije su riječi otisnute na štamparskoj presi. U to vrijeme u Veneciji djeluje kao štampar Kotoranin Andrija Paltašić, prvi poznati južnoslovenski štampar u Mlecima. U periodu 1477–1499. štampano je 41 izdanje. Iako su izostala sistematska naučna istraživanja, fragmentarni podaci ukazuju na to da je među mletačkim štamparima XVI vijeka veći broj njih u Veneciju dospio baš s prostora Crne Gore. U izvorima se pominju Šimun Kotoranin, Luka Ulcinjanin, Božidar Vuković Podgoričanin (oko 1466–1540), Vićenco Vuković, Jerolim Zagurović (?–1572), Damjan iz Spiča, Stefan Marinović Skadranin i Stefan Paštrović. Činjenica da su neki od njih štampali djela na latinskome, talijanskome i grčkome jeziku nije dovoljno uvjerljiv razlog da ih isključimo iz korpusa ranoga crnogorskog štamparstva, pogotovo kad se uzme u obzir istorijski period o kojemu je riječ. Uostalom, poliglosija i jeste bitno obilježje crnogorske srednjovjekovne i ranonovovjekovne književnosti i kulture. Kad se to ima u vidu, izvjesno je da same početke crnogorskoga štamparstva ne možemo vezati za Crnojevića štampariju, već ih moramo potražiti u Veneciji i štamparskoj djelatnosti Kotoranina Andrije Paltašića i situirati u znatno širi kontekst od onoga koji je nametala tradicionalistička nauka, a koji je bio sužen samo na pozivanje na tradiciju ćirilskoga štamparstva.

Prva štamparija koja je djelovala na tlu Crne Gore, ona što su je utemeljili Crnojevići u devetoj deceniji XV vijeka, pobuđuje brojne nedoumice i dileme. U literaturi je često pogrešno etnički atribuirana. Konkretno, još od Miklošičeve pogrešne kontekstualizacije Crnojevića kao „srpske dinastije“, iako baš nijedan

istorijski izvor ne potvrđuje srpsko etničko porijeklo ili karakter dinasta iz familije Crnojević, u dijelu nauke, one hegemonijskoga usmjerenja, uvriježio se pojam „prve srpske štamparije“. Kad je prije nešto više od dvije i po decenije pripremana proslava 500 godišnjice izlaska prve štampane knjige u Crnoj Gori, Crnogorska akademija nauka i umjetnosti zaklonila se iza parole „prva ćiriliska štamparija na slovenskome jugu“ ne bi li izbjegla da je imenuje jedinim ispravnim etničkim preznakom – crnogorska štamparija. Ovlašni pregled literature o tome pitanju pokazaće da se nenaučna i neutemeljena konstatacija o „prvoj srpskoj štampariji“ i danas ponavlja ne samo u literaturi u Republici Srbiji, već i u drugim sredinama u kojima je postojao uticaj tradicionalističke hegemonijske historiografije i kulturologije. A kad se pogledaju prvorazredni izvori na osnovu kojih raspoložemo važnim informacijama o prvoj štampanoj knjizi u Crnojevića štampariji, poput predgovora *Oktoihu prvoglasniku*, u njemu se pominju dvije etničke atribucije. Naime, Đurađ Crnojević u njemu sebe naziva „vojvodom Zete“, dok majstor koji je rukodjelisao knjige označen kao „Makarije od Crne Gore“. Time se svako etničko atribuiranje štamparije izvan zetskoga, odnosno crnogorskoga korpusa čini bespredmetnim i naučno neodrživim. Vrijedi tim povodom pomenuti sud znamenitoga hrvatskog paleoslaviste Stjepana Damjanovića da se samo četiri slovenska naroda mogu pohvaliti vlastitim inkunabulama, kao osobitim kulturnim dostignućem: Česi, Ukrajinci, Crnogorci i Hrvati.

S nešto više sigurnosti može se govoriti o naslovima koji su objavljeni u toj štampariji. Riječ je o knjigama iz korpusa liturgijske pjesničke književnosti *Oktoihu prvoglasniku* (4. 1. 1494), *Oktoihu petoglasniku*, *Psaltiru s posljedovanjem* (22. 9. 1495) i *Trebniku* (oko 1496), a pretpostavlja se, iako nije sačuvan nijedan čak ni fragment, da je u Crnojevića štampariji štampano i jedno djelo iz korpusa biblijske književnosti, *Četvoroevangelje*.

Ako za prve dvije knjige štampane u Crnojevića štampariji nemamo precizni podatak đe su štampane, za *Psaltir s posljedovanjem* je precizno naznačeno da je pečatan na Cetinju.

Nakon pada Crne Gore pod osmansku vlast, zemlju su napustili i osnivač štamparije Đurđe Crnojević i glavni majstor Makarije, koji se štamparskim poslom nastavio baviti u Vlaškoj.

Fototipsko izdanje *Psaltira s posljedovanjem* Đurđa Crnojevića prvorazredni je kulturni događaj i služi na čast izdavačima.

PSALTIR CRNOJEVIĆA

Izdanje Matice crnogorske

Ova dobro oštećena knjiga
jedna od pet cetinjskih inkunabula
bez mnogih stranica
takva kakva je cijela je.

Ona je put
ona je muka puta.
Svi smo u njoj
sve je u njoj
u njoj izmučenoj
punoj zlih vremena
i nepobjedive svjetlosti
u njoj
takvoj kakva je.

Branko Banjević

ИЗЛОЖБА

**ЦРНОГОРСКО
ЋИРИЛСКО
ШТАМПАРСТВО
XV И XVI ВИЈЕКА**

**ЦРНОЈЕВИЋА
ШТАМПАРИЈА**

**ШТАМПАРИЈА
ВОЈИДАРА ВУКОВИЋА ПОДГОРИЧАНИНА**

ИЗЛОЖБУ ЋЕ ОТВОРИТИ
Драган Радоновић,
критичар Матице црногорске

САЛА ЗАБОРАВОГ МУЈЕЦА - ДВОРИД КРАЉА ВУКОЈИЋА, БАР
ЧЕТВРТАК, 23. СЕПТЕМБАР 2021. ГОДИНЕ У 19 САТИ

ПРОМОЦИЈА КЊИГЕ

**Псалтир с посљедовањем
Ђурђа Црнојевића
1494.**

ФОТОТИПСКО ИЗДАЊЕ

ГОВОРЕ

проф. др Бојко Марковић

проф. др Младен Прелишић

проф. др Драган Радоновић

проф. др Драган Радоновић

проф. др Драган Радоновић

проф. др Драган Радоновић

проф. др Драган Радоновић

проф. др Драган Радоновић

проф. др Драган Радоновић

проф. др Драган Радоновић

САЛА ЗАБОРАВОГ МУЈЕЦА - ДВОРИД КРАЉА ВУКОЈИЋА, БАР
ЧЕТВРТАК, 23. СЕПТЕМБАР 2021. ГОДИНЕ У 19 САТИ

Програма се организује у сарадњи са Матицом црногорском и Научним архивом Бугарске академије наука (BAN). Организатор је Друштво за српско-бугарске односе, Београд. Спонзор је Министарство културе и народних обележја Републике Србије.

**Izložba Crnogorsko ćirilsko štamparstvo XV i XVI vijeka i
promocija fototipskog izdanja
Psaltir s posljedoranjem (1494) Crnojevića štamparije
Bar, 23. septembar 2021. godine**

Izložbu *Crnogorsko ćirilsko štamparstvo XV i XVI vijeka* čine 24 ilustrovana panoa kao i prateći katalog. Rađena je dvojezično na crnogorskom i engleskom jeziku i predstavljena je u više crnogorskih gradova i inostranstvu.

Fototipsko izdanje *Psaltira s posljedoranjem* Đurđa Crnojevića iz 1494. su kao suizdavački projekat objavili Matica crnogorska i Naučni arhiv Bugarske akademije nauka (BAN). Primjerak ove najrjeđe crnogorske inkunabule u posjedu Naučnog arhiva BAN predstavlja osnovu fototipskog izdanja. Zahvaljujući saradnji dviju institucija kulture, prije digitalizovanja ovaj je primjerak *Psaltira* na inicijativu Matice crnogorske restauriran. Fototipsko izdanje *Psaltira sa posljedoranjem (1494)* objavljeno je u tiražu od 399 numerisanih primjeraka. Izdanje

prati dodatak sa tekstovima na crnogorskom, bugarskom i engleskom jeziku dr Galje Gospodinove iz Bugarske akademije nauka i prof. dr Božidara Šekularca, koji je i glavni urednik.

Na promociji *Psaltira s posljedovanjem (1494)* govorili su: **prof. dr Božidar Šekularac**, urednik izdanja; **prof. dr Marijan Premović**, profesor na Filozofskom fakultetu u Nikšiću; **Ivan Ivanović**, generalni sekretar Matice crnogorske i **mr Ivan Jovović**, predsjednik Ogranka Matice crnogorske u Baru.

Program je održan u Sali Zavičajnog muzeja – Dvorac Kralja Nikole u Baru u 23. septembra 2021.

Riječ prof. dr Marijana Premovića
Psaltir s posljedovanjem Đurđa Crnojevića 1494.

Ovo dragocjeno izdanje Matica crnogorska je objavila u saradnji sa Naučnim arhivom Bugarske akademije nauka (BAN), kao suizdavački projekat. Objavljivanje publikacije podržalo je Ministarstvo kulture Crne Gore. Fototipskog izdanja *Psaltira s posljedovanjem Đurđa Crnojevića 1494.* uredio je naš glasoviti naučnik prof. dr Božidar Šekularac.

Ideja o štampariji potekla je od crnogorskog vladara Ivana Crnojevića (1465–1479. i 1481–1490). On je tokom svog boravka u Veneciji od 1479. do 1481. godine imao je mogućnost da se upozna sa štampanim knjigama, štamparijama i tehničkim postupkom za štampu. Prepisivačka djelatnost u Crnoj Gori od 1484/5. godine odvijala se u cetinjskom manastiru. Prosvjetiteljsku djelatnost nastavlja intenzivno njegov sin i nasljednik Đurđe Crnojević (1490–1496). Đurđe se dva puta ženio. Poslije prvog braka s Jelom, kćerkom Karla Musakija Topije, koja ili više nije bila u životu ili se u vrijeme burnih potresa u Zeti i Albaniji od njega rastala, trebalo mu je naći ženu koja bi mu donijela i izvjesne političke veze. Balkanskih velmoža više nije bilo, pa je došla u obzir mletačka patricijka Izabela (Jelisaveta), kćerka Antonija Erica. Republika Sv. Marka imala je tada veliki uticaj na Mediteranu. Posredovao je kotorski knez i providur Paolo Erico (1489–1491), koji je, nudeći za snahu svoju rođaku, htio da riješi i pitanje njene udaje i crnogorsko-mletačkih odnosa. Obije strane imale su uzajamne političke interese i očekivanje. Porta i mletački Senat dali su saglasnost 1490. godine, vjerujući da je brak je trebao da bude garant usaglašenijih odnosa. U junu Izabela Erico bila je već na putu prema Crnoj Gori kada su stigle vijesti da je Ivan Crnojević umro. Svadba je obavljena u atmosferi žalosti za skorašnjim pokojnikom i u punoj neizvjesnosti kakav će stav zauzeti Porta prema Ivanovom nasljedniku. Mlečani su se

radovali što Đurđe stupa na prijesto Crne Gore, uvjereni da će kao njihov zet poštovati interese Republike.

Najveći Đurađev poduhvat bio je osnivanje prve štamparije. On je nabavio štampariju u Veneciji između 1490. i 1492. godine i tako realizovao zamisao svog oca. Nepunih četrdeset godina od pronalaska štampe i pojave Gutembergovе Biblije 1455. godine stigla je štamparija u Crnu Goru. Štamparija je bila smještena u rezidenciji Crnojevića ili zgradi pored Cetinjskog manastira. Kontinuirano je radila s kraja 1492. do sredine 1496. godine. Njom je rukovodio Makarije sa sedam pomoćnika. On je naučio štamparsku tehniku u Veneciji kod Andrije Paltašića Kotoranina, koji je još od 1477. godine u Mlecima štampao djela klasika latinicom. I ostali Makarijevi pomoćnici naučili su tehniku štamparstva u Veneciji, odakle su nabavili presu, alat i hartiju. U Crnoj Gori je urađeno livenje slova i implementacija matrica za inicijale, ornamentiku i ilustracije. Osnovni motivi za nabavku štamparije bili su religiozni i prosvjeteljski. Osnivanje štamparije treba sagledavati u kontekstu bliskih političkih i srodničkih veza sa Venecijom (preko žene Izabete). Vjerovatno je sama ideja o štampariji potekla od Ivana Crnojevića koji je, boraveći u Italiji, imao prilike da se upozna ne samo s štampanim knjigama, već i sa samim štamparijama i tehničkim postupkom koji se u njima primjenjivao. Nemamo pisane podatke, ali pronašli smo u studiji Matia Ruffinija, *Venezia e la stampa nella penisola Balcanica* (Quaderno di cultura grafica, Croso superior de cultura grafica, Anno VII, Torino 1961), da je tokom 1483. godine Marakije bio u pratnji crnogorskog princa Đurđa Crnojevića, koga je otac poslao u Veneciju da bi upotpunio obrazovanje. Što bi značilo da je Đurđe tada bio upoznat sa štamparijama i štampanim knjigama.

Tokom nadiranja Osmanlija veliki broj knjiga je uništen u tadašnjoj Crnoj Gori, pa se osjećao njihov nedostatak za potrebe crkava i manastira hrišćanskog pravoslavnog stanovništva. Crnogorski vladar Đurađ razumio da mu štamparska vještina može u kratkom roku nadoknaditi velike gubitke u crkvenoj i posebno obrednoj, liturgijskoj književnosti. Štamparija je trebalo da bude jedna nova vrsta skriptorija, proširenje i modernizacija tadašnjeg sporog prepisivačkog rada.

Ručno pisanje je bilo isuviše sporo, posebno ako je trebalo napraviti više od jedne kopije, a štampanjem knjiga mogli su se nadoknaditi (u kratkom roku) gubici. Knjige pisane ručno na papiru bile su retkost i samo su bile dostupne malom broju ljudi. Gutenbergov izum štampe pokretnim slovima je epohalno, revolucionarno i dalekosežno otkriće u istoriji kulture. Ovaj jedinstveni izum je doprineo da knjiga u samo 40 narednih godina preplavi celu Evropu. Štampa je ukinula monopol na

pismenost i znanje i učinila knjigu dostupnom daleko širem krugu čitalaca.

U Crnojevića štampariji u periodu od 1492–1496. godine štampane su prve crnogorske i južnoslovenske ćirilčne knjige – inkunabule, i to njih pet: 1. Oktoih prvoglasnik, 2. Oktoih petoglasnik, 3. Psaltir s posledovanijem, 4. Trebnik (Molitvenik) i 5. Četvoroevanđelje. Knjige su štampane su uncijalnim tipom ćirilice (ustavnim), staroslovenskim – crkvenoslovenskim jezikom. Grafička tehnika se od knjige do knjige usavršavala i bogatila novim, naročito dekorativnim i ilustrativnim elementima, koji pokazuju nedvosmislen uticaj italijanske knjige, renesansnog stila i ukusa kojima je ona bila prožeta. Grafika knjiga koje su potekle iz štamparije Crnojevića, zadahnuta novim renesansnim motivima, zasniva se u tehničkom pogledu na starim zlatarskim i duborezačkim iskustvima, koja su se odavno nje govala kako u primorskim gradovima tako i po crkvenim i trgovinskim središtima u unutrašnjosti.

Zbog nadiranja Osmanlija rad Crnojevića štamparije morao je da se prekine 1496. godine. Crnogorski gospodar Đurđe je bio primoran tada da napusti svoju domovinu i da ode za Veneciju. Sa njim su otišli Makarije i štampari. Time je prestala da radi štamparija na Cetinju. Crna Gora je prva na Balkanu, a druga u Slovenstvu (poslije Poljske, u Krakovu 1491–1493), imala ćirilčku štampariju. Pored Crne Gore štampariju je tada imala: Njemačka, gradovi na Apeninskom poluostrvu (Venecija, Verona, Napulj, Milano i dr.), Engleska, Švajcarska, Nizozemska, Francuska, Ugarska, Španija, Poljska, Češka, Austrija, Hrvatska, Portugalijska i Osmansko carstvo. Za svega šest godina vladavine Đurđe je učinio veliki uspjeh na kulturnom planu i visoko pozicionirao Crnu Goru na kulturnoj mapi tadašnje Evrope.

Đurđe je imao izuzetnu književnu darovitost i ona ce ogleda u njegovom testamentu sastavljenom 20. oktobra 1499. godine, koji je bio posvećen njegovoj ženi Jelisaveti. Motivisan ljubavlju prema knjizi i pravoslavnoj vjeri, Đurđe je pokušao da činom štampanja spasi liturgijsku književnost, koju su Osmanlije u svom rušilačkom naletu pljačkali i uništavali. Time je pokazao političku i vjersku posvećenost, vizionarstvo prema svojoj državi i očuvanju identiteta. Štamparija Crnojevića dala je snažan podsticaj prosvjetiteljstvu kod Crnogoraca u narednim vjekovima. Knjige iz štamparije Crnojevića uživale su veliki ugled zbog svojih estetskih osobina i tehničkog savršenstva. Kada je dubrovački kancelar Luka Primojević 1514. imao intenciju da pokrene štampariju za ćirilčke knjige u Dubrovniku, u predstavi Senatu je istakao da bi ih *štampano sličnim slovima koja su uveli Crnojevići, svuda hvaljenim i cijenjenim.*

Literatura: *Istorija Crne Gore II/2*, Titograd, 1970; D. Budiša, *Počeci tiskarstva u evropskih naroda*, Zagreb, 1984; J. Grković–Mejdžor, *Jezik Psaltira iz štamparije Crnojevića*, Podgorica, 1993; R. Šuković, *Crnojevića štamparija u nekim našim enciklopedijama*, Bibliografski vjesnik, sv. 23, br. 1–2, 1994; L. Čurčić, *Štamparija na Cetinju 1493–1496, Cetinje 1482–1982*, Cetinje, 1994; M. Milošević, *Testament Đurđa Crnojevića: kritičko izdanje sa komentarom*, Podgorica – Cetinje, 1994; D. J. Martinović, *Luča tamom obuzeta: bibliološki eseji*, Cetinje, 1995; E. Lj. Nemirovski, *Počeci štamparstva u Crnoj Gori: (1492–1496)*, Cetinje, 1996; J. R. Bojović, *Istoriografija o mjestu rada Crnojevića štamparije, Pet vjekova Oktoiha–prve štampane ćirilčne knjige na slovenskom jugu*, Podgorica, 1996; Ž. Šćepanović, *Kratka istorija Crne Gore: od najstarijih vremena do 1796. godine*, Podgorica, 2002; Đ. Borozan, *Crnogorske dinastije: Vojislavljevići, Balšići, Crnojevići*, Cetinje, 2017; Ž. Andrijašević–M. Šćekić, *Crnogorski vladari*, Podgorica, 2018; B. Šekularac, *Crna Gora u doba Crnojevića*, Cetinje, 2018; *Psaltir s posljedovanjem Đurđa Crnojevića 1494*, Podgorica – Sofija, 2020.

Riječ mr Ivana Jovovića
predsjednika Ogranka Matice crnogorske Bar
na promociji
Psaltira s posljedomanjem Đurđa Crnojevića 1494.

Moji uvaženi prethodnici već su saopštili mnoge značajne i neizostavne činjenice koje se tiču predmetne knjige, od njenog nastanka, sadržine, pa do načina njene rekonstrukcije i publikovanja, čime su poslije pola milenijuma simbolično ponovno ukoričene stranice jednog od najreprezentativnijih djela srednjevjekovnog crnogorskog ćirilskog štamparstva. Ovakve knjige, poput Psaltira, kao i čitava djelatnost štampe nijesu izolovani incident kulture koji se pojavio na tlu srednjevjekovne Zete, već njihov nastanak isključivo treba povezati sa bogatom tradicijom koja je naslijeđena iz prethodnih istorijskih epoha.

Svakako da ostvarenja proizašla iz ljudskog duha, u principu, smatraju se opštim dobrom, naročito ako ona imaju univerzalni karakter. Ipak, proizvode ljudskog duha možemo sagledavati prvenstveno kao individualna ostvarenja koja nastaju u okviru društvenih kolektiviteta. Književna i umjetnička ostvarenja nastala u minulim vremenima neminovno dovodimo u kontekst prostora gdje su nastala, pa saglasno tome, ona u savremenim uslovima postaju sastavni dio nacionalne kulture ili baštine jedne države.

Duhovni prostor Crne Gore predstavlja svojestnu riznicu kulturnih tradicija u kojem su se stoljećima dominantno dodirivale i prožimale, ali i sukobljavale vrijednosti Istoka i Zapada, stvarajući amalgam, koji je savremenu crnogorsku kulturu učino osobenom i prepoznatljivom, što se svakako odnosi i na srednjevjekovno štampanje knjiga na tlu Crne Gore. Nije jednostavno pratiti istorijske procese na crnogorskom prostoru, koji su imali često dramatična obilježja, s obzirom da je ovo područje bilo

i ostalo granični medijum kultura i religija, što je u osnovi podrazumijevalo krupne promjene civilizacijskih obrazaca. Upravo oblasti Crnogorskog primorja i basena Skadarskog jezera zbog njihovog složenog historijskog nasljeđa predstavljaju fenomene koji zahtijevaju stalnu interpretaciju.

Poduhvat štampanja knjiga je prvorazredno svjedočanstvo o inkluziji ljudi sa crnogorskog prostora u ondašnje glavne tokove evropske kulture, tim prije, ako imamo u vidu vanredno teške političke okolnosti u Zeti u drugoj polovini XV stoljeća, naročito nakon pada Skadra u ruke Osmanlija 1479. godine, što je uslovalo su još jedno izmještanje sjedišta Zetske mitropolije u utvrđenje Obod, koji neizostavni topos crnogorske duhovnosti i državnosti, u kojem je Ivan Crnojević imao i dvor, zbog čega je Riječki grad u jednom kratkom periodu bio duhovna i svjetovna prijestolnica Zete/Crne Gore. Vizionarstvo Ivana Crnojevića, koje je naslonjeno na prepisivačku tradiciju nastalu u skritorijumima balšićkih zadužbina, ostvareno je djelatonošću njegovog sina Đurđa Crnojevića, osnivanjem prve državne štamparije na slovenskom Jugu, što će utisnuti neizbrisiv pečat ukupnoj crnogorskoj duhovnosti. Iz Venecije u Crnu Goru došla je štamparija, tridesetak godina poslije njenog izuma, što je dokaz civilizacijskih potreba tadašnjeg crnogorskog društva i jedini obljesak renesanse u unutrašnjosti Crne Gore. Izdanja Crnojevića štamparije su : *Oktoih prvoglasnik*, *Oktoih petoglasnik*, *Psaltir s posljedovanjem*, *Trebnik* i *Četvoroejvanđelje* jesu liturgijske knjige pečatane staroslovenskim jezikom i predstavljaju prve crnogorske ćirilčne inkunabule, koje predstavljaju rijetka izdanja štampanih knjiga nastalih prije 1500. godine. Ovo je značajna civilizacijska tekovina, koja je shodno kriterijumima paleoslavista, uvrstila Crnogorce u red slovenskih naroda, zajedno sa Hrvatima, Česima i Ukrajincima.

Štampar Makarije i drugi znani i neznani štamapari bili su učenici Kotoranina Andrije Paltašića, koji je u Mlecima između 1476. i 1499. godine štampao 40 inkunabula. Krugu naših majstora ili bolje reći umjetnika koji su bili uključeni u štamparsku djelatnost krajem XV i početkom XVI vijeka pripadaju osim spomenute ličnosti, Božidar i Vićenco Vuković, Šimun Kotoranin, Jeronim Zagurović iz Kotora, Stefan Marinović iz Skadra, Luka Ulcinjanin, jeromonah Pahomije iz Rijeke “ot ostrov Dioklitijaskog jezera”, Damjan iz Spiča, Stefan Paštirović, iguman Prečiste Krajinske, Mojsije iz Budimlje, koji su za sobom ostavili cijeli opus štampanih liturgijskih knjiga na staroslovenskom, grčkom i latinskom jeziku, što pokazuje da je vještina štampanja ubrzo postala intelektualna svojina značajnog broja ljudi sa crnogorskog prostora. Posljednja naučna istraživanja pokazala su da je štampana knjiga bila takođe intelektualna potreba duboko

u unutrašnjosti Crne Gore, jer je samo 1543. godine u Bijelom Polju dostavljeno iz štamparije Vićenca Vukovića 33 ćirilske knjige na slovenskom jeziku, kako izvorno stoji u dokumentu. Dakle, riječ je o jedinstvenom kulturnom fenomenu da se na tako malom geografskom prostoru pojavi toliko stampara, što ukazuje da su Crnogorci na prelazu iz srednjeg u novi vijek bili na putu prosvjećenih evropskih naroda.

Objašnjenje, odnosno tumačenje navedene pojave, tj. jedne od najbitnijih komponenti crnogorske prošlosti već više od jednog stoljeća pokušavaju da odgonetnu kako domaća, tako i inostrana stručna javnost. Gotovo testamentarno, pred kraj života, akademik Pavle Mijović je postavio naučnu hipotezu, proizašlu iz dosad objavljenih istorijskih izvora, po kojima je Nikola Radaković, zlatar iz Bara, ličnost koja u naučnoj literaturi slovi kao pronalazač metalnih matrica, pomoću kojih su u knjige utiskivane gravire. Ovaj zaboravljeni Baranin je umro u Zadru krajem 1451. ili početkom 1452. godine ostavljajući za sobom mehanički pribor za štampu, što ipak nije dovoljan podatak da bi se dokazalo da je Zeta tehniku štampanja upoznala prije Gutenbergoava pronalaska, Međutim, ovo jeste putokaz koji ukazuje da je u Baru postojala tehnika izrade gravira putem metalnih matrica, zbog čega štamparsko umijeće ili vještina ne treba da iznenađuje pola vijeka kasnije, na vanredno lijepim ilustracijama pravoslavnih bogoslužbenih knjiga nastalih u štampariji Crnojevića. Nažalost, iako su ove činjenice decenijama poznate i dostupne, crnogorske naučne i kulturne ustanove uopšte nijesu inicirale bilo kakva arhivska istraživanja koja bi utvrdila naš ekskluzivitet u tehnici štampanja knjiga, niti su utvrdile korelativnost u štamparskoj djelatnosti između brojnih lica – stampara, koji su po osnovu svog rada ili porijekla neraskidivo povezani sa crnogorskim prostorom. Da je u proteklom periodu postojalo kontinuiranog i integrativnog pristupa u radu ovih ustanova odavno bi se prepoznala činjenica da je štamparska djelatnost u srednjem vijeku omogućila pojavu interkulturalnosti na ovom prostoru, o čemu svjedoči i *Misal* Don Đon Buzuka-a iz 1555. godine, koji predstavlja prvu albansku štampanu knjigu, nastalu, po mišljenju lingvиста, na prostoru današnje ulcinjske ili rubnim djelovima barske opštine (Krajina). Alfabeta ove liturgijske knjige je uglavnom latinski, a njenu osobenost čini sedam ćirilskih slova i značajno prisustvo slavizama, tj. slovenskih riječi. Ovim i sličnim djelima ukupna baština Crne Gore sadrži ne samo zanimljive nego autentične kulturne obrasce.

Mnoga pitanja razvojnog puta crnogorske kulture su i dalje otvorena, i čini se nedovršena, mada takvo stanje nije neobjašnjivo, s obzirom da je sintagma

crnogorska kultura prvi put oficijelno izgovorena tek 1968. godine, dakle, prije nešto više od pola vijeka, i tada uz burne reakcije i rasprave. Zato ne čudi da se crnogorska srednjovjekovna tradicija i dalje tretira kao baština okolnih naroda i država. Savremeni crnogorski identitet mora pronaći odbranbeni refleks na takve podle konstrukcije, upravo kroz afirmaciju svih onih pozitivnih vrijednosti tri civilizacija kruga, koji su odgovarajućim formama ugrađeni u narodni i državni život crnogorskog naroda. Na fonu navedenog je izdavačka produkcija Matice crnogorske, koja je fototipskim izdanjem Psaltira iz 1494. godine htjela da našu srednjovjekovnu tradiciju učini dostupnu široj i stručnoj javnosti. Jedan od najznačajnijih renesansnih ljudi sa našeg prostora - štampar Božidar Vuković, u pogovoru svojih knjiga redovno saopštava motiv njihovog nastanka. Da su u crnogorskim udžbenicima bile adekvatno zastupljene renesansne ličnosti poput štampara, vojvode i plemića Božidara Vukovića Podgoričanina, ne bi u javnom diskursu Crne Gore opstojala primitivna omalovažavanja najdubljih slojeva crnogorske duhovnosti i državnosti – dukljanske tradicije. Takvi neka prilježno čitaju crnogorske ćiriliske knjige, kao na primjer, jedno od izdanja *Zbornika za putnike* iz 1520. godine, u kojem između ostalog stoji : „ ... *ja grešni i posljednji među ljudima, nedostojni Hristov sluga, Božidar Vuković, otišavši iz moje otadžbine, iz zemlje Diokletijske, koja je u predjelima makedonskim, iz grada zvanog Podgorica, blizu bivšeg grada zvanog Dioklitija, koga je nekada sazidao car Dioklecijan u svoje ime.*“. Upravo ovaj i drugi srednjovjekovni zapisi ukazuju da davno minula vremena imaju svoj kontinuirani iskaz u našoj kolektivnoj memoriji u različitim periodima crnogorske prošlosti.

Bez pretenzije da ovaj osvrt pretvorim u recepciju srednjovjekovnog crnogorskog ćirilskog štamparstva smatram da ličnost Božidara Vukovića zaslužuje adekvatnu valorizaciju, jer on nije zavičajna, nego ličnost nacionalnog formata. Stoga njegovu bistu ili nazive ustanova prosvjete i kulture treba da po njemu imaju gradovi širom Crne Gore, ne samo Podgorica, a Bar je među prvopozvanim u tom pogledu, s obzirom na poznate relacije Božidara Vukovića i ovog područja.

Задолжително нам је
да Вас позовемо на
ИЗЛОЖБУ
И
ПРОМОЦИЈУ КНИГЕ

**ЦРНОГОРСКО
ЋИРИЛСКО
ШТАМΠΑРСТВО
XV И XVI ВИЈЕКА**

**ЦРНОЈЕВИЋА
ШТАМПАРИЈА
ШТАМПАРИЈА
КОВАЉАРА ВУЈОВИЋА ПЕЉЕВЉАЦА**

ЈАВНА УСТАНОВА ЦЕНТАР ЗА КУЛТУРУ БАЛКАНА
УТРОМБ. 2. НОВОМБАР 2021. ГОДИНЕ У 19.30 САТ

Psaltir s posljedovanjem
Ђурђа Црнојевића
1494.
ФОТОТИПСКО ИЗДАВЕ

СЛАВКА
Иван Ивановић
извршни секретар Министарства
др Маријан Премовић
Филозофски факултет (Универзитет Црне Горе)
Раде Вујовић
професор и управљачи професори издавачке Црне Горе

ИЗДАВАЧСТВО
Ђуња Бајчети
директор/ица Народне библиотеке „Славко Станковић“, Пљевља

ЈАВНА УСТАНОВА ЦЕНТАР ЗА КУЛТУРУ БАЛКАНА
УТРОМБ. 2. НОВОМБАР 2021. ГОДИНЕ У 19.30

**Izložba Crnogorsko ćirilsko štamparstvo XV i XVI vijeka i
promocija fototipskog izdanja
Psaltir s posljedovanjem (1494) Crnojevića štamparije
Pljevlja, 2. novembar 2021. godine**

**Riječ prof. Rada Vujovića
Čudo istorije**

Čovječanstvo se tokom svog evolutivnog razvoja kretalo u raznim pravcima uslovljeno, prije svega, prirodnim faktorima, stvarajući sporo ali sigurno prve civilizacije – kulture starog istoka koje će, preko Krita i Mikene, rezultirati grčkom i rimskom (antičkom) kulturom kao temeljem europske civilizacije.

Biće to temelji koji će stajati u osnovi naše kuće – Duklje, Zete i Crne Gore u njenoj teškoj i bogatoj viševjekovnoj povijesti. Borba za slobodu (samo je

slobodan čovjek srećan čovjek) i lični identitet u istorijski „trusnom“ području, rezultiraće različitim civilizacijskim, vjerskim, nacionalnim, kulturnim uticajima, stvarajući bogatstvo različitosti. Tako će teška prošlost zahvaljujući još težem i upornom opstajanju Crne Gore kroz vjekove rezultirati najljepšim plodovima, multikulturalnošću njene civilizacije, što je danas najljepša odlika suvremenog svijeta. Nalazeći se geografski u civilizacijskom centru – Mediteranu (media – centar, tera – zemlja) kao malo će se u njoj „ljubiti“ razne civilizacije – grčka, rimska, vizantijska, osmanska, mletačka.

Pismenost kao jedan od osnova civilizacije ovih prostora pojavljuje se na našim prostorima u devetom stoljeću kroz modifikovano grčko pismo u slovensku glagoljicu i ćirilicu. Za nastanak ovog fenomena – pismenost i produhovljenje izuzetnu ulogu imaju benediktinski redovi u primorju Duklje sa svojim prepisivačkim centrima – skriptorijima.

U doba Balšića i Crnojevića – skriptoriji na jezeru (Starčevo, Beška, Žabljak, Moračnik...) biće temelj pojave crnogorskog štamparstva. Tada će se na ovim prostorima desiti „čudo istorije“ kada ćemo biti u korak s Evropom koja je zahvaljujući jednom od najvećih pronalazaka u istoriji čovječanstva (Gutenbergovoj štampariji) krenula kroz humanizam i renesansu u novi svijet i civilizaciju. Knjigom ćemo krenuti u borbu za bolji svijet u kojem će uz sve prepreke procvjetati prosvjetiteljstvo – vjerovanje u svemoć ljudskog uma.

Crnogorski vladari Ivan i Đurđe Crnojević biće zaslužni što će na Obodu i Cetinju zasijati svjetlost boljeg svijeta zasnovanog na ljepoti, časti i znanju.

Biće ovo „čudo istorije“ koje će ove prostore, iako teritorijem i brojem stanovnika izuzetno male (40.000 stanovnika krajem XV stoljeća) učiniti jednim od centara ukupne ljudske civilizacije.

Štampanjem *Oktoiha prvoglasnika*, *Oktoiha petoglasnika*, *Psaltira sa posljedovanjem*, *Trebnika* i *Četvorojevanđelja* krajem XV stoljeća crnogorska država dobiće najčvršći i najljepši temelj svog milenijumskog postojanja. Istovremeno imena Andrije Paltašića, Štampara Makarija, Božidara Vukovića Podgoričanina i njegovog sina Vićenca biće ona sa kojima možemo stati i mjeriti se sa bilo kojim narodom na planeti. Zahvaljujući ovim pregnućima i knjigama europska kultura će procvjetati u Crnoj Gori.

Svojom ljepotom među ovim djelima, ističe se *Psaltir sa posljedovanjem*. Bogatstvo inkunabula koje se u raznim veličinama ponavljaju 218 puta svjedoče o najvećim dometima Italijanske renesanse. Stoga možemo reći da je ova knjiga vrhunac crnogorskog ćiriličnog štamparstva i služiće mnogima kao uzor u budućnosti.

Crnogorsko štamparstvo posebno će proslaviti Božidar Vuković Podgoričanin, 1460–1539g. koji je svojim dugim životom i veličanstvenim djelom sebe učinio „draguljem u kruni crnogorskog štamparstva“ kako reče profesor Božidar Šekularac.

Ovaj „knjigoljubac“ bogati vlasnik zemlje kod Podgorice i Skadra zna da je bolje biti „kvalitetan nego bogat“. On poput Dantea, Petrarke, Leonarda, Mikelandela i drugih renesansnih velikana krči put novome svijetu ljepote i znanja, te bjekstvu iz srednjovjekovnog mraka – neznanja i siledžništva. Stvoriće u Veneciji pravo duhovno i materijalno bogatstvo u svojoj štampariji koja radi od 1519–1540. godine. I pored sve slave i moći i intitulisace sebe „otadžinom od Dioklitijskih strana, od grada Podgorice“. Njegove su inkunabule vrlo popularne u Evropi posebno u Makedoniji, Srbiji, Rumuniji i Bugarskoj, a izgradnja trgovačke mreže za distribuciju prvih slovenskih knjiga na Balkanu vežu se za njegovo ime. U njegovim djelima u kojima je dostignut vrhunac štamparske vještine na najljepši način spajaju se domaća tradicija s italijanskom renesansnom u ornamentici.

Ovome posebno svjedoče *Praznični minej*, djelo velike istorijske vrijednosti i štamparske elegancije kakav je bio i sam Božidar Vuković Podgoričanin. Stoga ga možemo smatrati jednim od najzaslužnijih ljudi za epohalni korak u istoriji crnogorskog naroda. Biće to korak koji će nam pokazati kako se granice u ljudima koje nažalost postaju granice između ljudi prevazilaze knjigom. Biće to korak ka slobodi, jer samo je slobodan čovjek srećan čovjek.

I još jedan korak zahvaljujući kojem će Crna Gora postajati „rajska bašta u kojoj se ljube razne civilizacije“.

ŠEDNIK ČETVRTKOM

Tribina Matice crnogorske *Šednik četvrtkom*

Matica crnogorska pokrenula je serijal tribina i rasprava sa istaknutim intelektualcima, naučnicima i kulturnim poslenicima o aktuelnim dešavanjima i problemima sa kojima se suočava crnogorsko društvo i kultura, ali i o regionalnim i globalnim prilikama. Namjera je da se sa relevantnim sagovornicima otvoreno i argumentovano razgovara, afirmišući javni govor kao izraz slobode, otvorenosti i građanske zrelosti društva. Pored sagovornika iz Crne Gore gosti **Šednika četvrtkom** biće i intelektualci iz regiona, kada to prilike sa pandemijom budu dozvoljavale.

Moderatorka tribine je bila **Tanja Pavićević**.

Šednik četvrtkom
Gostovao mr Ivan Jovović
15. oktobar 2020.

Prvi gost Šednika četvrtkom bio je istaknuti publicista i odličan poznavalac crnogorske historiografije mr Ivan Jovović.

Ivan Jovović (1977) je autor dvije knjige *Iz prošlosti Dukljansko-barske nadbiskupije* i *Prilozi za istoriju Barske nadbiskupije*, priređivač i urednik fototipske publikacije *Tri studije o Dukljansko – barskoj nadbiskupiji*, a bio je i

zamjenik urednika i koautor monografije *Dukljanski Knez Sveti Vladimir (970–1016)*. Crnogorskoj javnosti se predstavio i kao urednik i koautor monografije *Dijaspورا Crne Gore u prošlosti i sadašnjosti*. Diplomirao je na Pravnom fakultetu UCG. Magistrirao je na Pravnom fakultetu Sveučilista u Splitu.

Razgovor sa gostom prve tribine Šednik četvrtkom bio je prvenstveno posvećen religijskom nasljeđu Crne Gore od dolaska hrišćanstva na ove prostore, sa

akcentom na značaj dukljansko-barske nadbiskupije za crnogorsko duhovno i kulturno profilisanje. Razgovor nije zaobišao ni aktuelne teme o slobodi vjeroispovijesti i pravnom statusu vjerskih zajednica, pravoslavno crkveno pitanje i narušavanje sekularnog karaktera našeg društva.

Šednik četvrtkom
Gostovao dr Adnan Prekić
22. oktobar 2020.

Gost, drugog po redu, Šednika četvrtkom je dr Adnan Prekić, profesor na Odsjeku za istoriju Filozofskog fakulteta Univerziteta Crne Gore.

Dr Adnan Prekić je rođen u Pljevljima 1979. godine. Završio je studije Istorije i geografije, magistrirao na Filozofskom fakultetu u Beogradu, a doktorirao na Univerzitetu Crne Gore sa temom: „Političke ideje i ideologija u Crnoj Gori 1945–1955“.

Od 2009. godine radi na Odsjeku za istoriju Filozofskog fakulteta Univerziteta Crne Gore. Osnovni predmet naučnog interesovanja je savremena istorija XX vijeka, a istraživački se bavio i odnosom države i vjerskih zajednica i kulturnim nasljeđem Crne Gore. Glavni je i odgovorni urednik naučnog časopisa *Montenegrin Journal for Social Sciences*. Živi i radi u Podgorici.

Razgovor je bio prvenstveno posvećen političkim idejama i ideologijama u Crnoj Gori nakon Drugog svjetskog rata, tekovinama NOB-a, obrazovnoj politici, položaju žena u društvu. Nijesu izostale ni aktuelne teme o odnosu vjerskih zajednica, njihovom statusu u Crnoj Gori, kosovskom mitu, stavu komunističke vlasti prema pitanju Crnogorske pravoslavne crkve, nedovršenoj emancipaciji crnogorskog društva i njegovom građanskom i sekularnom karakteru.

Šednik četvrtkom
Gostovao dugogodišnji predsjednik i član Savjeta Matice crnogorske
Branko Banjević
29. oktobar 2020.

Gost *Šednika četvrtkom* bio je jedan od najznačajnijih crnogorskih pjesnika, književni kritičar, esejista, antologičar i urednik Branko Banjević. Razgovor na temu: stvaralac u svom vremenu, vodila je novinarka Tanja Pavićević. Prvi dio večeri bio je posvećen obilježavanju 190 godina od smrti Petra I Petrovića Njegoša. Tim povodom je Matica crnogorska objavila *Poslanice* Svetog Petra Cetinjskog koje je Banjević priredio. On je istakao lik i djelo ovog crnogorskog vladike i gospodara kao etički i vrijednosni orijentir Crne Gore i njen moralni kodeks. Bilo je riječi i o Petru II Petroviću Njegošu, njegovom pjesničkom djelu, ali i prisutnim zloupotrebama. U periodu nakon gašenja Crne Gore 1918. godine,

prema Banjevićevim riječima, progovorila je crnogorska literatura kroz glas crnogorske moderne. Govorilo se o čuvenoj ediciji *Luča* – Grafičkog zavoda, čiji

je Banjević bio utemeljivač i urednik. Gost Šednika četvrtkom se dotakao i obrazovne i kulturne politike, ali i aktuelnog istorijskog momenta u kojem se Crna Gora nalazi nakon obnove državnosti 2006. godine.

Branko Banjević je rođen 1933. godine u Pješivcima, đe je pohađao Gimnaziju, a diplomirao je na Filozofskom fakultetu u Beogradu. Bio je profesor i dugogodišnji urednik izdavačke djelatnosti u Grafičkom zavodu i Pobjedi – urednik biblioteke Luča, antologijskog izbora crnogorske književnosti. Dugogodišnji predsjednik Matice crnogorske, sada je član njenog Savjeta. Osnivač je i prvi predsjednik Crnogorskog društva nezavisnih književnika i jedan od osnivača PEN centra. Piše poeziju, kritiku i eseje; poznat je i kao antologičar. Poznatije zbirke pjesama i antologije: *Napuklo sunce*, *Gavran hrani Crnu Goru*, *Glasovi*, antologija crnogorskih narodnih tužbalica *Polje Jadikovo*, antologije *Crnogorska moderna* i dr.

Šednik četvrtkom
Gostovao prof. dr Živko Andrijašević
5. novembar 2020.

U Matici crnogorskoj održano četvrto veče serijala tribina i rasprava nazvanih *Šednik četvrtkom* – gost istoričar prof. dr Živko Andrijašević, profesor na Studijskom programu za istoriju Filozofskog fakulteta u Nikšiću. Tema razgovora bila je Novovjekovna istorija Crne Gore.

Osim naslovne teme profesor Andrijašević se, povodom 190 godina od smrti Petra I Petrovića Njegoša i 160 godina od ubistva knjaza Danila Petrovića, posebno osvrnuo na značaj ove dvojice vladara iz posljednje crnogorske dinastije i njihov doprinos stvaranju moderne Crne Gore. Kao poznavalac i autor studije o Crnogorskoj pravoslavnoj crkvi, gost Matice crnogorske govorio je o njenom autokefalnom statusu i ukidanju nakon nestanka Crne Gore 1918. godine ali i odnosu vlasti prema crkvenom pitanju nakon Drugog svjetskog rata do danas.

Takođe, apostrofirano je značenje Trinaestojulskog ustanka i vladavine komunističke partije. Razgovarano je o savremenoj Crnoj Gori od uvođenja višestranačja, referendumu 2006. godine i periodu nakon njega, zaključno sa izborima održanim 30. avgusta ove godine.

Prof. dr Živko Andrijašević (Bar, 1967), redovni profesor, predaje Istoriju Crne Gore od kraja XVIII vijeka do 1918. godine i Istoriju Balkana u novom vijeku. Objavio je više od dvadeset posebnih izdanja i oko 150 radova u naučnim i stručnim časopisima. Njegova uža naučno-istraživačka oblast je politička i društvena istorija Crne Gore XIX i XX vijeka, kao i istorija ideja.

Šednik četvrtkom
Gostovao crnogorski diplomata Branko Lukovac
19. novembar 2020.

U Matici crnogorskoj održana peta tribina pod nazivom – *Šednik četvrtkom*. Gost Matice crnogorske bio je Branko Lukovac, crnogorski diplomata i koordinator Pokreta za nezavisnu evropsku Crnu Goru.

Na početku je bilo riječi o Lukovčevoj bogatoj diplomatskoj karijeri, saradnji sa UNESCO-m i stavljanjem, između ostalih, Kotora, Durmitora i Tare na listu zaštićenih kulturnih dobara. Razgovarano je o raspadu Jugoslavije, njenom ugledu i nemoći da diplomatija riješi krizu. Lukovac je govorio o svom povratku u diplomatiju 1999. i putu Crne Gore do referenduma 2006. godine. Posebno je

istakao organizovanje i ulogu Pokreta za nezavisnu i evropsku Crnu Goru, iznoseći, nakon svega, mišljenje da ga nije trebalo raspuštati i da bi bilo korisnije po Crnu Goru da je nastavio djelovanje kao politički faktor. Podsjetio je i na projekat Pokreta pod nazivom „Kakvu Crnu Goru hoćemo“. Dio pitanja referisao

je na prilike nakon osamostaljenja Crne Gore. Lukovac se osvrnuo na izborna i postizborna dešavanja i njihovu relaciju sa rastućim nacionalizmom s početka devedesetih. U tom kontekstu je govorio o iskušenjima i opravdanoj opasnosti za ostvarena dostignuća, kao i potrebi organizovanja svih koji su privrženi Crnoj Gori a posebno suverenističkih partija. Komentarisani su i rezultati izbora u SAD-u i njihova implikacija na balkanske države.

Šednik četvrtkom
Gostovao Marko Špadijer
glavni i odgovorni urednik časopisa *Matica* i
član Savjeta Matice crnogorske
26. novembar 2020. godine

U Matici crnogorskoj održana šesta tribina pod nazivom *Šednik četvrtkom*. Gost Matice crnogorske bio je Marko Špadijer, istaknuti crnogorski intelektualac, dugogodišnji generalni sekretar Matice crnogorske i glavni i odgovorni urednik časopisa *Matica*.

Najprije je bilo riječi o jubileju, 20 godina izlaženja časopisa *Matica*, čiji je Špadijer pokretač i glavni i odgovorni urednik. Razgovarano je o razvoju

crnogorskih institucija kulture u periodu socijalizma i borbi za nacionalni identitet i emancipaciju. Špadijer je govorio o smjeni vlasti u Crnoj Gori krajem osamdesetih godina prošlog vijeka i borbi crnogorskih intelektualaca protiv Miloševićevog režima. Zatim o potrebi osnivanja nezavisnih crnogorskih

institucija a posebno Matici crnogorskoj i njenim strateškim programima: *Crna Gora pred izazovima budućnosti* i *Crna Gora na evropskom putu*. Kao istaknuti član Pokreta za nezavisnu, evropsku Crnu Goru Špadijer je ocijenio njegov rad i državnu politiku nakon referenduma 2006. godine. Poznat kao intelektualac koji beskompromisno iznosi svoj stav o dešavanjima na političkoj sceni, Špadijer je analizirao političke i društvene prilike prije i nakon avgustovskih izbora, kao i djelovanje suverenističkih političkih partija.

Šednik četvrtkom
Gostovao Rade Bojović
politički i građanski aktivista
10. decembar 2020. godine

Gost sedme tribine Matice crnogorske *Šednik četvrtkom* bio je Rade Bojović, pravnik, politički i građanski aktivista, koordinator Pokreta za nezavisnu evropsku Crnu Goru.

Razgovarano je o aktuelnim društvenim i političkim prilikama u crnogorskom društvu. Bojović je analizirao rezultate i značenje avgustovskih izbora i cjelokupnu postizbornu atmosferu. Komentarisao je uticaj SPC na političke prilike, kao i formiranje nove Vlade. Takođe, Bojović je iznio svoje viđenje stanja u suverenističkim političkim partijama, razloge njihovog neuspjeha na nedavnim izborima i sugestije kako konsolidovati crnogorski građanski i suverenistički blok. Bilo je riječ i o odnosu Evropske unije i najznačajnijih globalnih političkih faktora prema Crnoj Gori.

Šednik četvrtkom
Gostovao prof. dr Radovan Radonjić
17. decembar 2020. godine

U Matici crnogorskoj Ogranak Cetinje održana osma tribina *Šednik četvrtkom*. Gost Matice crnogorske bio je prof. dr Radovan Radonjić, istaknuti crnogorski intelektualac, redovni član DANU.

Najprije je bilo riječi o značaju i uticaju intelektualaca za društvo i prilike koje su u Crnoj Gori tokom 19. i 20. vijeka uticale na formiranje intelektualne elite. Profesor Radonjić je govorio o izgrađivanju crnogorskog nacionalnog identiteta, njegovim specifičnostima i kontinuiranom osporavanju. Razgovarano je o nacionalnim institucijama kulture i nauke, položaju i statusu Crnogorske pravoslavne crkve. Profesor Radonjić je sagledavajući aktuelne društvenopolitičke prilike istakao zabrinutost za budućnost crnogorskog društva i države.

Šednik četvrtkom
Gostovao prof. dr Nebojša Vučinić
11. februar 2021. godine

Gost tribine Matice crnogorske *Šednik četvrtkom* bio je prof. dr Nebojša Vučinić, redovni profesor Pravnog fakulteta Univerziteta Crne Gore i dugogodišnji sudija Evropskog suda za ljudska prava u Strazburu.

Razgovor sa profesorom Vučinićem protekao je u razmatranju aktuelnih društvenih i političkih tema, o kojima je govorio iz perspektive ljudskih prava i sloboda, što je u fokusu njegovog naučnog i javnog angažmana. Profesor Vučinić je iznio svoje profesionalne i lične stavove dajući ocjenu savremene Crne Gore po pitanju ljudskih prava, pozicije sudske vlasti sa aspekta njene nezavisnosti, medijskih sloboda i zloupotrebe medija u dnevopolitičke svrhe. U tom kontekstu je komentarisao i aktuelne primjere progona crnogorskih intelektualaca. Bilo je riječi o položaju manjinskih naroda u crnogorskom multietničkom građanskom

društvu kao i vjerskim pravima pravoslavnih Crnogoraca. Vučinić se osvrnuo i na prilike u crnogorskoj diplomatiji. Iz ugla eksperta za ljudska prava i slobode govorio je o mjerama koje se uvode u cilju savladavanja aktuelne epidemije.

Šednik četvrtkom
Gostovala Nj. E. dr Meglena Plugčijeva
ambasadorka Republike Bugarske u Crnoj Gori
25. februar 2021. godine

U Matici crnogorskoj održana deseta tribina pod nazivom – *Šednik četvrtkom*. Gošća Matice crnogorske je bila NJ. E. dr Meglena Plugčijeva, amabasadorka Republike Bugarske u Crnoj Gori.

Na početku programa ambasadorke Plugčijevoj je predsjednik Matice crnogorske Dragan Radulović, svečano uručio *Zahvalnicu Matice crnogorske* i primjerak fototipskog izdanja *Psaltira s posljedovanjem Đurđa Crnojevića (1494)*, suizdavački projekat realizovan sa Naučnim arhivom Bugarske akademije nauka. Zahvalnica je ambasadorke Plugčijevoj dodijeljena za doprinos realizaciji projekata i ostvarivanju saradnje sa nacionalnim institucijama Republike Bugarske: Bugarskom akademijom nauka (BAN), Nacionalnom bibliotekom „Sveti Ćirilo i Metodije“, Naučnim arhivom BAN, Istorijskim institutom „Dr Ivan Dujčev“.

U uvodnom dijelu razgovora bilo je riječi o saradnji naših dviju zemalja na polju kulture, istorijskim vezama i bliskosti crnogorske i bugarske nacionalne kulture. Nastavak programa je bio posvećen perspektivama Crne Gore, Bugarske i zemalja regiona. Ambasadorica Plugčijeva je govorila i o putu Bugarske do punopravnog članstva u EU, evropskim vrijednostima i solidarnosti u vrijeme kovid pandemije.

Šednik četvrtkom
Gostovao Dragan Perović, publicista
18. mart 2021. godine

Jedanaesta tribina *Šednik četvrtkom* održana je u Matici crnogorskoj. Gost *Šednika četvrtkom* bio je Dragan B. Perović, publicista, istraživač crnogorskog kulturno-istorijskog nasljeđa, autor velikog broja stručnih radova, knjiga i televizijskih serijala „Istjerivač mitova“ i „Crnogorci sentom po svijetu“. Perović je dobitnik Trinaestojulske nagrade, nagrade „Gramota“ Bugarskog Ministarstva kulture i drugih.

Najprije je bilo riječi o aktuelnim dešavanjima u crnogorskom društvu i na političkoj sceni. Razgovarano je i o uticaju i ulozi SPC u Crnoj Gori, kao i statusu i značaju Crnogorske pravoslavne crkve. Perović je govorio o značaju kulture, institucijama i njihovoj ulozi u definisanju nacionalnog identiteta. Poznat kao intelektualac koji istražuje crnogorsku prošlost i raskriva istorijske falsifikate,

Dragan B. Perović je ocijenio školske programe i angažman crnogorske historiografije na tom polju. Govoreno je i o jugoslovenskoj ideji i što je ona donijela Crnoj Gori i nedostajućoj kulturi sjećanja.

Šednik četvrtkom
Gostovao Draško Đuranović
glavni urednik *Pobjede*
1. april 2021. godine

U Matici crnogorskoj održana dvanaesta tribina *Šednik četvrtkom*. Gost Matice crnogorske bio je Draško Đuranović, aktuelni glavni urednik dnevne novine *Pobjeda*, nekadašnji glavni i odgovorni urednik i direktor nedjeljnika *Monitor*, dopisnik agencije Beta, urednik Alternativne informativne mreže za Crnu Goru, politički komentator na Radiju Slobodna Evropa, te glavni urednik portala Analitika.

Najprije je bilo riječi o crnogorskoj medijskoj sceni, odgovornosti novinara, njihovom uticaju na javni govor i radikalizaciji podjela u društvu. Komentarisani su i nedavni napadi na novinare. Đuranović je dao ocjenu društvenih i političkih dešavanja u Crnoj Gori kao i dosadašnjeg rada nove Vlade. Razgovarano je o

uticaju SPC na političke prilike u Crnoj Gori i o aktuelnim slučajevima negiranja zločina i genocida od strane visokih vladinih zvaničnika. Đuranović se osvrnuo na slučaj odavanja tajnih podataka i reakciju NATO-a i zvaničnika zapadnih zemalja povodom toga. U tom smjeru, Đuranović je analizirao međunarodne prilike i kako bi se one mogle odraziti na Crnu Goru. Gost Matice crnogorske je ocijenio djelovanje suverenističkih partija nakon prošlogodišnjih parlamentarnih izbora i njihov koalicioni kapacitet. U tom smjeru je iznio svoje mišljenje vezano za pojavu novih političkih snaga na građanskoj i suverenističkoj strani.

Šednik četvrtkom
Gostovao prof. dr Ilija Vujošević
22. april 2021. godine

Gost trinaeste tribine Matice crnogorske *Šednik četvrtkom* bio je prof. dr Ilija Vujošević, naučni radnik, istaknuti intelektualac, član Matice crnogorske, prvi predsjednik Socijaldemokratske partije, Crnogorskog vijeća evropskog pokreta i Fondacije Sveti Petar Cetinjski.

Najprije je bilo riječi o autonomiji i statusu Univerziteta Crne Gore na kojem je prof. dr Vujošević proveo preko četiri decenije obavljajući i dužnosti dekana, te člana Senata i Izvršnog odbora Univerziteta. Kao član Izvršnog vijeća Crne Gore u vrijeme AB revolucije 1989. godine, gost Matice crnogorske je govorio o tom važnom momentu iz nedavne prošlosti Crne Gore, poredeći ondašnje i aktuelne društvene prilike u zemlji. Profesor Ilija Vujošević je iznio svoje viđenje

devedesetih godina prošlog vijeka i raspada Jugoslavije. Razgovarano je o ulozi SPC u Crnoj Gori u protekle tri decenije, njenog odnosa s crnogorskom vlašću i statusa Crnogorske pravoslavne crkve. Kao istaknuti član Pokreta za nezavisnu i evropsku Crnu Goru Vujošević je kritički govorio o periodu nakon referendumima 2006. godine. U završnom dijelu Šednika komentarisano je stanje u građanskom i suverenističkom političkom bloku kao i rad aktuelne Vlade i parlamentarne većine.

Šednik četvrtkom
Gostovao Dragan Radulović
predsjednik Matice crnogorske
22. april 2021. godine

U susret Danu nezavisnosti gost tribine Šednik četvrtkom bio je Dragan Radulović, predsjednik Matice crnogorske.

Petnaest godina nakon obnove nezavisnosti Crne Gore bio je povod da se razgovara što je i na koji način urađeno, kako danas izgleda crnogorsko društvo. Razgovarano je o stanju naših institucija i prilikama na političkoj sceni. Bilo je riječi o izazovima pred kojima se nalazi Crna Gora, podijeljenosti crnogorskog društva, ugrožavanja njenog sekularnog karaktera, odnosu prema zločinima tokom ratova devedesetih. Razmatran je odnosu prema kulturi i položaju institucija koje se bave crnogorskim identitetom. Posebno je bilo riječi o Matici crnogorskoj,

prilikama i uslovima u kojima obavlja svoju djelatnost. Roman Dragana Radulovića *Auschwitz Café* nedavno je objavljen na slovenačkom jeziku u prestižnoj ediciji 100 slovenskih romana.

Šednik četvrtkom
Gostovao Janko Ljumović
pozorišni producent i profesor na FDU UCG
7. oktobar 2021. godine

Druga sezona *Šednika četvrtkom* otvorena je u Matici crnogorskoj gostovanjem Janka Ljumovića, pozorišnog producenta i vanrednog profesora na Fakultetu dramskih umjetnosti Univerziteta Crne Gore, bivšeg ministra kulture i direktora Crnogorskog narodnog pozorišta.

Pored nezaobilaznih tema za ovog gosta vezanih za kulturu uopšte i pozorište, razgovarano je o stanju kulturne baštine i aktuelnom trenutku u crnogorskoj kulturi i na Univerzitetu Crne Gore. Kao intelektualac koji nedvosmisleno iznosi stavove Ljumović je komentarisao aktuelne društvene prilike koje su u središtu interesovanja javnosti i medija. Bilo je riječi o nedavnim događajima na Cetinju,

narušavanju sekularnog i građanskog karaktera crnogorskog društva, razračunavanju sa zločinima iz devedesetih godina prošlog vijeka i radu nove Vlade, sa posebnim osvrtom na resor zadužen za kulturu i nauku. Razgovor se dotakao i Ljumovićevog naučnog rada i stvaralaštva a posebno je bilo riječi o knjizi eseja *Pozorište kao kapital*, koja je nedavno objavljena u izdanju Matice crnogorske.

Šednik četvrtkom
Gostovala prof. dr Jasna Tatar-Anđelić
21. oktobar 2021. godine

Druga sezona *Šednika četvrtkom* nastavljena je u Matici crnogorskoj gostovanjem Jasne Tatar-Anđelić, profesorica francuskog jezika na Filološkom fakultetu u Nikšiću.

Prof. dr Jasna Tatar-Anđelić doktorirala na Univerzitetu u Strazburu, Francuska, iz oblasti nauke o jeziku. Bavi se usmenim i pismenim prevodjenjem i do danas je jedini prevodilac iz Crne Gore akreditovan pri EU institucijama za francuski i italijanski jezik. Na profesionalnom planu je posvećena i istraživanjima u oblasti sintakse, lingvistike i teorije prevodjenja.

Razgovor je većim dijelom bio posvećen aktuelnim društveno-političkim temama koje zaokupljaju pažnju javnosti. Najprije su komentarisani događaji na Cetinju od 5. septembra i problematika vezana za sekularni karakter aktuelne

crnogorske vlasti i društva. U nastavku je problematizovan odnos i razračunavanje Crne Gore s ratnim zločinima iz devedesetih, koliko je urađeno i da li je moglo i trebalo više. Tatar-Anđelić je kao članica akademske zajednice govorila o prilikama u obrazovnom sistemu i na Univerzitetu Crne Gore.

IZLOŽBE I DRUGE AKCIJE

ЦРНОГОРСКО ЋИРИЛСКО ШТАМПАРСТВО

Петстотина двадесет пет година
од штампања *Окѣоиха ѿрвоіласника*

500 година од штампања
Псалѣира и Служабника
- првих књига
Божидара Вуковића Подгоричанина

ГОВОРЕ

Милева Пејаковић Вујошевић
председница Огранка Матице црногорске

Марина Дуловић
секретарка за културу Општине Котор

Драган Радуловић
председник Матице црногорске

У МУЗИЧКОМ ДИЈЕЛУ УЧЕСТВУЈЕ

Андреа Живковић
професорица флујте

ЦРКВА СВЕТОГ ПАВЛА – КОТОР
ПЕТАК, 22. НОВЕМБАР 2019. ГОДИНЕ У 19 САТИ

U Kotoru otvorena izložba *Crnogorsko ćirilsko štamparstvo*

Povodom Dana opštine Kotor 22. novembra 2019. u crkvi Svetog Pavla u Starom gradu otvorena je izložba *Crnogorsko ćirilsko štamparstvo*.

Povod je obilježavanje petsto dvadeset pet godina od štampanja *Oktoiha prvoglasnika* odnosno petsto godina od štampanja *Psaltira* i *Služabnika* – prvih knjiga Božidara Vukovića Podgoričanina.

Mileva Pejaković Vujošević, predsjednica Ogranka Matice crnogorske Kotor
(foto Boka news)

„Nije slučajno što je ova izložba poslije Podgorice i Sofije postavljena u ovom kulturnom zdanju grada Kotora, koji je bio i ostao izvorište pisanih riječi minulih epoha. Jedan od prvih štampara je bio Kotoranin Andrija Paltašić. Drugi značajni kotorski štampar bio je Jeronim Zagurović. Veoma interesantan je podatak da su se prve štampane ćirilčne knjige iz štamparije Božidara Vukovića Podgoričana donosile najviše u Kotor, a jedan od nabavljača bio je knjižničar Lazar Brajnović.

Na 24 izložene reprodukcije izložba govori o značajnom segmentu kulture i obrazovanja, pismenosti...

Ova izložba će biti dobar putokaz profesorima književnosti i istorije da učionicu u narednom periodu zamijene ovim kulturnim zdanjem, i da se preko ove izložbe na najbolji način upoznaju sa štampanom knjigom minulih epoha“, kazala je Mil-eva Pejaković Vujošević, predsjednica kotorskog Ogranka Matice crnogorske.

Marina Dulović, sekretarka za kulturu, sport i društvene djelatnosti

(foto Boka news)

Sekretarka za kulturu, sport i društvene djelatnosti Marina Dulović u svom izlaganju povukla je paralelu između štamparstva, knjige i novih tehnologija.

– Na samom kraju 15. vijeka pri dvoru Crnojevića pojavio se kulturni bljesak koji i dan danas svijetli u očuvanju identiteta i kulturnih potencijala crnogorske istorije. Jubilej 525 godina *Oktoiha* i 500 godina *Psaltira* i *Služabnika*, prvih knjiga Božidara Vukovića Podgoričanina, veoma je značajan datum i događaj zbog kojeg i mi danas koji se služimo novim i savremenim tehnološkim dostignućima treba da budemo ponosni, vrednujemo i ne zaboravljamo njegov značaj.

Živimo u naprednom 21. vijeku, u svijetu izvanrednih naučnih i tehnoloških dostignuća, novih znanja i saznanja, ali statistika govori da je na planeti Zemlji svaki osmi čovjek nepismen, što je i dalje veliki problem čovječanstva, kazala je pored ostalog Dulović.

Izložbu je otvorio predsjednik Matice crnogorske Dragan Radulović koji je podsjetio da se izložba upravo vratila iz Sofije, da Matica crnogorska ima odličnu saradnju sa Naučnim arhivom Bugarske akademije nauka i bugarskom Nacionalnom bibliotekom *Kirilo i Metodije* gdje je ova izložba prikazana.

Dragan Radulović, predsjednik Matice crnogorske
(foto Boka news)

– U bugarskim manastirima, naučnim arhivima i muzejima čuva se 13 inkunabula iz Crnojevića štamparije i 43 knjige iz štamparije Božidara Vukovića, kazao je Radulović.

U muzičkom dijelu programa nastupila je profesorka flaute Andrea Živković. Organizatori izložbe su Matica crnogorska Ogranak Kotor i Opština Kotor.

M. M.

Izvor: <https://www.bokanews.me/featured/u-kotoru-otvorena-izlozba-crnogorsko-cirilsko-stamparstvo/>

Koncert hora *Heruvimi* u Dvorcu kralja Nikole u Baru

U sali Dvorca kralja Nikole u Baru 30. novembra 2019. nastupio je prvi put u Crnoj Gori hor *Heruvimi* iz Skoplja koji izvodi vizantijske i staroslovenske pjesme na osnovu originalnih tekstova, od kojih neki datiraju još od XII vijeka. Hor je na koncertu u Baru premijerno izveo i tri kompozicije posvećene dukljanskom knezu Vladimiru.

Hor *Heruvimi* nastao je 2013. godine na inicijativu prof. dr Jana Kodžobašije i prof. dr Mirjane Pavlovske, sa namjerom njegovanja vizantijskog i staroslovenskog pjevanja.

„Vizantija je na ovim prostorima, na neki način, svima pripadala i svuda ostavila svoje tragove. Pjevanje je bilo sastavni dio svake liturgije. Međutim, ne pjevaju svi narodi isto crkvenu muziku. Svako pronalazi svoj karakterističan izraz, kako u crkvenom, narodnom, tako i u bilo kojoj drugoj vrsti umjetničkog pjevanja“, kazao je u razgovoru za Radio Bar i Bar Info prof. dr Jane Kodžobašija, koji je naglasio da ih publika svuda rado prihvata.

„Kada nas ljudi prvi put čuju, obično kažu da im naše pjevanje zvuči poznato. To je jednostavno tako, jer je ova muzika srodna narodnom pjevanju i odatle proizilazi princip srodnosti narodnog i crkvenog pjevanja“, ističe dr Kodžobašija.

„Crnu Goru i Makedoniju veže milenijumski duga istorija, a hor *Heruvimi* prvi put je u Baru i Crnoj Gori, zahvaljujući inicijativi Matice crnogorske, koju su podržali Opština Bar, barski Kulturni centar, Turistička organizacija Bar i Ministarstvo kulture Makedonije.“

„Ovaj koncert je dio kulturološke misije afirmacije vizantijskog pjevanja koje je njegovano u prethodnim vjekovima. Rukovodioci hora pronašli su preko 50 originalnih rukopisa, počev od XII vijeka, i na osnovu njih napravili svoj repertoar“, kazao je povjerenik Matice crnogorske u Republici Sjevernoj Makedoniji **Miroljub Orlandić**, koji je izrazio nadu da će sličan hor biti formiran i u Crnoj Gori.

Pjesme posvećene dukljanskom knezu Vladimiru, po tekstu akademika Sretena Perovića, premijerno izvedene u Baru, komponovao je prof. dr Jane Kodžobašija. Jednu kompoziciju hor *Heruvimi* posvetio je i mitropolitu Crnogorske pravoslavne crkve Mihailu, koji je prisustvovao koncertu. Učesnike i goste koncerta, među kojima su bili i predsjednik SO Bar Mićo Orlandić i generalni sekretar Matice crnogorske Ivan Ivanović, pozdravio je predsjednik Ogranka Bar Matice crnogorske mr **Ivan Jovović**.

„Iz naziva hora možemo pretpostaviti koji muzički žanr njeguje, s obzirom da heruvimi u hrišćanskoj teološkoj misli predstavljaju bića koja proslavljaju Boga. Gostovanje u Crnoj Gori, a posebno u Baru, ima određenu simboliku. Ova manifestacija je još jedna potvrda kontinuiteta hiljadugodišnjih veza crnogorskog i makedonskog kulturnog prostora“, kazao je mr Jovović, koji je istakao da su brojne uspješne aktivnosti, kada je riječ o saradnji dva naroda, realizovane zahvaljujući pregalaštvu Miroljuba Orlandića, povjernika Matice crnogorske za Sjevernu Makedoniju, čiji je ukupni angažman, kako je kazao, bitna poveznica u unapređenju savremenih crnogorsko-makedonskih odnosa.

Jovović je podsjetio da je u organizaciji Povjereništva Matice crnogorske u Sjevernoj Makedoniji hor *Heruvimi* nastupao 2017. godine u Makedonskoj akademiji nauka i umjetnosti povodom hiljadugodišnjice smrti kneza Vladimira, zajedničkog svetitelja, kao i povodom obilježavanja Dana nezavisnosti Crne Gore na Univerzitetu u Skoplju 2018. godine.

Vesna Šoškić

Izvor: <https://barinfo.me/video-koncert-hora-heruvimi-u-dvorcu-kralja-nikole/>

Заданоство нам је да Вас
позовемо на отварање изложбе

ЦРНОГОРСКО ЋИРИЛСКО ШТАМΠΑРСТВО

Петстотина двадесет пет година
од штампања *Oktoihа prvoglasnika*

500 година од штампања
Psaltira i Služabnika
– првих књига
Бождара Вуковића Подгоричанина

Сала Министарства културе Црне Горе – Цетинје
четвртак, 12. децембар 2019. године у 18 сати

ГОВОРИ

Лука Лагатор
председник Огранка Матиче црногорске Цетинје

Сандра Ђурбузовић
државна секретарка Министарства културе

Драган Радуловић
председник Матиче црногорске

РЕДСТАВНИЦИ ПРОГРАМА
Марија Тодоровић

У МУЗИЧКОМ ДИЈЕЛУ УЧЕСТВУЈУ

Јелена Вукићевић-Вуксирковић – клавир
Љубица Томашевић – виолина

Izložba Crnogorsko ćirilsko štamparstvo otvorena na Cetinju

Matica crnogorska u saradnji sa Ministarstvom kulture Crne Gore, 12. decembra 2019. organizovala predstavljanje svoje izložbe *Crnogorsko ćirilsko štamparstvo – 525 godina od štampanja Oktoihа prvoglasnika i 500 godina od štampanja Psaltira i Služabnika* – prvih knjiga Božidara Vukovića Podgoričanina.

Na svečanom otvaranju govorili su **Luka Lagator**, predsednik Ogranaka Matice crnogorske Cetinje; **Sandra Đurbuzović**, državna sekretarka Ministarstva kulture i **Dragan Radulović**, predsednik Matice crnogorske koji je i otvorio izložbu.

Izložbu čine 24 bogato ilustrovana panoa, rađena je dvojezično na crnogorskom i engleskom jeziku, kao i prateći katalog.

Riječ Sandre Đurbuzović, državne sekretarke Ministarstva kulture na otvaranju izložbe *Crnogorsko ćirilsko štamparstvo*

Čast nam je i zadovoljstvo što smo domaćini izložbe Matice crnogorske *Crnogorsko ćirilčno štamparstvo*, ovdje u Ministarstvu kulture, na Cetinju, u čijoj blizini je prije 525 godina štampan *Oktoih prvoglasnik*, prva štampana ćirilčna knjiga među Južnim Slovenima. Treba istaći da je ovaj poduhvat u Crnoj Gori Crnojevića izveden samo 40 godina poslije prvih Gutenbergovih radova. Dvadesetak godina nakon toga, Božidar Vuković Podgoričanin nastaviće ovu misiju, štampanjem *Služabnika* i *Psaltira*, zahvaljujući čemu slavimo još jedan značajan jubilej – 500 godina od pojave ovih izdanja.

Na ovoj izložbi predstavljeni su neki od reprezentativnih primjera crnogorske štamparske tradicije, koja je važna magistrala kulturno-istorijskog razvoja Crne Gore, ali i dragulj u nasljeđu slovenskih naroda.

Izložba je uvid u početke onog što predstavlja civilizacijski prelomni trenutak, odnosno prelazak sa rukopisnog na štampani tekst, čime je štamparska misija krenula, iz male države Crne Gore, u veliki južnoslovenski pohod.

Esencija kulturne i duhovne prepoznatljivosti jesu jezik i pismenost, tako da je, okružen velikom i nadirućom silom, mudri Đurađ Crnojević znao da odbrana teritorije malo znači bez odbranjene i sačuvane duhovnosti, koja se najbolje štiti tekstom koji će trajati, koji će se uporno i lakše obnavljati, jer je štamparstvo kreativni odgovor civilizacije na one destruktivne sile koje su tako često kroz istoriju uništavale pisane tragove čovjekovih umnih dostignuća, ostavljajući ih u rasparčanim, izgubljenim i nepouzadim fragmentima rukopisne i usmene tradicije.

Te 1494. godine, kada je *Oktoih prvoglasnik* odštampan u cetinjskim kraškim vrletima, odasvuda pritisnute male države, crnogorska, ali i južnoslovenska pismenost i duhovnost dobile su veliki zalog za očuvanje svog identiteta.

Oktoih prvoglasnik predstavlja važno svjedočanstvo o religioznom i političkom životu crnogorske države u doba Crnojevića, oličava duh crnogorskog prostora, istorijsku specifičnost i autentičnost, i vitalni je dodatak istorijatu relacija između slovenskih naroda tog vremena.

Angažman i posvećenje Božidara Vukovića Podgoričanina na polju štamparstva, zapravo je nastavak kulturne misije započete sa Crnojevićima, ali i svojevrsna anticipacija onoga što se može prepoznati kao osoben pijetet prema štampanom tekstu koji je pokazivala dinastija Petrović-Njegoš.

Prelaskom u Veneciju, poslije pada Zete pod tursku vlast, Vukovićeva strast prema pisanoj riječi i štamparstvu prerašće u ozbiljan esnafski angažman, a zahvaljujući visokim standardima koje je postavio svojim djelom, crnogorska štampana knjiga na ćirilichnom pismu i umijeće štampanja, ostaviće značajan trag i na prostorima izvan Crne Gore. Njegov rad karakteriše štamparska, drvorezačka i umjetnička vještina, potpomognuta timom majstora, što će učiniti da iz te čudesne manufakture izađu vrhunske štamparske kreacije, kakvi su Služabnik i Psaltir. Knjige iz njegove radionice vršile su snažan uticaj na kasniji likovni izraz-oblik i izgled štampanih i rukopisnih knjiga, a bile su uzor štamparskom zanatu i u Bugarskoj, Rusiji, Rumuniji i Grčkoj.

Posvećenost Đurađa Crnojevića, štampara Makarija i Božidara Vukovića Podgoričanina, znamenitih i dragocjenih ličnosti za crnogorsku istoriju i kulturu, predstavlja inspiraciju i danas, naročito što u globalnom selu svijeta, nije lako naći idealan model za očuvanje identitetskih i kulturnih posebnosti.

Pored toga što *Oktoih*, *Služabnik* i *Psaltir* imaju status kulturnih dobara od nacionalnog značaja, oni su kulturni i duhovni toposi našeg nacionalnog bića.

Riječ Dragana Radulovića, predsjednika Matice crnogorske na otvaranju izložbe *Crnogorsko ćirilsko štamparstvo*

Matica crnogorska predano radi na njegovanju kulture sjećanja crnogorske nacije i društva, jer znamo da poruke iz naše prošlosti imaju smisla i vrijednosti samo ukoliko ih svaka generacija iznova protumači, kritički valorizuje i prihvati kao svoje. Tek u saglasju poruka iz prošlosti sa vrijednostima savremenog svijeta kome težimo – uspostavljaju se žive, identitetske i kulturne veze koje jedan narod drže na okupu, a njegovu budućnost čine izglednijom i prosperitetnom.

Imajući na umu upravo takvu kulturu sjećanja, Matica crnogorska – u razumijevajućoj saradnji sa Ministarstvom kulture Crne Gore i Glavnim gradom – večerašnju izložbu posvećuje obilježavanju dva značajna jubileja crnogorske prošlosti: 525 godina od štampanja Oktoiha prvoglasnika u Crnojevića štampariji i 500 godina od štampanja Psaltira i Služabnika – prvih knjiga iz ćirilske štamparije Božidara Vukovića Podgoričanina u Veneciji.

U istorijskom postojanju crnogorskog naroda kroz vjekove postoje mnogi prijelomni događaji koji su određivali budućnost i uticali na formiranje njegove svijesti o sebi. Utemeljenje i rad prve državne štamparije u Crnoj Gori uveliko prevazilazi njene granice i moć. Odlukom Đurđa Crnojevića da u Veneciju pošalje ljude sa zadatkom da izuče vještine zanata – najvjerojatnije u radionici Andrije Paltašića Kotoranina, prvog crnogorskog štampara latiničnih knjiga – sa namjerom da naučeno potom primijene u Crnoj Gori. I da to bude u prvoj državnoj štampariji ne samo među Južnim Slovenima na Balkanu, nego i u tadašnjoj Evropi. A sve to u vrijeme kada se Crna Gora sasvim izvjesno suočava sa nestankom kao država...

Tom vizionarskom odlukom i njenim ostvarenjem, Crna Gora se upisuje u nadolazeću civilizaciju štampane knjige, i to uspjeva da učini decenijama prije nego mnogo veće i bogatije zemlje. Mala mediteranska Crna Gora je u vrijeme pozne renesanse i sveopšteg preobražaja evropskog duha prihvatila štampu pokretnim slovima, to najblistavije dostignuće zapadne civilizacije. Ona postaje organski dio evropske kulture, kojoj su njene knjige ljepotom i grafičkim dometima dale poseban doprinos. Crnojevića štamparija je zvjezdani trenutak državničke mudrosti i primjer epohalnog ostvarenja onog suštinskog u kulturi svog vremena.

Luču crnogorskog ćirilskog štamparstva – nakon pada Crnojevića Crne Gore pod Osmansku vlast – održava neugaslom Božidar Vuković Podgoričanin u Veneciji. Okuplja stručne ljude, znatnim dijelom i one koji su već imali iskustvo iz crnogorske štamparije Crnojevića, i nastavlja da izrađuje bogoslužbene knjige na ćirilici. Knjige Božidara Vukovića, a kasnije i njegovog sina Vićenca, distribuirale su se i prodavale diljem zemalja pravoslavnog hrišćanstva, pogotovo na Balkanu, jer su zadovoljavale duhovnu potrebu. Tako da su odavno postale kulturno i nacionalno dobro najviše vrijednosti, ne samo u Crnoj Gori, nego i u ostalom pravoslavnom svijetu. Samo u Bugarskoj postoje 43 knjige iz Vukovića štamparije i 13 inkunabula Crnojevića.

Matica crnogorska je uspostavila saradnju sa Nacionalnom bibliotekom „Sv. Ćirilo i Metodije“ iz Sofije, Naučnim arhivom Bugarske akademije nauka, sa Centrom za slovensko-vizantijska proučavanja „Ivan Dujčev“ iz Sofije, kao i sa Nacionalnom i univerzitetskom bibliotekom „Sv. Kliment Ohridski“ iz Skoplja. Kod svih smo nailazili na prijateljsku podršku i spremnost da nam otvore svoje bibliotečke fondove i omoguće prikupljanje materijala za ovu izložbu. Kontakti su ostvareni, saradnja započeta, i u zajedničkom interesu ćemo nastaviti da radimo na novim projektima.

Matica crnogorska će istrajati na zadatku da sa posebnom pažnjom, a u skladu sa svojim programskim opredjeljenjem, vrednuje sve ono što je bitno za očuvanje kulturnog i nacionalnog identiteta crnogorskog naroda, jer to je naš stvarni rezervoar duhovne snage i temeljni zalag za budućnost.

NOVOGODIŠNJI KONCERT

*učestvuju učenici hercegnovske Muzičke škole
odsjek za violinu i harmoniku*

Klavirska pratnja: prof. Duro Poznanović

**Matica crnogorska Ogranak Herceg Novi, Njegoševa br. 46
ponedeljak, 23. decembar 2019. godine u 18h**

ЦРНОГОРСКО ЋИРИЛСКО ШТАМПАРСТВО XV И XVI ВИЈЕКА

**ЦРНОЈЕВИЋА
ШТАМПARIЈА**

**ШТАМПARIЈА
БОЖИДАРА ВУКОВИЋА ПОДГОРИЧАНИНА**

ИЗЛОЖБУ ЋЕ ОТВОРИТИ
ДРАГАН РАДУЛОВИЋ
председник Матице црногорске

САЛА МУЗЕЈА БИЈЕЛО ПОЉЕ
СРИЈЕДА, 26. ФЕБРУАР 2020. ГОДИНЕ У 19 САТИ

U Bijelom Polju otvorena izložba
Crnogorsko ćirilsko štamparstvo 15. i 16. vijeka
Bijelo Polje, 26. februar 2020.

U velikoj sali bjelopoljskog Muzeja, 26. februara 2020. godine, Matica crnogorska Ogranak Bijelo Polje i JU Muzej Bijelo Polje organizovali predstavljanje izložbe *Crnogorsko ćirilsko štamparstvo 15. i 16. vijeka / Crnojevića štamparija / Štamparija Božidara Vukovića Podgoričanina*.

Obraćajući se velikom broju okupljenih posetilaca, predsjednik Ogranka Matice crnogorske u Bijelom Polju **Rade Ilić** istakao je odličnu saradnju Ogranka Bijelo Polje i JU Muzej Bijelo Polje, izrazivši zadovoljstvo što je zaslugom čelnih ljudi Matice crnogorske nakon Podgorice, Cetinja i Kotora izložbena postavka *Crnogorsko ćirilsko štamparstvo 15. i 16. vijeka* stigla i na sever Crne Gore.

Izložbu čine 24 bogato ilustrovana panoa, rađena je dvojezično na crnogorskom i engleskom jeziku, kao i prateći katalog.

Izložbu je otvorio predsjednik Matice crnogorske **Dragan Radulović**, koji je između ostalog kazao:

„...Matica crnogorska večerašnju izložbu u Bijelom Polju posvećuje crnogorskom ćirilskom štamparstvu XV i XVI vijeka čiji su temelji objavljivanje *Oktoiha prvoglasnika* u Crnojevića štampariji, kao i *Psaltira* i *Služabnika* – prvih knjiga iz ćirilске štamparije Božidara Vukovića Podgoričanina u Veneciji.

Ova je izložba nakon Podgorice bila postavljena u Sofiji kao sastavni dio programa obilježavanja 150 godina BANU, a zatim u Kotoru i Cetinju, prateći tragove Paltašića i *Oktoiha*. Večeras smo sa vama u Bijelom Polju i veoma nam je drago zbog toga.

...

Matica crnogorska će istrajati na zadatku da sa posebnom pažnjom, a u skladu sa svojim programskim opredjeljenjem, vrednuje sve ono što je bitno za očuvanje kulturnog i nacionalnog identiteta crnogorskog naroda, jer to je naš stvarni rezervoar duhovne snage i temeljni zalag za budućnost.“

Bojani i Ivani Ivanović
uručena Nagrada Udruženja Crnogoraca Amerike
Cetinje, 11. jun 2020. godine

U prostorijama Matice crnogorske Ogranak Cetinje, **Bojani Ivanović**, najboljem đaku Cetinjske gimnazije uručena tradicionalna (dvadeseta po redu), Nagrada Udruženja Crnogoraca Amerike (UCA) sa sjedištem u San Francisku.

Na skromnoj svečanosti, uz prisutvo predstavnika medija i rodbine ispred Matice crnogorske govorio je gospodin Marko Špadijer, a novčanu nagradu u iznosu od 1.000 eura, ovogodišnjoj dobitnici, uručila je gospođa Seka Vučićević, sestra Iva Đukanovića, darodavca i predsjednika UCA.

Riječ publiciste **Marka Špadijera** jednog od osnivača Matice crnogorske i njenog dugogodišnjeg generalnog sekretara:

„Zadovoljstvo mi je da konstatujem da danas prisustvujemo malom jubileju – dvadesetoj godišnjici dodjeli ove nagrade.

Prošlo je tačno dvadeset godina od kako su Blažo Sredanović i Ivo Đukanović, Cetinjani, iseljenici u Americi, na predlog Matice crnogorske, ogranak na Cetinju, odlučili da svake godine skromnim iznosom nagrade najboljeg đaka Cetinjske gimnazije.

Kroz ove prostorije prošlo je dvadeset mladih lica koja su se kao briljantni učenici primili taj poklon, uputili se u akademski život i u profesije koje su izabrali. Prvi laureat je primio nagradu baš u godini kad je rođen današnji dobitnik. Taj podatak izaziva razne asocijacije i ima bogatu simboliku.“

Ivo Đukanović, predsjednik UCA je poručio nagrađenoj učenici:

„Poštovana Bojana, draga mlada damo, sa svojih devetnaest godina postigla si sve što se može u školi i van nje, pa tvoja rodbina, drugovi, Gimnazija i Cetinje mogu biti s tobom ponosni.

Mi ti želimo da u tom duhu nastaviš i da nikada ne zaboraviš da si Cetinjanka.“

Riječ gospođe **Seke Vučićević**:

„Draga Bojana, pošto je ovo jubilarna godina i pošto ti imaš sestru bliznakinju, koja je takođe odličan učenik, odlučili smo da ove godine i nju nagradimo sa 1.000,00 eura da vas ne razdvajamo. Čestitam ti nagradu i želim ti puno uspjeha u daljem školovanju i životu. Takođe čestitke upućujem i tvojoj sestri Ivani uz želje da bude odličan student na arhitekturi koju planira da upiše.“

Ovim povodom **Bojana** je izjavila:

„Zvanje koje sam dobila i epitet đaka generacije za mene predstavlja krunu mog srednjoškolskog obrazovanja.

Prepoznavanje mog rada i truda kroz nagradu (od 1.000 eura) koju primam a koja je donacija gospodina Iva Đukanovića, predsjednika Udruženja Crnogoraca SAD, sa sjedištem u San Francisku, za mene predstavlja jedan veliki podsticaj za dalje, a ujedno i najljepši način da se pokaže ljubav prema svojoj domovini i gradu pa mu se najtoplije zahvaljujem na ovoj nagradi i doprinosu koji daje nama učenicima već dvije decenije. Takođe želim posebno da se zahvalim Matici crnogorskoj Ogranak Cetinje koja je neizostavni dio njegovanja ove tradicije.

Rezultati koje sam postizala u učenju kao i na raznim takmičenjima doveli su me do ovog prestižnog priznanja i nagrade pa tim povodom ohrabrujem generacije nakon mene da vrijedno i iskreno rade na sebi i rezultati neće izostati.

Cetinje je grad koji je uvijek bio poseban po svojoj kulturi, duhu koji je zadržao i očuvao. Dani odrastanja u Cetinju za mene su najdragocjenije i najljepše uspomene. Nazvati se Cetinjankom uvijek je bilo za ponos a biti đak Cetinjske gimnazije privilegija. Ljubav koju osjećam prema svom gradu i državi pratiće me uvijek kao jedna najiskrenija emocija.“

Vesko Pejović

Задовољство нам је
да Вас позовемо на отварање изложбе

БОЖИДАР ВУКОВИЋ ПОДГОРИЧАНИН

ГОРОФЕ

АНА МЕДИГОВИЋ

секретарка Секретаријата за културу Главног града

ДРАГАН РАДУЛОВИЋ

директор Матице црногорске

Београдска улица (Плаћо испред зграде Главног града)

четвртак, 18. јун 2020. године у 12 сати

Izložba *Božidar Vuković Podgoričanin* Kulturno i nacionalno dobro najviše vrijednosti Podgorica, 18. jun 2020.

Kroz 12 ilustrovanih panoa na crnogorskom i engleskom jeziku ispričana je priča o životu i djelu Božidara Vukovića Podgoričanina, njegovoj štampariji osnovanoj u Veneciji 1519. godine, sinu Vićencu...

Božidar Vuković Podgoričanin je ličnost koja nas je sve zadužila i čije je djelo duboko utkano u istoriju crnogorske kulture.

A ova izložba je ujedno prilika da se podsjetimo djelatnosti i rada koji govore o razvoju pismenosti u Crnoj Gori, ali i svjedočanstvo bogate crnogorske kulturne baštine, istakla je na otvaranju sekretarka Sekretarijata za kulturu i sport **Ana Medigović**.

„Božidar Vuković Podgoričanin je nastavljac crnogorske tradicije štamparstva započete sa osnivanjem prve štamparije na Balkanu štamparije Crnojevića. Slava Božidara Vukovića Podgoričanina ne mjeri se samo u Crnoj Gori, on je poznat i u Veneciji i šire. Za izuzetne zasluge u štamparstvu dobio je grofovsku titulu Konte Palatin palatinski grof. Na izložbi su predstavljene fotografije knjiga ‘Služabnik’, ‘Liturgijar’, ‘Psaltir’, ‘Molitvenik Zbornik za putnike’, ‘Oktoih osmoglasnik’,

‘Praznični minej’ i ‘Trebnik’. Riječ je o opremljenim izdanjima Vukovićevih knjiga s ornamentikom. Stoga je ova izložba višestruko značajna, edukativna i podsjeća nas na dragocjenu ličnost Podgoričanina koji se nikako drugačije nije potpisivao, već isticao da je porijeklom iz dioklicijskih strana iz Podgorice“, kazala je na otvaranju Medigović.

Matica crnogorska predano radi na njegovanju kulture sjećanja crnogorske nacije i društva jer znamo da poruke iz naše prošlosti imaju smisla i vrijednosti samo ukoliko ih svaka generacija iznova protumači, kritički valorizuje i prihvati kao svoje, podsjetio je predsjednik Matice crnogorske **Dragan Radulović**.

A tek u saglasju poruka iz prošlosti, sa vrijednostima savremenog svijeta kojem težimo uspostavljaju se žive, identitetske i kulturne veze koje jedan narod drže na okupu, a njegovu budućnost čine izglednijom i prosperitetnom.

„Luču crnogorskog ćirilskog štamparstva nakon pada Crnojevića Crne Gore pod osmansku vlast, održava neugaslom Božidar Vuković Podgoričanin u Veneciji. Okuplja stručne ljude, znatnim dijelom i one koji su već imali iskustvo iz crnogorske štamparije Crnojevića i nastavlja da izrađuje bogoslužbene knjige na ćirilici. Knjige Božidara Vukovića, a kasnije i njegovog sina Vićenca distribuirale su se i prodavale diljem pravoslavnih zemalja, pogotovo na Balkanu, jer su zadovoljavale duhovnu potrebu. Tako da su odavno postale kulturno i nacionalno dobro najviše vrijednosti, ne samo u Crnoj Gori, nego i u ostalom pravoslavnom svijetu“, rekao je Radulović.

U prilog tome ide podatak, ističe on, da u Bugarskoj postoje 43 knjige iz Vukovića štamparije i 13 inkunabula Crnojevića.

Venecija je u 16. vijeku balkanskim narodima bila druga Vizantija, slobodno područje na kojem se primjenjuje preneseno vizantijsko kulturnoistorijsko nasljeđe. Tada je u njoj bilo više od 23 štamparije, pa je s razlogom nazivana gradom knjiga. Jednu od tih štamparija je 1519. godine otvorio Božidar Vuković, Crnogorac, rodbinski povezan sa bogatom i uglednom mletačkom porodicom Delavekija, podsjeća Radulović.

„Njegova je štamparija bila najveće i najplodnije slovensko izdavačko središte u 16. vijeku. Poslije njegove smrti 1539. godine, štampariju je naslijedio njegov sin Vićenco Vuković. A to nasljeđe Vukovićevih uključivalo je i dobru trgovačku mrežu za širenje knjiga među slovenskim narodima na Balkanu. Mletački i Dubrovački arhivi pominju kancelarije iz skladišta Božidara Vukovića u Dubrovniku, Kotoru, Splitu, Skoplju, Beogradu, Vidinu...“, pojašnjava predsjednik Matice crnogorske.

A Matica crnogorska je uspostavila saradnju sa Nacionalnom bibliotekom „Sveti

Ćirilo i Metodije“ iz Sofije, Naučnim arhivom bugarske akademije nauka sa Centrom za slovensko-vizantijska proučavanja „Ivan Dujčev“ iz Sofije, kao i sa Nacionalnom i univerzitetakom bibliotekom „Sveti Kliment“ iz Skoplja.

„Kod svih smo nailazili na prijateljsku podršku i spremnost da nam otvore svoje bibliotečke fondove i omoguće prikupljanje materijala za ovu izložbu. Kontakti su ostvareni, saradnja započeta i u zajedničkom interesu ćemo nastaviti da radimo na novim projektima. Matica crnogorska će istrajati na zadatku da sa posebnom pažnjom, a u skladu sa svojom programskim opredjeljenjem vrednuje sve ono što je bitno za očuvanje kulturnog i nacionalnog identiteta crnogorskog naroda, jer to je naš stvarni duhovni rezervoar snage i temeljni zalog za budućnost“, zaključio je Radulović.

Izložba će biti otvorena i poklonjena Osnovnoj školi „Božidar Vuković Podgoričanin“, 17. septembra, dok će izložba *Crnogorsko ćirilsko štamparstvo*, koju Sekretarijat takođe realizuje sa Maticom crnogorskom biti poklonjena gimnaziji „Slobodan Škerović“ trećeg septembra.

Preuzeto: <https://www.aktuelno.me/crna-gora/izlozba-bozidar-vukovic-podgoricanin-kulturno-i-nacionalno-dobro-najvise-vrijednosti/>

U Kolašinu otvorena izložba
Crnogorsko ćirilsko štamparstvo XV i XVI vijeka
Crnojevića štamparija
Štamparija Božidara Vukovića Podgoričanina
Kolašin, 16. jul 2020.

Matica crnogorska, Opština Kolašin i JU Centar za kulturu Kolašin su u Kolašinu predstavili izložbu *Crnogorsko ćirilsko štamparstvo XV i XVI vijeka / Crnojevića štamparija / Štamparija Božidara Vukovića Podgoričanina*.

Izložbu čine 24 bogato ilustrovana panoa, rađena je dvojezično na crnogorskom i engleskom jeziku, kao i prateći katalog.

Na otvaranju izložbe su govorili **Milosav Bulatović**, predsjednik Opštine Kolašin i **Dragan Radulović**, predsjednik Matice crnogorske. Medijator programa je bila **Draginja Kujović**, kustos Zavičajnog muzeja Kolašin.

Izložba je otvorena u galeriji Zavičajnog muzeja Kolašin.

U Mojkovcu otvorena izložba
Crnogorsko ćirilsko štamparstvo XV i XVI vijeka
Crnojevića štamparija
Štamparija Božidara Vukovića Podgoričanina
Mojkovac, 19. avgust 2020.

Matica crnogorska i JU Centar za kulturu „Nenad Rakočević“, Mojkovac u sali Centra za kulturu „Nenad Rakočević“, Mojkovac organizovali predstavljanje izložbe *Crnogorsko ćirilsko štamparstvo XV i XVI vijeka / Crnojevića štamparija / Štamparija Božidara Vukovića Podgoričanina*.

Izložbu čine 24 bogato ilustrovana panoa, rađena je dvojezično na crnogorskom i engleskom jeziku, kao i prateći katalog.

Na otvaranju izložbe govorili su **Borislav Jovanović**, književnik i **Dejan Vuković**, predsjednik Ogranka Matice crnogorske Mojkovac. Izložbu je otvorio **Ranko Mišnić**, predsjednik Opštine Mojkovac.

Riječ Borislav Jovanović na otvaranju izložbe u Mojkovcu
Dvije dinastije crnogorskih štampara
ili
Epohalni učinak dva oca i dva sina

Crna Gora je imala sedam vladara iz dinastije Petrovića ali je – kao njihove daleke prethodnike – imala i dvije dinastije štampara – knjigoljubaca, rodoljuba, pobornika epohe renesanse, tog velikog evropskog preporoda, čiji su duh donijeli među prvima na Balkanu, odnosno, u Južnih Slovena. Riječ je o vladarskoj i štamparskoj dinastiji Crnojevića i porodičnoj štamparskoj dinastiji Vukovića. Ivan Crnojević je, doduše, više pripremio teren za nabavku štamparije uoči Osmanskog napada na Zetu, odnosno, Crnu Goru što je njegov sin Đurđe ostvario. Simbolika je svojevrsna, priča o dva oca i dva sina i o njihovom epohalnom učinku od prije

pola milenijuma, čiji će dometi označiti supstrat sveukupne crnogorska memorije iliti kulturne i istorijske baštine.

Bio je to čin značajan ne za već tada razapetu Crnu Goru između Istoka i Zapada već za nešto što je civilizacijska tekovina nacionalne i sveevropske kulture. Bio je to, zapravo, prvi pelcer našeg evropejstva. Nosioci tog poduhvata čije je jezgro bilo na Cetinju a prenešeno u Veneciju bili su gospodari Crne Gore Ivan Crnojević i njegov sin gospodar Đurđe Crnojević, te Božidar Vuković Podgoričanin od Duklje, otac, i Vićentije – Vićenco Vuković, sin, kao i njihovi sljedbenici našijanskog porijekla koji će održavati skoro stogodišnji kontinuitet štampane knjige na ćirilici u rasponu od skoro jedanog vijeka. Sve od 1494. dakle, s kraja 15. vijeka, kada je izašla prva štampana knjiga, *Oktoih*, na Cetinju, u prvoj Državnoj štampariji kod Južnih Slovena i u Evropi, štampariji Crnojevića, do samog kraja 16. vijeka, a sve to, u punom jeku humanizma i renesanse.

Nasljednici ovog štamparskog, dinastičkog, dvojca u Veneciji i drugim mjestima bili su, takođe, ljudi iz naših krajeva, privrženici jedne te iste štamparske tradicije. Svi zajedno, Izdali su velik broj knjiga koje su pristizale u ove naše knjigom oskudne prostore i širile duhovnu i svjetovnu pismenost. Gutenbergova galaksija je, dakle, stigla u Crnu Goru prije skoro pet i po vjekova, a samo četrdesetak godina poslije Gutembergogovog pronalaska koji je promijenio tokove civilizacije. Je li to moguće pitamo se danas. Jeste! A Cetinje! Cetinje je tada počinjalo sa ledine. Imalo je svega dvije građevine koje su prilikom stizanja Štamparije još mirisale na svježi malter. Bile su to novosagrađeni Dvor Ivana Crnojevića i Cetinjski manastir, odnosno, crkva Presvete Bogorodice. A đe je tada bila Venecija i ostatak renesansne Evrope. Daleko i blizu, neodoljivo i neizbježno. Venecija je tada imala oko 200.000 stanovnika, bila veliki kulturni i ekonomski centar, sa velikim brojem i danas znamenitih umjetnika i velelepni građevina. Za nju je Petrarka rekao da je bogata zlatom ali i slavom.

Ivan Crnojević je sa izgradnjom spomenute dvije građevine udario temelje nove prijestonice jer se pred nadiranjem Turaka morala napušiti dotadašnja prijestonica Žabljak Crnojevića i nastati nova, Cetinje. Bio je to svakako gigantski poduhvat, vizionarska strategija, kao što je bila i nabavka Gutenbergogovog izuma za potrebe otačestava. Tada se gradila nova prijestonica, nabavljalo iz Mletaka oružje ali i štamparska presa. Mislilo se istovremeno i na slobodu i na kulturu što je u crnogorskoj istoriji nerazdvojno, i mač i pero, kao što je to upisano na crnogorskoj zastavi, odnosno, grbu.

Dvije stotine godina je trajao – sticajem istorijskih okolnosti – prekid u crnogorskom štamparstvo. Tada su organizovani centri za prepisivanje, rukopisanje, odnosno, umnožavanje knjiga, tzv. skriptoriji, da bi Njegoš 1833. godine nabavio štampariju iz Rusije i nastavio tradiciju štamparstva na Cetinju. O povezanosti, preplijetanju, štamparstva i slobodarstva, istorije i kulture najbolje govori podatak da je knjaz Danilo naredio da se zbog nedostatka municije olovne štamparske table, slova, iz Njegoševе štamparije tope u puščana zrna kako bi se branila država jer će samo u slobodnoj Crnoj Gori kako je govorio knjaz Danilo biti novih i novih štamparija. Izložba koju gledamo je dobrodošlo podsjećanje ne samo na mapu istorijskog već i kulturnog puta Crne Gore ka samoj sebi, odnosno, od Evrope ka Evropi.

**Matica crnogorska i Glavni grad Podgorica
u saradnji sa Gimnazijom „Slobodan Škerović“ iz Podgorice
predstavili projekat namijenjen školama
Podgorica, 15. oktobar 2020.**

Matica crnogorska je prošle godine u saradnji sa Ministarstvom kulture i Glavnim gradom Podgorica realizovala izložbu *Crnogorsko ćirilsko štamparstvo*, povodom jubileja 525 godina od štampanja Oktoiha prvoglasnika (Crnojevića štamparija) i 500 godina od štampanja *Psaltira* i *Služabnika* (prvih knjiga iz štamparije Božidara Vukovića Podgoričanina). Ova zapažena izložba predstavljena je u više crnogorskih gradova ali i u glavnom gradu Bugarske – Sofiji, đe je u saradnji sa Bugarskom akademijom nauka bila izložena u Nacionalnoj biblioteci, povodom obilježavanja 150 godina Bugarske akademije nauka.

Samo par decenija nakon Gutenberga, crnogorska dinastija Crnojevića osniva prvu štampariju na Balkanskom poluostrvu i prvu državnu štampariju u Evropi. Inkunabule iz Crnojevića štamparije i knjige iz štamparije vojvode Božidara Vukovića Podgoričanina, predstavljaju prvorazredni simbol crnogorske nacionalne kulture, identiteta i samosvijesti. Ovim projektom želimo da učenicima približimo domete i civilizacijska dostignuća crnogorskog ćirilskog štamparstva XV i XVI

vijeka. Izložbu čini 6 bogato ilustrovanih panoa sa pratećim tekstom.

U programu su učestvovali **Ana Medigović**, sekretarka za kulturu i sport Glavnog grada; **Zoja Bojanić-Lalović**, direktorica Gimnazije i **Dragan Radulović**, predsjednik Matice crnogorske.

Program je održan u Gimnaziji „Slobodan Škerović“.

Riječ Dragana Radulovića, predsjednika Matice crnogorske na predavljanju projekta namijenjenog školama

U istorijskom postojanju crnogorskog naroda kroz vjekove postoje mnogi prijelomni događaji koji su određivali budućnost i uticali na formiranje njegove svijesti o sebi. Utemeljenje i rad prve državne štamparije u Crnoj Gori uveliko prevazilazi njene granice i moć. Odlukom Đurđa Crnojevića da u Veneciju pošalje ljude sa zadatkom da izuče vještine zanata – najvjerojatnije u radionici Andrije Paltašića Kotoranina, prvog crnogorskog štampara latiničnih knjiga – sa namjerom da naučeno potom primijene u Crnoj Gori. I da to bude u prvoj državnoj štampariji ne samo među Južnim Slovenima na Balkanu, nego i u tadašnjoj Evropi. A sve to u vrijeme kada se Crna Gora sasvim izvjesno suočava sa nestankom kao država...

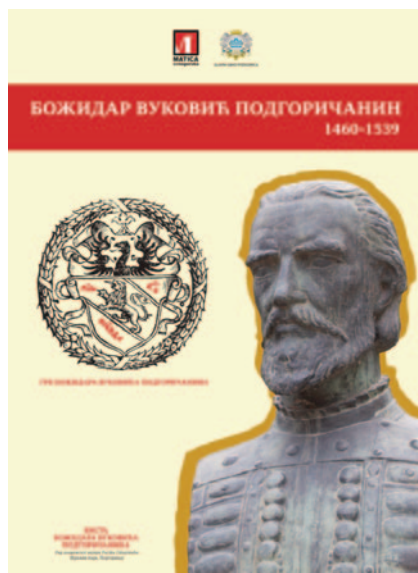
Tom vizionarskom odlukom i njenim ostvarenjem, Crna Gora se upisuje u nadolazeću civilizaciju štampane knjige, i to uspjeva da učini decenijama prije nego mnogo veće i bogatije zemlje. Mala mediteranska Crna Gora je u vrijeme pozne renesanse i sveopšteg preobražaja evropskog duha prihvatila štampu pokretnim slovima, to najblistavije dostignuće zapadne civilizacije. Ona postaje organski dio evropske kulture, kojoj su njene knjige ljepotom i grafičkim dometima dale poseban doprinos. Crnojevića štamparija je zvjezdani trenutak državničke mudrosti i primjer epohalnog ostvarenja onog suštinskog u kulturi svog vremena.

Luču crnogorskog ćirilskog štamparstva – nakon pada Crnojevića Crne Gore pod Osmansku vlast – održava neugaslom Božidar Vuković Podgoričanin u Veneciji. Okuplja stručne ljude, znatnim dijelom i one koji su već imali iskustvo iz crnogorske štamparije Crnojevića, i nastavlja da izrađuje bogoslužbene knjige na ćirilici. Knjige Božidara Vukovića, a kasnije i njegovog sina Vićenca, distribuirale su se i prodavale diljem zemalja pravoslavnog hrišćanstva, pogotovo na Balkanu, jer su zadovoljavale duhovnu potrebu. Tako da su odavno postale

kulturno i nacionalno dobro najviše vrijednosti, ne samo u Crnoj Gori, nego i u ostalom pravoslavnom svijetu. Samo u Bugarskoj postoje 43 knjige iz Vukovića štamparije i 13 inkunabula Crnojevića.

Matica crnogorska i Glavni grad Podgorica, u saradnji sa gimnazijom „Slobodan Škerović“ iz Podgorice ovom izložbom predstavljaju projekat namijenjen crnogorskim školama. Osnovna namjera jeste da mladim ljudima predstavimo domete i civilizacijska dostignuća crnogorskog ćirilskog štamparstva XV i XVI vijeka. Ovih šest panoa koji su pred vama sadrže bogate ilustracije, iz davno štampanih knjiga, ali i prateći edukativni tekst za koji se nadamo da će vam biti prijemčiv i od koristi.

**Matica crnogorska i Glavni grad Podgorica
poklonili
Osnovnoj školi „Božidar Vuković Podgoričanin“
izložbu *Božidar Vuković Podgoričanin 1460–1539*
Podgorica, 22. oktobra 2020.**

Izložba posvećena vojvodi i štamparu Božidaru Vukoviću Podgoričaninu predstavlja nastavak saradnje Matice crnogorske i Glavnog grada Podgorica, kada su prošle godine, uz podršku Ministarstva kulture, realizovali izložbu *Crnogorsko ćirilsko štamparstvo*. Povod za organizovanje izložbe bili su jubileji: 525 godina od štampanja *Oktoiha prvoglasnika* – prve knjige iz Crnojevića štamparije i 500 godina od štampanja *Psaltira* i *Služabnika* – prvih knjiga iz štamparije Božidara Vukovića Podgoričanina. Crnogorska dinastija Crnojevića osnovala je prvu štampariju na Balkanskom poluostrvu i prvu državnu štampariju u Evropi. Inkunabule iz Crnojevića štamparije i knjige iz štamparije vojvode Božidara Vukovića Podgoričanina prvorazredni su simbol crnogorske nacionalne kulture i identiteta. Ovim projektom želimo da učenicima i crnogorskoj javnosti približimo domete i značaj veličanstvene figure naše istorijske i kulturne prošlosti – Božidara Vukovića Podgoričanina i njegovog sina Vićenca. Vojvoda Božidar Vuković Podgoričanin je

1519. godine u Veneciji oformio štampariju, okupljajući stručne ljude, koji su već imali iskustvo iz Crnojevića štamparije, te nastavlja da izrađuje bogoslužbene knjige na ćirilici. One su distribuirane i prodavane diljem pravoslavnih slovenskih zemalja, gdje danas predstavljaju kulturno dobro najviše vrijednosti. Izložbu čini 12 bogato ilustrovanih panoa sa pratećim tekstom. Pored prikaza reprezentativnih stranica knjiga i ilustracija, izložba donosi i biografske detalje o Božidaru i Vićencu Vukoviću, opisuje knjige koje su štampali, govori o njihovom uticaju i ugledu koji su stekli. U programu su učestvovali **Ana Medigović**, sekretarka za kulturu i sport Glavnog grada, **Ljubinka Nedić**, direktorica O. Š. „Božidar Vuković Podgoričanin“ i **Dragan Radulović**, predsjednik Matice crnogorske.

**Riječ Dragana Radulovića, predsjednika Matice crnogorske
na prezentaciji izložbe *Božidar Vuković Podgoričanin 1460–1539*
u Osnovnoj školi „Božidar Vuković Podgoričanin“**

Izložba posvećena vojvodi i štamparu Božidaru Vukoviću Podgoričaninu predstavlja nastavak saradnje Matice crnogorske i Glavnog grada Podgorica, kada smo prošle godine, uz podršku Ministarstva kulture, realizovali izložbu *Crnogorsko ćirilsko štamparstvo*. Povod za organizovanje izložbe bili su jubileji: 525 godina od štampanja *Oktoiha prvoglasnika* – prve knjige iz Crnojevića štamparije i 500 godina od štampanja *Psaltira* i *Služabnika* – prvih knjiga iz štamparije Božidara Vukovića Podgoričanina. Posebno nam je zadovoljstvo što ovu stalnu postavku možemo pokloniti školi koja s ponosom nosi njegovo ime.

Luču crnogorskog ćirilskog štamparstva – nakon pada Crnojevića Crne Gore pod Osmansku vlast – održava neugaslom Božidar Vuković Podgoričanin u Veneciji. Okuplja stručne ljude, znatnim dijelom i one koji su već imali iskustvo iz crnogorske štamparije Crnojevića, i nastavlja da izrađuje bogoslužbene knjige na ćirilici. Knjige Božidara Vukovića, a kasnije i njegovog sina Vićenca, distribuirale su se i prodavale diljem zemalja pravoslavnog hrišćanstva, pogotovo na Balkanu, jer su zadovoljavale duhovnu potrebu. Tako da su odavno postale kulturno i nacionalno dobro najviše vrijednosti, ne samo u Crnoj Gori, nego i u ostalom pravoslavnom svijetu. Samo u Bugarskoj postoje 43 knjige iz Vukovića štamparije i 13 inkunabula Crnojevića.

Venecija je u XVI vijeku balkanskim narodima bila „druga Vizantija“, slobodno područje na kojem se primjenjuje preneseno Vizantijsko kulturnoistorijsko nasljeđe. Tada je u njoj bilo više od 230 štamparija pa je s razlogom nazvana *gradom knjiga*. Jednu od tih štamparija je 1519. godine otvorio Božidar Vuković, Crnogorac rodbinski povezan s bogatom i uglednom mletačkom porodicom Della Vecchia. Njegova je štamparija bila najveće i najplodnije slovensko izdavačko središte u XVI vijeku. Poslije njegove smrti 1539. godine, štampariju je naslijedio njegov sin Vićenco Vuković. A to „nasljeđe Vukovićevih“ uključivalo je i dobru trgovačku mrežu za širenje knjiga među slovenskim narodima na Balkanu. Mletački i dubrovački arhivi pominju kancelarije i skladišta Božidara Vukovića u Dubrovniku, Kotoru, Splitu, Skoplju, Beogradu, Vidinu...

Matica crnogorska će istrajati na zadatku da sa posebnom pažnjom, a u skladu sa svojim programskim opredjeljenjem, vrednuje sve ono što je bitno za očuvanje kulturnog i nacionalnog identiteta crnogorskog naroda, jer to je naš stvarni rezervoar duhovne snage i temeljni zalag za budućnost.

Aktivnosti Matice crnogorske u Republici S. Makedoniji
U Skoplju otvorena izložba
Crnogorsko ćirilsko štamparstvo XV i XVI vijeka i
Omaž profesorima i studentima Filozofskog fakulteta
porijeklom iz Crne Gore
Skoplje, 2. mart 2021.

Na Filozofskom fakultetu Univerziteta „Sv. Ćirilo i Metodije“ u Skoplju otvorena je u ponedjeljak 1. marta izložba Matice crnogorske „Crnogorsko ćirilsko štamparstvo XV i XVI vijeka“. Izložba je prvobitno trebala biti otvorena prošle godine, povodom obilježavanja jubileja 100 godina od osnivanja Filozofskog fakulteta u Skoplju, ali zbog pandemije covid-19 do sada nije bilo mogućnosti za njenu realizaciju. Pored povjerenika Matice crnogorske za R. S. Makedoniju **Miroljuba Orlandića**, zahvalnost dugujemo dekanu ovog fakulteta **prof. dr Ratku Duevu** koji je učestvovao u programu svečanog otvaranja. Posebno zahvaljujemo ambasadi Crne Gore u Skoplju, koja je podržala ovaj program i njenoj ekscelenciji amabasadorki **Mariji Petrović** koja je govorila na otvaranju izložbe. Ispred Matice crnogorske prisutne je pozdravio generalni sekretar Matice crnogorske **Ivan Ivanović**. On je istakao značaj crnogorskog ćirilskog štamparstva, civilizacijski podvig Crnojevića štamparije, uticaj i ugled ličnosti i štamparije Božidara Vukovića Podgoričanina i njegovog sina Vićenca. Posebno je zahvalio Nacionalnoj i univerzitetskoj biblioteci „Sv. Kliment Ohridski“ u Skoplju koja je ustupila dio materijala za realizaciju ove izložbe. U Republici S. Makedoniji se čuva ukupno 32 primjerka knjiga iz ovih crnogorskih štamparija. Dobar dio materijala za izložbu je obezbijeđen i iz institucija kulture Republike Bugarske koje čuvaju ukupno 56 primjeraka ovih inkunabula i paleotipa.

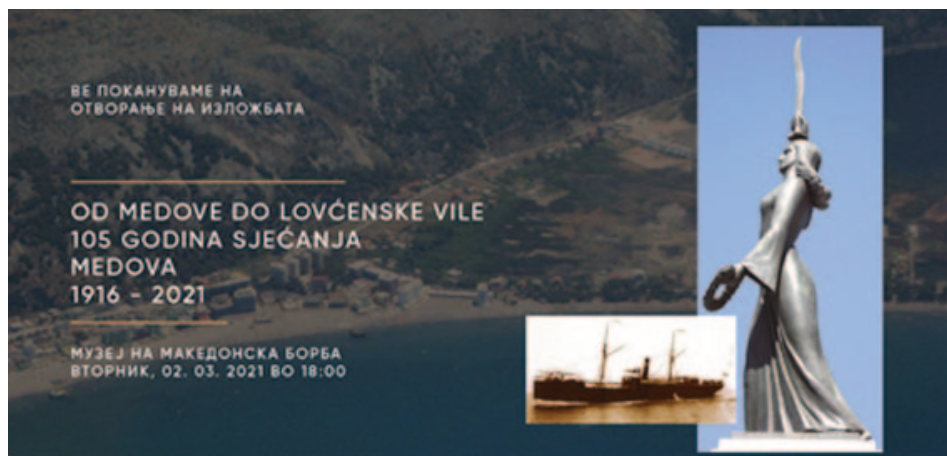

Matica crnogorska je dekanu Duevu poklonila primjerak fototipskog izdanja *Psaltira s posljedovanjem Đurđa Crnojevića iz 1494.* koji je Matica objavila u saradnji sa Naučnim arhivom Bugarske akademije nauka.

Prije otvaranja izložbe održan je omaž, posvećen profesorima i studentima Crnogorcima koji su ostavili zapažen trag i naučni pečat na Filozofskom fakultetu u Skoplju. O Crnogorcima, **prof. dr Vasu Tomanoviću, prof. dr Andriji Lainoviću, Radovanu Zogoviću i Blažu Orlandiću** su govorili profesori Filozofskog i Filološkog fakulteta u Skoplju: **prof. dr Dimitar Pandev, prof. dr Dalibor Jovanovski, prof. dr Vesna Mojsova-Čepiševska i prof. dr Borče Ilievski.**

Saradnjom Matice crnogorske i Filozofskog fakulteta u Skoplju realizovano je do sada više programa i promocija izdanja Matice crnogorske.

Izložba *Od Medove do Lovčenske vile*
Skoplje, 2. mart 2021.

U okviru realizacije svojega programa sa glavnim naslovom „Dani crnogorske kulture u RS Makedoniji“ Istraživački centar Montenegrin organizovao je otvaranje izložbe *Od Medove do Lovčenske vile* u okviru obilježavanja 105 godina od najveće tragedije crnogorske dijasporе. Ovu izložbu pripremila je Uprava za dijasporu u saradnji sa Maticom crnogorskom koja je izdala prigodnu knjigu.

Na otvaranju izložbe u Muzeju makedonske borbe u Skoplju prisutnima su se obratili **Predrag Mitrović**, direktor Uprave za dijasporu, **Marija Petrović**, ambasadorica Crne Gore u RSM, **Ivan Jovović**, pomoćnik direktora Uprave, i **Dalibor Jovanovski** profesor Filozofskog fakulteta u Skoplju.

Dijelu umetničkog programa nastupila je pijanistica Amina Nikočević sa klavirskom izvedbu „Brod u okeanu“ Morisa Ravela.

Sara Spasić

Matica crnogorska poklonila knjige Narodnoj biblioteci „Njegoš“ Nikšić, 8. mart 2021.

Predšednica Ogranka Nikšić Matice crnogorske **prof. dr Jasmina Nikčević**, predala je direktorici Narodne biblioteke „Njegoš“ u Nikšiću **Renati Bulajić** poklon Matice crnogorske – izbor izdanja koji čini 50 naslova knjiga, 24 broja časopisa *Matica*.

Svojim izdavaštvom Matica crnogorska nastoji da javnosti prezentuje crnogorsku istorijsku i kulturnu prošlost ali i aktuelne društvene teme. Pored monografskih studija jedan broj izdanja predstavljaju zbornici sa naučnih skupova a časopis za društvena pitanja, nauku i kulturu *Matica*, izlazi već dvadeset jednu godinu za koje vrijeme su objavljena 84 broja. Matica crnogorska nastoji da svim bibliotekama u Crnoj Gori obezbijedi komplete svojih izdanja i na taj način ih učini

pristupačnim svim zainteresovanim građanima. Izdajamo nekoliko aktuelnih naslova – Adnan Prekić: *Crvena ideja Crne Gore*, Bojan Jovanović: *Evropeizacija Crne Gore*, Saša Brajović: *Portreti Knjaza Danila I Petrovića Njegoša*, Janko Ljumović: *Pozorište kao kapital*, Boško Mijanović: *Đurđe Crnojević i žena mu Izabeta*, zbornik *Crna Gora tri decenije nakon rušenja Berlinskog zida...*

Izložba Matice crnogorske u Kumanovu Kumanovo, R. S. Makedonija, 16. mart 2021.

U skladu sa programom za mjesec mart povjereništvo Matice crnogorske za RS Makedoniju dana 16. marta 2021. godine u sali Zanatskog doma u Kumanovu otvorilo je izložbu *Crnogorsko ćirilsko štamparstvo XV i XVI vijeka*.

O izložbi, njenom značaju kao i o povezanosti makedonske i crnogorske kulture i potrebi o zaštiti i afirmisanju zajedničkog kulturnog nasljeđa na samom otvaranju govorio povjerenik Matice crnogorske **Miroljub Orlandić**.

Prisutnima se obratio prigodnom besjedom gradonačelnik Kumanova **Maksim Dimitrovski** ističući da mu je posebna čast što u Kumanovu može da otvori ovako značajnu izložbu.

Na kraju svojega obraćanja gradonačelnik je ponudio resurse Opštine Kumanovo Matici crnogorskoj i Istraživačkome centru Montenegrin za naredne zajedničke projekte.

Zahvaljujući se na podršci Orlandić je u ime Matice gradonačelniku Kumanova poklonio primjerak najnovijeg fototipskog izdanja knjige *Psaltira sa posljedovanjem* koje je u izdanju Matice i arhiva Bugarske akademije nauka izašlo iz štampe prije desetak dana.

Gradonačelnik Kumanova je Matici poklonio dvije knjige od kojih je jedna monografija Kumanova.

Pored podrške Opštine Kumanovo značajnu ulogu u realizaciji ovoga programa odigrala je i naša Kotoranka iz Kumanova Nataša Čosović-Tomovska kojoj je u znak zahvalnosti poklonjen komplet knjiga u izdanju Matice crnogorske.

Na samome kraju održan je susret sa prisutnim Crnogorkama iz Kumanova na kojem su informisane o narednome popisu i našim očekivanjima da slobodno i ponosno iskažu svoj crnogorski etnički identitet.

Sara Spasić

**Matica crnogorska poklonila svoja najnovija izdanja
Biblioteci Gimnazije „Slobodan Škerović“**
Podgorica, 25. mart 2021.

Biblioteci Gimnazije „Slobodan Škerović“ u Podgorici poklonjeni su primjerci prošlogodišnjih trinaest monografskih izdanja, najnoviji brojevi časopisa *Matica* i jedan broj naslova iz prethodnog perioda. U svojoj izdavačkoj djelatnosti Matica crnogorska bilježi 192 monografska izdanja, 84 broja časopisa za društvena pitanja, nauku i kulturu *Matica* i devet *Godišnjaka*.

Razučenost izdanja Matice crnogorske i tema kojima se bave, već su kod srednjoškolaca pronašli svoje čitaoce. Novi naslovi će im biti od pomoći u savladavanju gradiva, proširivanju znanja i interesovanja a od koristi će biti i nastavnom osoblju. Posvećenost relevantnim i aktuelnim temama ilustruju i prošlogodišnja

izdanja iz oblasti istoriografije, politikologije, kulture, religije, nasljeđa, o crnogorskim iseljenicima i tradiciji.

Među poklonjenim knjigama izdajamo nekoliko najaktuelnijih: reprezentativno fototipsko izdanje, biser crnogorskog štamparstva XV vijeka, *Psaltir s posljedomanjem Đurđa Crnojevića iz 1494. godine*; zatim izbor Branka Banjevića iz poslanica Svetog Petra Cetinjskog; studija Bojana Jovanovića o EU pod naslovom *Evropeizacija Crne Gore*; Šerin Novotni *Crnogorci u Sjedinjenim Američkim Državama 1860–1910*; Boško Mijanović *Đurđe Crnojević i žena mu Izabeta*; knjiga Adnana Prekića *Crvena ideja Crne Gore*; Janko Ljumović *Pozorište kao kapital*; *Portreti Knjaza Danila, Saše Brajović*; zbornik *Crna Gora tri decenije nakon rušenja Berlinskog zida – od AB revolucije do NATO-a*; Momčilo Šaletić *Ubiše Knjaza*; *Bibliografija časopisa Matica Nade Drašković* i posljednjih nekoliko brojeva časopisa.

Izložba Matice crnogorske u Strumici

Strumica, R. S. Makedonija, 2. april 2021.

U izložbenom prostoru Centra za kulturu u Strumici otvorena je izložba Matice crnogorske *Crnogorsko ćirilsko štamparstvo XV i XVI vijeka*.

Zbog najnovijih mjera pobodom pandemije COVID-a 19 izložba je otvorena samo u prisustvu predstavnika Matice, Centra za kulturu i novinara i televizijskih ekipa.

Na samome otvaranju povjerenik Matice crnogorske za RSM **Miroljub Orlandić** dao je izjavu za medije čime je izložba i otvorena.

Sara Spasić

Ве покануваме на
отворање на изложбата

**ЦРНОГОРСКО
КИРИЛИЧНО
ПЕЧАТАРСТВО
XV И XVI ВЕК**

**ВО СОПСТВЕНОСТ
НА МАТИЦА ЦРНОГОРСКА**

**ПИОНЕРСКИ ДОМ -
ГЕВГЕЛИЈА**

Четврток, 15.04.2021 во 19 часот

Izložba *Crnogorsko ćirilsko štamparstvo u Đevđeliji* Đevđelija, R. S. Makedonija, 15. april 2021.

Sašo Pockov, gradonačelnik Đevđelije prisustvovao je na otvaranju izložbe *Crnogorsko ćirilsko štamparstvo XV i XVI vijeka* u organizaciji pionirskoga doma – Đevđelija i Matice crnogorske. Prisutnima se obratio **Miroljub Orlandić**, povjerenik Matice crnogorske u RS Makedoniji, koji je ukazao čast gradonačelniku Pockovu da proglasi ovu izložbu otvorenom. U znak zahvalnosti gradonačelniku Pockovu uručeno je fototipsko izdanje knjige *Psaltir s posljedomanjem* štampano 1494. godine u štampariji Crnojevića na Cetinju.

U svojem obraćanju Orlandić je govorio o misiji Matice crnogorske koja dugi niz godina istražuje makedonsko-crnogorske relacije u oblasti kulture, duhovnosti, jezika, i nauke.

Moderator izložbe mr **Mirjana Krsteva Massetti** istakla je da ova izložba predstavlja dobru saradnju između opština Đevđelija i Matice crnogorske iskazujući svoju zahvalnost što ovakav događaj koji je svakako nesvakidašnji, obogaćuje kulturni život Opštine Đevđelije.

U maloj sali za sastanke pionirskoga doma izložena su 24 bogato ilustrovana panoa sa pratećim tekstom. Pored prikaza reprezentativnih stranica iz knjiga i ilustracija, izložba predstavlja biografske detalje Đurađa Crnojevića, štampara makarinja kao i Božidara i Vićenca Vukovića.

Posebna zahvalnost Matica iskazuje građanima Đevđelije Tašku Murovom i iseljeniku iz Crne Gore Đoku Perkoviću koji su nam omogućili da se ova izložba dogodi u ovome gradu.

IZLOŽBA VESKA PEJOVIĆA ZA CETINJE

POVODOM 9. MAJA, DANA POBJEDE NAD FAŠIZMOM

GOVORE
Aleksandar Katralan - gradonačelnik Cetinja
Lilika Jagator - šefica kancelarije
Marko Šušljak - publicista
Ana Miroslavić Žegović - arhitektica

U PROGRAMU UČEŠTVUJE

Matija Marinković - glazbenik

Matica crnogorska Ogranak Cetinje · Njegoševa br. 60 · Cetinje
petak, 7. maj 2021. godine u 18 sati

Izložba Veska Pejovića „Za Cetinje“ otvorena u Matici crnogorskoj Cetinje, 7. maj 2021.

Autor izložbe Vesko Pejović ponudio je svoje viđenje mogućih rješenja više aktuelnih gradskih tema čijom bi se realizacijom dao doprinos ljepšem i funkcionalnijem ambijentu Cetinja.

Otvarajući izložbu gradonačelnik Prijestonice **Aleksandar Kaščelan** izrazio je poštovanje prema viziji i nepresušnoj ideji Pejovića koji je svoj životni opus posvetio Cetinju.

Autorska izložba Veska Pejovića svojevrstan je primjer osjećajnog ali znalčkog promišljanja prostora jednog grada, kazala je arhitektica **Ana Mrvaljević Zogović**.

Pejović, prema riječima publiciste **Marka Špadijera**, nastoji da oblikuje gradsko jezgro kao živu sliku, ogledalo istorije, kulture, umjetnosti i duha.

Neumornim radom i zalaganjem Pejović je ostvario veoma zapažene inicijative i rezultate kada je u pitanju Cetinje, smatra slikar i karikaturista **Luka Lagator**.

Pored niza veoma važnih prijedloga, sugestija i inicijativa, Vesko Pejović ponudio je idejna rješenja za otvaranje ulice „13 novembar“ za jednosmjerni saobraćaj, parking za Sportski centar i Gradsku tržnicu, parking za Narodni muzej, sanaciju podvožnjaka i uređenje prostora od Čipura do Vladinog doma, adekvatno rješenje smještaja princa Nikole na Cetinju, spomenik Slobodi, Park pjesnika sa skulpturom Aleksandra Lesa Ivanovića, postavljanje otvorene knjige Oktoih ispod skulpture stilizovanog slova „O“ u kružnom toku na ulazu u Cetinje, projekat za imenovanje svih ulica na Cetinju, a da bi pojačao doživljaj cetinjske čarolije izložio je i 12 svojih fotosa, ambijenta i života grada.

I. Rudović (RTV Cetinje)

Preuzeto: <https://www.cetinjskilst.com/index.php/kultura/item/9211-otvorena-izlozba-za-cetinje-veska-pejovica>

**Matica crnogorska i Zajednica Crnogoraca u Albaniji predstavile
u manastiru Svetog Vladimira u Elbasanu izložbu
Kult Svetog Vladimira Dukljanskog
Elbasan, Albanija, 4. jun 2021. godine**

Povodom 4. juna, praznika Svetog kneza Vladimira Dukljanskog, Matica crnogorska je u saradnji sa Zajednicom Crnogoraca u Albaniji imala čast i priliku da u manastiru Svetog Vladimira u Elbasanu predstavi svoju izložbu portreta, ikona i fresaka prvog crnogorskog svetitelja sakupljenih u Crnoj Gori, Albaniji, Bugarskoj, S. Makedoniji, Grčkoj i na Svetoj Gori.

Izložba je postavljena u dvorištu Manastira u kojem se čuvaju mošti sveca uz blagoslov mitropolita Elbasana, Shpata i Librazda **Andona Merdanija**. Posebnu zahvalnost Matica crnogorska iskazuje predsjedniku Republike Albanije **Iliro Meti**, koji je po prvi put prisustvovao ovoj svečanosti. Delegaciju Matice crnogorske su predvodili **Dragan Radulović**, predsjednik i **Ivan Ivanović**, generalni sekretar. Prilikom susreta sa predsjednikom Albanije, predsjednik Matice crnogorske je gospodinu Iliro Meti predao prigodne publikacije o Svetom Vladimiru Dukljanskom.

Inicijativu za predstavljanje izložbe je dao predsjednik Zajednice Crnogoraca u Albaniji **Marinko Ćulafić** koji je sa Maticom crnogorskom i prije dvije godine u istom manastiru organizovao tribinu o Svetom Vladimiru Dukljanskom. U delegaciji Matice crnogorske su bili i **Ivan Jovović**, član UO Matice crnogorske i jedan od autora kataloga izložbe; **Blagoje Zlatičanin**, povjerenik Matice crnogorske za Albaniju i **Miroljub Orlandić**, povjerenik Matice crnogorske za S. Makedoniju koji je prikupio najveći dio građe za ovu izložbu. Za ovu priliku Matica crnogorska je pripremila prigodan katalog na crnogorskom i albanskom jeziku koji je dijeljen brojnim prisutnim poštovaocima kulta Svetog Vladimira, koji se tradicionalno, svakog 4. juna okupljaju kod manastira u Elbasanu.

**Riječ Dragana Radulovića, predsjednika Matice crnogorske
na otvaranju izložbe
*Kult Svetog Vladimira Dukljanskog u Elbasanu***

Današnjom izložbom fotografija artefakata vezanih za sv. Vladimira Dukljanskog, crnogorskog vladara i sveca, koji su sačuvani u Crnoj Gori, Albaniji, Makedoniji, Grčkoj i Bugarskoj, Matica crnogorska i Zajednica Crnogoraca u Albaniji, predstavljaju javnosti neporecivo svjedočanstvo crnogorskog historijskog trajanja oličeno u životu i sudbini dukljanskog kneza Vladimira. Ova izložba je jedinstveni događaj i zbog toga što su njome na jednom mjestu prezentirani likovni radovi koji se nalaze u crkvama, manastirima i muzejima u više zemalja.

Kult Sv. Vladimira Dukljanskog po svom ekumenskom i internacionalnom karakteru doprinosi boljem razumijevanju i saradnji svih naroda koji ga na bilo koji način baštine. Sveti Vladimir je dobra duhovna spona i pouzdani oslonac na kome je moguće graditi čvrste prijateljske veze između albanskog i crnogorskog naroda, jer svi živimo zajedno i upućeni smo jedni na druge. I svima nam je jednako stalo do zajedničkog dobra, jer su nam i problemi sa kojima se suočavamo u savremenom svijetu više nego slični.

U ime Matice crnogorske posebnu zahvalnost upućujem predsjedniku Republike Albanije, g. Iliru Meti, koji je svojim autoritetom podržao napore Zajednice Crnogoraca u Albaniji da, u plodnoj saradnji sa drugim narodima, sačuvaju svoju nacionalnu pripadnost i kulturu, i da što sadržajnije doprinesu izgrađivanju veza između naše dvije prijateljske zemlje.

Matica crnogorska poklonila svoja izdanja Kulturnom centru Bar Bar, 18. jun 2021.

U prostorijama J. P. Kulturnog centra Bar održan je 18. juna 2021. godine sastanak predstavnika Matice crnogorske, generalnog sekretara **Ivana Ivanovića** i predsjednika barskog Ogranka Matice **Ivana Jovovića**, sa direktorom **Erolom Marunovićem**. Tom prilikom Matica crnogorska je poklonila preko 100 primjeraka svojih knjiga i časopisa Matica. U znak dugogodišnje saradnje Matice crnogorske i Kulturnog centra Bar koja se ostvarivala kroz različite forme: promocije knjiga, izložbe, tribine, okrugle stolove i dr. Kulturnom centru i direktoru Marunoviću je poklonjeno i reprezentativno fototipsko izdanje Psaltira s posljedomanjem Đurđa Crnojevića iz 1494. godine, u nadi da će u narednom periodu biti više prostora za unaprjeđenje ukupne kulturne djelatnosti i prezentacije aktivnosti Matice crnogorske u Opštini Bar.

Barski Ogranak Matice crnogorske obilježava ove godine 25 godina od svog nastanka. U minulom periodu značajan broj intelektualaca i drugih javnih radnika iz Bara, kao i onih koji su porijeklom sa područja barske opštine, dao je doprinos

u različitim programskim aktivnostima Matice crnogorske. Tako su u sferi izdavačke produkcije Matice crnogorske objavljene knjige stvaraoca iz Bara, Živka Andrijaševića, Ivana Jovovića, Svetozara Savića, Anta Martinovića, Milana Šćekića, Željka Milovića, a u planu je publikovanje knjige Petra Lekića, pri čemu treba napomenuti da je upravo Matica crnogorska objavila manuskript – reprint izdanje vatikanskog rukopisa Ljetopisa Popa Dukljanina, djelo jedne od neizostavnih istorijskih ličnosti u kulturi Bara i Crne Gore.

Davidu Vukoviću
uručena Nagrada Udruženja Crnogoraca Amerike
Cetinje, 23. jun 2021.

Tradicionalna, XXI nagrada Udruženja Crnogoraca Amerike uručena je danas **Davidu Vukoviću**, najboljem đaku Cetinjske gimnazije.

Na današnjoj svečanosti, u ime Matice crnogorske govorio je **Marko Špadijer** koji je naglasio da se ova ideja pretvorila u lijepu tradiciju i postala simbol vezanosti za Cetinje naših ljudi po svijetu.

Novčanu nagradu u iznosu od 1.000 eura, Davidu je uručila **Seka Vučićević**, sestra Cetinjanina Iva Đukanovića, darodavca i predsjednika UCA.

„Želim ti da nastaviš u ovom stilu, da ostvariš sve životne planove i da na najljepši način svuda reprezentuješ Cetinje i Crnu Goru“, kazala je Vukičić.

David Vuković se zahvalio Matici crnogorskoj i darodavcu Ivu Đukanoviću, ističući da će mu ova nagrada biti posebna stimulacija.

„Ovo priznanje za mene predstavlja izuzetnu čast i neopisivo zadovoljstvo posebno što dolazi iz daleke Amerike a od našeg Cetinjanina, gospodina Iva Đukanovića i što je u sve ovo uključena Matica crnogorska. Planiram da upišem

studije medicine u BG, PG ili Ljubljani i nadam se da ću opravdati i ovu nagradu i sva očekivanja. Gdje god budem Cetinju ću nositi u srcu i truditi se da budem njegov dostojan predstavnik – kazao je Vuković.

RTV Cetinje

Preuzeto: <http://www.cetinjskilist.com/index.php/drustvo/item/9577-cast-i-obaveza>

Zadovoljstvo nam je
da Vas pozovemo na otvaranje izložbe

80 godina 13. jula 1941–2021

GODINE PRKOSA I PONOSA

AUTORI IZLOŽBE
ADNAN PREKIĆ, JADRANKA SELJANOVIĆ, IVAN IVANOVIĆ, DANILO IVEZIĆ
AUTOR TEKSTA IZLOŽBE
ADNAN PREKIĆ

GOVORE

ANA MEDIGOVIĆ
sekretarka Sekretarijata za kulturu i sport
Glavnog grada Podgorica

DRAGAN RADULOVIĆ
predsjednik
Matice crnogorske

MODERATORKA

DUBRAVKA DRAKIĆ

Hol Skupštine Glavnog grada Podgorica
petak, 9. jul 2021. godine u 19 sati

PROGRAM SE ORGANIZUJE U OKVIRU JUBILEJNE VEŠTAČKE PREGLEDNICE INSTITUTA ZA JAVNO ZDRAVLJE ČINE GORE.
PREDSTAVI SU DOSTUPNE NA POŠTANSKI DOSTAVU I MOGUĆI NOŠENJA ZAŠTITOM PRAVA.

Izložba

80 godina 13. jula 1941–2021 / Godine prkosa i ponosa

Podgorica, 9. jul 2021.

Povodom obilježavanja jubileja 80 godina od Trinaestojulskog ustanka 1941. godine, Matica crnogorska i Nacionalna zajednica Crnogoraca Hrvatske, u okviru Podgoričkog kulturnog ljeta i uz podršku Glavnog grada, organizovale su izložbu *80 godina 13. jula 1941–2021 / Godine prkosa i ponosa*.

Na otvaranju su govorili **Ana Medigović**, sekretarka za kulturu Glavnog grada i **Dragan Radulović**, predsjednik Matice crnogorske, a medijator programa je bila **Dubravka Drakić**, glumica.

Izložba je otvorena u holu gradskog parlamenta i na Trgu nezavisnosti.

**Iz izlaganja Ane Medigović, sekretarke za kulturu Glavnog grada
na otvaranju izložbe
*80 godina 13. jula 1941–2021 / Godine prkosa i ponosa***

„Trinaestojulski ustanak označava početak narodnog jedinstva, snage i odluke crnogorskog naroda da se organizuje i suprotstavi neprijatelju. Zasnovan na principima jednakosti, solidarnosti i progressa, Trinaestojulski ustanak jeste temelj i kompas savremenog crnogorskog društva. Konačan cilj ustanka bila je sloboda. Upravo zato je važno da baštinimo antifašistički slobodarski duh naroda, budućnosti koja dolazi“, kazala je sekretarka za kulturu Glavnog grada Ana Medigović

**Riječ Dragana Radulovića, predsjednika Matice crnogorske
na otvaranju izložbe
80 godina 13. jula 1941–2021 / Godine prkosa i ponosa**

Matica crnogorska i Nacionalna zajednica Crnogoraca Hrvatske su organizovali ovu izložbu povodom jubileja 80 godina Trinaestog jula, antifašističkog ustanka crnogorskog naroda 1941. godine. Zahvaljujemo Glavnom gradu na podršci i razumijevanju prilikom realizacije ove izložbe, kao i na mogućnosti da jedan njen dio bude dostupan građanima na Trgu nezavisnosti tokom ljeta.

Zahvalnost upućujemo Foto-arhivu Vlade Crne Gore, Narodnom muzeju Crne Gore i SUBNOR-u na pomoći prilikom prikupljanja materijala.

Trinaestojulski ustanak crnogorskog naroda protiv fašističkog okupatora, 1941. godine, po svom značenju i porukama – predstavlja epohalni trenutak u samorazumijevanju našeg naroda.

Bio je to čin u kojemu je crnogorski narod ponovo pronašao svoju republikansku slobodarsku tradiciju, s moralnim gnušanjem i masovno oružano odbacivši privid slobode i državnosti, danajski dar italijanskoga fašističkog imperija u obliku tzv. Nezavisne države Crne Gore. Crnogorski građani nijesu dopustili da ih prevari kvislinška ideja obnove crnogorske države, koja u uslovima fašističke okupacije ne bi bila ni nezavisna, ni država, ni crnogorska. Čin prkosnog otpora protiv fašističke iluzije o državnosti, koja je ukidala slobodu i dostojanstvo crnogorskih ljudi, svodeći ih na puke podanike obnovljenog rimskog imperija, istorijski je konstitutivni momenat savremenog crnogorskog političkog subjektiviteta i nacionalne samosvijesti. To je čvrsti zalag za budućnost, i snažna opomena kada god posustanemo u borbi protiv ideologija i političke prakse koje ponižavaju

čovjeka, ukidaju njegov spontanitet i žudnju za slobodom, svodeći bogatstvo ljudskog postojanja na bezlični višak materije i puki broj, čija je likvidacija onda samo pitanje tehnike.

Tim ustankom, i četvorogodišnjom borbom crnogorskih rodoljuba u jedinicama Narodnooslobodilačke vojske – pod rukovodstvom Komunističke partije Jugoslavije i Josipa Broza Tita – Crna Gora i crnogorski narod su jasno iskazali svoje nepristajanje na život u ropstvu i poniženju, znajući da je cijena ogromna, i da će se, kao i bezbroj puta ranije – plaćati u krvi. Ali isto tako, dobro znajući da je alternativa neprihvatljiva, jer nije svakakav život vrijedan življenja. Kada se čovjeku oduzmu sloboda, moralna autonomija i pravo da samostalno uređuje svoj život – šta onda preostaje? Za naše časne pretke prije osamdeset godina nije bilo dileme, oni su svoj herojski izbor odavno učinili. Nama za ponos, a sebi za vječnu slavu!

Obilježavanje ovog jubileja odvija se u vremenu opšte relativizacije i ideološkog revizionizma. Već više od trideset godina, među narodima Jugoslavije, čuju se, i godinama postaju sve glasnjiji, politički zahtjevi da se domaći baštinici ideologije fašizma i šovinstičkog kleronacionalizma iz Drugog svjetskog rata prikažu kao borci protiv sila Osovine, a ne kao njihovi najgorljiviji saradnici na terenu. Podižu se spomenici, održavaju mitinzi i masovne mise zadušnice – koje nijesu izraz porodičnog pijeteta prema mrtvima, koliko su politička poruka živima – donose se zakoni i sudske rehabilitacije... s ciljem da se nekako dokaže kako su saradnici fašista

i okupatora bili antifašisti i borci za slobodu. Međutim, bez obzira na količinu žuči i falsifikata, u tome je nemoguće uspjeti. Saradnici okupatora su o svojoj kolaboraciji ostavili sasvim dovoljno tragova, i lako ih je kao takve prepoznati. Kod nas u Crnoj Gori možda i najlakše: od rane jeseni 1941. godine pa do kraja rata, svi koji su bili na strani okupacionih vlasti i zajedno izvodili oružane akcije protiv boraca Narodnooslobodilačke vojske, masovna strijeljanja, deportacije u logore i brutalne represalije nad civilnim stanovništvom, jesu, i to jedino mogu biti – saradnici fašista i okupatora, kolovođe krvavog bratoubilačkog rata. A bilo ih je među pripadnicima svih naroda koji žive u Crnoj Gori, kao što je pripadnika svih naroda bilo u partizanskim jedinicama. Nijedan narod tu nije izuzetak.

Na ovom mjestu valja ukazati i na višedecenijski fenomen odricanja od trinaestojulske tradicije i herojske borbe crnogorskih partizana tokom Drugog svjetskog rata – čak i od onih kojima to nema po kome doći, kako se nekad zborilo u Crnoj Gori. Ništa u životu nije crno-bijelo, a pogotovo to nije rat, jer kada vjetar sve nosi, zavjetrina ne postoji. Crnogorska historiografija je detaljno istražila postupke zaraćenih strana, i pouzdano ih dokumentovala, tako da tu ništa nije ostalo nepoznato. Ali ono što je nepoznato, i o čemu istorijska nauka ne može da odluči: jeste naš savremeni odnos prema Trinaestojulskom ustanku i borbi crnogorskih patriota u Narodnooslobodilačkoj vojsci Jugoslavije. To pripada svakom od nas pojedinačno, svaka generacija iznova bira da li je za Trinaesti jul

ili protiv njega – težine tog odgovora niko nas ne može osloboditi.

Obilježavajući ovaj jubilej moramo se zapitati: šta nam danas govore te blistave stranice crnogorske prošlosti, čemu nas mogu podučiti?

Trinaesti jul, i docnija borba crnogorskih rodoljuba tokom Drugog svjetskog rata, omogućila je civilizacijski iskorak Crnoj Gori da se uspostavi kao demokratska republika, da u novoj Jugoslaviji dobije svoje ravnopravno mjesto sa drugim republikama, a crnogorski narod jednaku priliku za političku i socijalnu emancipaciju i napredovanje. I što je posebno dragocjeno: u takvoj Crnoj Gori, izrasloj na trinaestojulskoj republikanskoj tradiciji, postavljeni su prvi temelji za potpunu obnovu državnosti 2006. godine. Dakle, savremena Crna Gora ukoliko namjerava da postoji kao politička zajednica vrijedna ljudskog života u njoj, mora postojati na vrijednostima antifašizma, narodnooslobodilačke borbe jugoslovenskih partizana, i biti uvijek otvoreni prostor razumijevanja za sve narode i kulture, jer svi smo mi upućeni jedni na druge, dobrobit nam je zajednička, kao i odgovornost da unaprjeđujemo ono što smo do sada postigli. Najzad, ukoliko tako ne bude, i neuspjesi će nam biti zajednički i vodiće nas u zajedničku propast.

To su snažne poruke Trinaestog jula, i danas jednako vrijedne i politički upozoravajuće, kao što su bile i prije osamdeset godina.

Veče starih crnogorskih pjesama
Cetinje, 29. jul 2021.

Veče starih crnogorskih pjesama održano je sinoć na platou ispred Ogranka Matice crnogorske Cetinje. Publika je bila u prilici da čuje vokalnu solistkinju **Tamaru Pavićević** koju je na harmonici pratio **Aleksandar Saša Magovčević**.

„Veoma sam zadovoljna kako je protekao koncert na Cetinju, vaš grad je prelijep, ima dušu, autentičan je, miris starog vremena koji ja volim“, kazala je solistkinja Pavićević nakon koncerta.

U predivnom ambijentu ispred Matice crnogorske publika je uživala u izvođenju starih crnogorskih pjesama – *Crna Goro, zemljo mila; Kiša pada trava raste; Đevojka je momku prsten povrcala; Mlada Jelka ljubi Janka; Jedno jutro u svitanje zore; Da mi je znati Bože moj; Još ne sviće rujna zora; Bulbul mi poje; Tamburalo momče u tamburu; Sitna knjiga na žalosti; Opklade se momak i đevojka; Šetala sam gore-dolje; Sejdefu majka buđaše; Prođoh kroz goru; Milica jedna u majke; Oj, Vesela veselice.*

Tokom koncerta nastupila je i Cetinjanka **Milica Ivanović** izvodeći pjesme: *Milica jedna u majke* i *Bulbul mi poje*, a njen nastup publika je više puta nagradila aplauzom.

Koncert je organizovala Matica crnogorska Ogranak Cetinje.

M. T. (RTV Cetinje)

Preuzeto: <https://www.cetinjskilist.com/index.php/kultura/item/9858-odrzano-vece-starih-crnogorskih-pjesama>

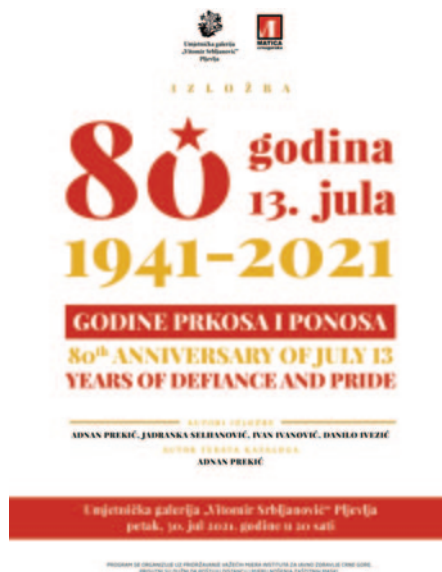
Matica crnogorska poklonila svoja izdanja Narodnoj biblioteci „Stevan Samardžić“ u Pljevljima

Predstavnici Matice crnogorske su prilikom posjete ovoj uglednoj ustanovi kulture sa značajnom tradicijom, poklonili preko stotinu primjeraka svojih knjiga i časopisa Matica. Među brojnim naslovima izdvajamo nekoliko:

fototipско izdanje *Psaltira s posljedovanjem (1494)* iz Crnojevića štamparije; *Crnogorci u Sjedinjenim Američkim Državama 1860–1919*, Šerin Novotni; studiju *Crvena ideja Crne Gore*, Adnana Prekića; *Evropeizacija Crne Gore*, Bojana Jovanovića; zbornik *Crna Gora tri decenije nakon rušenja Berlinskog zida: od AB revolucije do NATO pakta*; *Portreti knjaza Danila I Petrovića*, Saše Brajović.

Direktorica Pljevaljske Narodne biblioteke „Stevan Samardžić“, gospođa **Dina Bajčeta**, zahvalila je na vrijednom poklonu kojim je obogaćen njihov knjižni fond. Ona je istakla značaj knjige u kulturnoj i građanskoj tradiciji Pljevalja, naglasivši da na tom fonu saradnja sa Maticom crnogorskom ima posebnu ulogu i značaj. „Radujemo se budućim zajedničkim kulturnim projektima, jer je doprinos Matice crnogorske crnogorskoj državnoj i kulturnoj tradiciji nemjerljiv“, istakla je Bajčeta. Izdanja je uručio predsjednik bjelopoljskog Ogranka Matice crnogorske, **Rade Ilić**.

Izložba
80 godina 13. jula 1941–2021
Godine prkosa i ponosa
Pljevlja, 30. jul 2021.

Matica crnogorska u saradnji sa Umjetničkom galerijom „Vitomir Srbljanović“ u Pljevljima predstavila izložbu *80 godina 13. jula 1941–2021 – Godine prkosa i ponosa*. Na otvaranju izložbe govorili su generalni sekretar Matice crnogorske **Ivan Ivanović** i dr **Adnan Prekić**. Izložbu je otvorio **Dragiša Sokić**, predsjednika Skupštine opštine Pljevlja. Medijator programa je bila direktorica Narodne biblioteke „Stevan Samardžić“ **Dina Bajčeta**.

**Riječ Ivana Ivanovića, generalnog sekretara Matice crnogorske
na otvaranju izložbe u Pljevljima
80 godina 13. jula 1941–2021
*Godine prkosa i ponosa***

Matica crnogorska je osnovana devedesetih godina prošlog vijeka, u vrijeme najteže društvene krize, rušenja dostojanstva Crne Gore, njenog kulturnog i nacionalnog identiteta. Okupivši intelektualce koji su beskompromisno demonstrirali svoj antiratni i građanski stav, Matica crnogorska nastaje kao izraz otpora i potrebe da se organizovano i institucionalno posveti očuvanju crnogorskog identiteta, multietničke, multikulturalne i vjerski tolerantne Crne Gore. Vrijednostima na kojima počiva Crna Gora, o čijoj važnosti i značaju za skladan i miran život građankama i građanima Pljevalja ne treba posebno govoriti. Cilj Matice crnogorske bio je i ostao – afirmacija državotvorne kulture, istorije, tradicije, nacionalnog identiteta crnogorskog naroda i pripadnika drugih naroda koji žive u Crnoj Gori i čine njeno biće. Sa ponosom ističemo da su danas članovi Matice crnogorske pripadnici različitih nacija.

Matica crnogorska svojim djelovanjem posebno gaji kulturu sjećanja, obilježavajući prigodnim programima značajne datume i jubileje vezane za istorijske događaje i važne ličnosti iz naše prošlosti. Jedna od temeljnih vrijednosti Crne Gore, pored pomenutih je i njena antifašistička borba i tradicija. Povodom jubileja – 80 godina Trinaestojulskog ustanka 1941. godine, kada se crnogorski narod prvi digao na ustanak protiv fašističkog okupatora u porobljenoj Evropi, Matica crnogorska je u saradnji sa našim prijateljima iz Nacionalne zajednice Crnogoraca Hrvatske priredila ovu izložbu. Zahvalnost dugujemo Arhivu Vlade Crne Gore, Narodnom muzeju Crne Gore i SUBNOR-u što su nam omogućili korićenje materijala iz njihovih fondova.

Trinaestojulski ustanak crnogorskog naroda predstavlja prkosni otpor fašističkoj okupaciji u najboljem duhu crnogorske slobodarske tradicije. Rezultat krvave i žrtvom ispunjene borbe tokom Drugog svjetskog rata nije bilo samo oslobođenje, već povratak dostojanstva, nacionalne i državne prepoznatljivosti Crne Gore u sastavu jugoslovenske federacije. Bez tekovina antifašističke narodnooslobodilačke borbe od 1941. do 1945, ne bi bio moguć ni 21. maj 2006. godine i povratak punog suvereniteta Crne Gore.

Antifašizam nakon Drugog svjetskog rata postaje jedna od temeljnih vrijednosti društava i pretpostavka demokratije. Na antifašizmu je izgrađena i poslijeratna Evropa. Uprkos tome, u čitavom regionu pa i u Crnoj Gori, prisutan je istorijski revizionizam koji relativizuje narodnooslobodilačku borbu i partizanski pokret na čelu sa Komunističkom partijom, ne bi li ga izjednačio sa onima koji su bili kolaboracionistički.

Ovom izložbom koja je pred vama željeli smo u godini jubileja, ukazati i istaći slobodarsku tradiciju Crne Gore, koju u njenoj dugoj istoriji možda i najbolje ilustruje Trinaestojulski ustanak. Masovnost ustanka, razmjere stradanja, junaštvo i herojsvo crnogorskog naroda tokom trajanja četvorogodišnjeg rata govore nam kolika je cijena slobode i čovjekovog dostojanstva. Toga se moramo trajno i iznova sjećati a pogotovo voditi brigu da dolazećim generacijama prenesemo istinu o borbi crnogorskog naroda u Drugom svjetskom ratu, kako bi znale vrednovati i cijiniti žrtvu svojih predaka, njihovu slobodarsku i antifašističku borbu.

Antifašizam danas ne treba svoditi samo na borbu između suprotstavljenih ideologija već raditi na konceptu antifašističkog obrazovanja građana, kako bi prepoznali uvijek prisutne pojave pod kojima se skriva fašizam u novom, perfidnijem a u budućnosti moguće i opasnijem obliku. Posebno je važno da ideje i vrijednosni korpus antifašizma dopru do mladih.

Obaveza je svakog društva da prepozna, ukaže i nedvosmisleno reaguje na sve, ponekad i skrivene, oblike diskriminacije, šovinizma, segregacije, nacionalne, rasne, vjerske i političke isključivosti. Neophodno je to činiti jasno i nedvosmisleno, ne dozvoljavajući da antifašizam bilo kome služi kao parola za demagošku – dnevopolitičku upotrebu.

Na kraju bih istakao zadovoljstvo da je jedan od autora izložbe i autor teksta kataloga Pljevljak – istoričar dr Adnan Prekić, sa kojim Matica crnogorska u kontinuitetu saraduje. Prije nego njemu damo riječ, iskoristio bih priliku da zahvalim gospođi Đini Bajčeti na trudu i zalaganju da ovu izložbu predstavimo u Pljevljima. Zahvaljujemo Javnoj ustanovi Umjetnička galerija „Vitimir Srbljanović“ i direktoru Belisu Pojatiću na prilici da izložbu *80 godina 13. jula 1941–2021. / Godine prkosa i ponosa* predstavimo u Pljevljima sa nadom da ćemo započetu saradnju uskoro i nastaviti.

**Iz izlaganja dr Adnana Prekića,
jednog od autora izložbe i autora teksta kataloga
na otvaranju izložbe u Pljevljima
80 godina 13. jula 1941–2021
*Godine prkosa i ponosa***

Dr Adnan Prekić podsjetio je na poznatu konstataciju da je 13. jul vojni i politički fenomen Drugog svjetskog rata.

„I zaista on to i jeste. Kad pogledate čitavu istoriju Evrope u Drugom svjetskom ratu i kad pogledate pokrete otpora koji se javljaju u Zapadnoj Evropi i nekim drugim mjestima potpuno je jasno koliko su oni ograničeni na jednu malu teritoriju, koliko su oni vezani za jedan uski krug ljudi i nigdje nemate tako masovan

i ogroman otpor okupaciji kao što je to bilo u Crnoj Gori i to u trenutku kada je Evropa pod Trećim rajhom, kada je potpuno u nekom najgorem mogućem trenutku. Zbog toga, i ne slučajno, baš taj 13. jul i te vrijednosti 13. jula su u nekoj savremenoj reinterpetaciji najčešće na meti istorijskog revizionizma, otvaranja nekih priča koje su potpuno van konteksta i onoga što je istorijska istina i sama ta simbolika 13. jula je najbolji odgovor zašto revizionisti upravo biraju 13. jul za jednu od osnovnih, ključnih ciljeva njihove revizionističke kampanje – kazao je Prekić.“

Prekić je, govoreći o političkom fenomenu Trinaestojulskog ustanka posebno istakao činjenicu da je 13. jul 1941. godine prvi događaj u kojem su ideje i vrijednosti bile na prvom mjestu, a ne nacionalna, vjerska ili neka druga pripadnost.

„To je prvi događaj u istoriji Crne Gore gdje su u jednom frontu bili svi ljudi različitih vjera, nacija, gdje ideja i te vrijednosti koje danas prepoznajemo kao antifašizam su bili ključni oslonac i pokretač svega onoga što se tada dešavalo – kazao je Prekić.“

**Riječ Dragiše Sokića, predsjednika Skupštine opštine Pljevlja
na otvaranju izložbe u Pljevljima
80 godina 13. jula 1941–2021
*Godine prkosa i ponosa***

Čast mi je i zadovoljstvo da otvorim današnji događaj kojim obilježavamo značajan jubilej, 80 godina od Trinaestojulskog ustanka, dana kada je hrabri i ponositi crnogorski narod pružio otpor neprijatelju, postavljajući time putokaz budućnosti i razvoja crnogorskog društva, sa konačno zacrtanim ciljem – slobodom.

Trinaestojulski ustanak je jedan od najvećih slobodarskih događaja 20. vijeka u Crnoj Gori i kao takav ostaje trajan simbol nepokornosti, naš bedem protiv prekrajanja novije istorije, pouzdan svjetionik sloge, slobodarstva i antifašizma crnogorskog naroda i putokaz za evropsku budućnost.

Prije osam decenija, nakon što su prve puške na Virpazaru najavile masovni ustanak širom Crne Gore, naša zemlja se ponovo vratila na svjetsku političku mapu, sa koje je igrom velikih sila i naših susjeda, bila izbrisana 1918.

Trinaesti jul je bio pravi put na kojem su pripadnici svih naroda i narodnosti bili u jedinstvenom frontu i prvim borbenim redovima. To nam je zalog i nauk za sva vremena. Zato smo i danas jaki i bićemo to uvijek.

Ovog 13. jula su se navršile 143 godine otkako je na Berlinskom kongresu potvrđena nezavisnost i međunarodno priznanje tadašnje Crne Gore, ali i godina u kojoj obilježavamo i deceniju i po nezavisnosti i međunarodnog priznanja savremene Crne Gore.

Trinaestojulski ustanak je jedinstveni događaj u okupiranoj Evropi 1941. godine i kao takav pripada svim narodima Crne Gore. U njega su utkane istorijske i etičke civilizacijske vrijednosti: sloboda, dostojanstvo, junaštvo i nepokornost, kao i tekovine slavni crnogorskih ratova i borbi za oslobođenje.

Ne smijemo zaboraviti da se na temeljima trinaestojulske i antifašističke Crne Gore gradio najčasniji, najprosperitetniji i najnapredniji period u cjelokupnoj istoriji ovih prostora i taj najsvjetliji period naše istorije mora biti putokaz za budućnost naše države.

Istorija narodnooslobodilačke borbe i istorija Crne Gore čuvaju uspomenu na velika djela i podvige hrabrih pripadnica i pripadnika partizanskog pokreta kao zalogu budućim generacijama i naraštajima.

Izložba
80 godina 13. jula 1941–2021
Godine prkosa i ponosa
Kolašin, 27. avgust 2021.

Povodom obilježavanja jubileja 80 godina od Trinaestojulskog ustanka 1941. godine, kao jednog od najsvjetlijih trenutaka crnogorske istorije, Matica crnogorska i Nacionalna zajednica Crnogoraca Hrvatske priredili su izložbu pod nazivom *80 godina 13. jula 1941–2021 – Godine prkosa i ponosa*.

Izložbu čine dvadeset dva ilustrovana panoa sa fotografijama i dokumentima iz perioda pripreme ustanka i događanja nakon toga. Autori izložbe su istoričar dr **Adnan Prekić**; istoričarka mr **Jadranka Selhanović**; **Ivan Ivanović**, generalni sekretar Matice crnogorske i **Danilo Ivezić**, predsjednik Nacionalne zajednice Crnogoraca Hrvatske. Za katalog izložbe tekst je napisao dr Adnan Prekić. Total dizajn potpisuje **Suzana Pajović**.

Izložba u Kolašinu se realizuje u saradnji sa Opštinom Kolašin i JU Centar za kulturu Kolašin. Na otvaranju izložbe govorili su **Milosav Bulatović**, predsjednik Opštine Kolašin i **Dragan Radulović**, predsjednik Matice crnogorske.

Izložba je otvorena u holu Centra za kulturu Kolašin.

Izvodi iz teksta kataloga:

„Narod Crne Gore podigao je ustanak u trenutku kada su fašisti kontrolisali cijelu Evropu. Zbog toga je ovo jedan od najsvjetlijih trenutaka milenijumske istorije Crne Gore, najveći i najorganizovaniji ustanak protiv okupatora u Evropi tokom 1941. godine. Trinaestojulski ustanak zato predstavlja i jedan od vojnih i političkih fenomena Drugog svjetskog rata. Ništa manje nijesu važne vrijednosti na kojima je organizovan otpor okupatoru. Te vrijednosti su ugrađene u temelje svih budućih razvojnih i emancipatorskih uspjeha Crne Gore. Vrijednosti slobode, antifašizma, jednakosti i pravde postaće kamen temeljac obnovljene crnogorske državnosti koja je Trinaestojulskim ustankom najavila početak jednog novog perioda naše savremene istorije.“

Zadovoljstvo nam je
da Vas pozovemo na otvaranje izložbe

80 godina
13. jula
1941–2021

GODINE PRKOSA I PONOSA

AUTORI IZLOŽBE

ADNAN PREKIĆ, JADRANKA SELIHANOVIĆ, IVAN IVANOVIĆ, DANILO IVEZIĆ

AUTOR TEKSTA KATALOGA

ADNAN PREKIĆ

GOVORE

DRAŠKO DOŠLJAK
VLAJKO RADOVIĆ
BORIS MARSENIĆ
RADE D. JOLIĆ

Hotel Berane, Salon „Ivangrad“
utorak 14. septembar 2021. godine u 18 časova

Izložba

80 godina 13. jula 1941–2021

Godine prkosa i ponosa

Berane, 14. septembar 2021.

Izložba *80 godina 13. jula 1941–2021 / Godine prkosa i ponosa* otvorena u Beranama. Na otvaranju su govorili **Draško Došljak**, **Vlajko Radović**, **Boris Marsenić** i **Rade D. Jolić**. Izložbu je otvorena u hotelu Berane, salon „Ivangrad“ u realizaciji Ogranka Matice crnogorske Berane.

Izložba
80 godina 13. jula 1941–2021
Godine prkosa i ponosa
 Mojkovac, 21. septembar 2021.

Izložba *80 godina 13. jula 1941–2021 / Godine prkosa i ponosa* otvorena u Mojkovcu. Na otvaranju su govorili **Radoslav Miško Medojević**, član UBNORA Mojkovac; **Ranko Mišnić**, predsjednik Opštine Mojkovac i **Ljiljana Jokić**, direktorica Centra za kulturu „Nenad Rakočević“. Izložbu realizuje Ogranak Matice crnogorske Mojkovac, a otvorena je u Centru za kulturu „Nenad Rakočević“.

Zadovoljstvo nam je
da Vas pozovemo na otvaranje izložbe

80 godina
13. jula
1941–2021

GODINE PRKOSA I PONOSA

AUTORI IZLOŽBE

ADNAN PREKIĆ, JADRANSKA SELMANOVIĆ, IVAN IVANOVIĆ, DANILO IVEŽIĆ

AUTOR TEKSTA KATALOGA

ADNAN PREKIĆ

GOVORE

PETAR SMOLOVIĆ

predsjednik Opštine Bijelo Polje

EDIN SMALLOVIĆ

publicista

RADOMIR ILIĆ

moderator

PETAR NOVAKOVIĆ

glumac

U Centru za djelatnost kulture „Vojslav Bulatović Strunje“, Bijelo Polje
četvrtak, 30. septembar 2021. godine u 19 sati

PROGRAM SE ORGANIZUJE UZ PROJEKTOVANJE VAŽEĆIH MIKRO INSTITUTE ZA JUNIO ZDRAVLJE CRNE GORE.

Izložba

80 godina 13. jula 1941–2021

Godine prkosa i ponosa

Bijelo Polje, 30. septembar 2021.

13. jul je mnogo više od oružanog ustanka protiv neprijatelja

Povodom obilježavanja jubileja 80 godina od Trinaestojulskog ustanka 1941. godine, kao jednog od najsvjetlijih trenutaka crnogorske istorije, Matica crnogorska i Nacionalna zajednica Crnogoraca Hrvatske priredili su sinoć izložbu u bjelopoljskom Centru za kulturu pod nazivom *80 godina 13. jula 1941–2021 – Godine prkosa i ponosa*.

Predsjednik Ogranka Matice crnogorske Bijelo Polje **Radomir Ilić** je kazao da izložbu čine dvadeset dva ilustrovana panoa sa fotografijama i dokumentima iz perioda pripreme ustanka i događanja nakon toga.

Otvarajući izložbu predsjednik Opštine Bijelo Polje, **Petar Smolović** kazao je da je podizanjem prvog ustanka protiv fašizma u maloj zemlji kakva je Crna Gora, 13 jul 1941 godine postao je sinonim državnog bića i vječnosti Crne Gore.

„Borbom naših slavnih predaka Crna Gora je stekla ugled države u kojoj se poštuju prava i slobode svih njenih državljana, posebno pripadnika manjinskih naroda. Iz tog vremena baštinimo međunacionalni sklad na koji je tako ponosna današnja, građanska Crna Gora. Toga su posebno svjesni građani Bijelog Polja koji su generacijama odgajani u tom duhu, koji baštine civilizacijske vrijednosti ogledane u multietničkom i multivjerskom skladu, a koji se na poseban način doživljava u našem gradu. Bijelo Polje i Crna Gora su bezbroj puta pokazali da kompromisa sa onima koji ne baštine vrijednosti antifašističke borbe nema. To smo pokazali i tokom poslednjih decenija iskazujući poseban senzibilitet prema izbjeglicama i raseljenim licima sa prostora zahvaćenih ratom primajući ih u našu kuću. Međutim, i ako se svijet tokom godina mijenjao ‘kristalna noć’ nikada nije zaboravljena. Borba protiv fašizma mora se voditi stalno i treba činiti sve kako bi se spriječio povratak fašizma“, kazao je Smolović.

Istoričar **Edin Smailović** je kazao su dani ustanka bili odista dani prkosa i ponosa jer se, kako je naveo, jedan mali narod u siromašnoj zemlji odvažio na ustanak protiv mnogo moćnijeg neprijatelja.

„Sama ta činjenica da su se pobunili protiv velikog zla, gdje su šanse da se odbrane bile objektivno male, govori o tome koliko je jedna mala zajednica ljudi bila privržena ideji slobode“, istakao je Smailović i dodao da je taj datum takođe bio jedan glasan krik za pravdom.

“ Nije tog dana bio samo oružani ustanak protiv neprijatelja, već jedna kompletna društvena revolucija, gdje su ljudi koji su organizovali i vodili ustanak kazali da nije važno koje ste vjere i nacije, koji su željeli socijalnu jednakost, a

prije svega 13. jul i njegove kasnije tekovine su omogućile rodnu ravnopravnost u Crnoj Gori” smatra Smailović.

Autori izložbe su istoričar dr Adnan Prekić; istoričarka mr Jadranka Selhanović; Ivan Ivanović, generalni sekretar Matice crnogorske i Danilo Ivezić, predsjednik Nacionalne zajednice Crnogoraca Hrvatske.

Izložba u Bijelom Polju realizovana je u saradnji Centra za kulturu i Ogranka Matice crnogorske Bijelo Polje.

Autorka i foto: Vanja Šabanović

Izložba
80 godina 13. jula 1941–2021
Godine prkosa i ponosa
Bar, 28. oktobar 2021.

Matica crnogorska Ogranak Bar i JU Kulturni centar Bar organizovali u Baru predstavljanje izložbe *80 godina 13. jula 1941–2021 – Godine prkosa i ponosa*. Izložbu je otvorio **Dušan Raičević**, predsjednik Opštine Bar, a na otvaranju su govorili **Dragan Radulović**, predsjednik Matice crnogorske i **Ivan Jovović**, predsjednik Ogranka Matice crnogorske Bar. Izložba je otvorena u Sali Zavičajnog muzeja – Dvorac kralja Nikole.

**Riječ Ivana Jovovića, predsjednika Ogranka Matice crnogorske Bar
na otvaranju izložbe u Baru**
80 godina 13. jula 1941 – 2021 Godine prkosa i ponosa

Poslije Podgorice, Bijelog Polja, Berana i Kolašina izložba pod nazivom „80 godina 13. jula 1941 – 2021 - Godine prkosa i ponosa“ je večeras u Baru, što je potvrda da je pred ovim auditorijumom kvalitetan program, koji potpisuje autorski tim iz Crne Gore i dijaspore.

Obilježavanje značajnih jubileja proizašlih iz istorije jednog naroda, odnosno države predstavlja sadržaj na osnovu koga se može prepoznati stepen uređenosti neke društvene zajednice, a što se manifestuje preko modela koji nazivamo kultura sjećanja.

Matica crnogorska se odlučila da predmetni jubilej prezentuje široj javnosti u formi izložbe fotografija i faksimila dokumenta, kao i publikovanjem pratećeg kataloga, što omogućava svim zainteresovanim posrednu komunikaciju sa prošlošću. Na taj način smo htjeli ne samo da iskažemo adekvatno poštovanje prema pregnućima naših predaka, već i da pokažemo zrelost ove ustanove, koja ima potrebne kapacitete da pruži objektivnu interpretaciju tako krupnog događaja, pa samim tim i procesa, čije su reperkusije dugo oblikovale našu društvenu stvarnost, zbog čega je 13. jul 1941. godine neizostavni dio modernog crnogorskog nacionalnog i državnog identiteta.

Večerašnja izložba je fragmentarna vizuelna reminiscencija Trinaestojulskog ustanka, odnosno antifašističke borbe crnogorskog naroda u Drugom svjetskom ratu, započete kao opštenarodni ustanak protiv okupatora, a u osnovi, njeni ideali su bili usmjereni na socijalnu i nacionalnu emancipaciju crnogorskog društva. Trinaestojulski ustanak 1941. godine ponovo je vratio Crnogorce na mapu

istorijskih naroda Evrope, kao nekad na Berlinskom kongresu 13. jula 1878. godine, kada je Crna Gora postala nezavisna i međunarodno priznata država. Oba 13 jula, u simboličnom smislu, čine ugaone kamene moderne crnogorske državnosti, koju u savremenim uslovima moramo jačati autoritetom pravne države, a na ustanovama prosvjete, nauke i kulture počivaju obaveze njegovanja državne tradicije i vrijednosti građanskog društva, koje u okviru svog djelokruga rada treba da onemoguće prisutne pokušaje revizije karaktera 13 jula, naročito onog iz 1941. godine.

Matica crnogorska je i ovom izložbom pokazala kontinuitet u realizaciji temeljnih programskih odrednica, svjesna društvene odgovornosti koju ova ustanova kulture ima za očuvanje crnogorskog identiteta, zbog čega su ovakvi i slični sadržaji, upravo, pogodni za promociju u svim sredinama, bilo u Crnoj Gori bilo u iseljeništvu, gdje Crnogorci i njihovi prijatelji baštine vrijednosti antifašizma.

**Riječ Dušana Raičevića, predsjednika Opštine Bar
na otvaranju izložbe
*80 godina 13. jula 1941 – 2021 Godine prkosa i ponosa***

Osvrćući se na slavnu crnogorsku istoriju i prisjećajući se velikih događaja koji su oblikovali i današnjicu naše države i sve ono na čemu ona danas počiva ne možemo da se ne sjetimo 13. jula, ali ni grada Bara koji je uvijek bio važan dio svih tih procesa.

Prvi temelji najstarije crnogorske države – Duklje, udareni su, nekad davno na Tuđemilima, gdje se odigrala slavna Barska bitka. Bar je bio i prvo mjesto novog susreta stare Crne Gore sa Jadranom i legendarnog „vjenčanja sa morem“ knjaza Nikole, koji je ovaj grad nazvao „biserom krune crnogorske“.

Baš tada formirani su i prvi obrisi multietničkog, građanskog društva kakvo danas poznajemo – ulaskom žitelja Bara, drugih vjerskih i kulturnih tradicija u sastav Crne Gore, do tada homogenog društva. I taj odnos nove države prema barskom stanovništvu, ali i njihov odnos prema državi Crnoj Gori, opredijelio je zauvijek smjer kojim će se kretati savremena država i društvo.

Tako je i 13. jul snažno vezan za Bar. Gotovo da je nemoguće zamisliti taj veliki ustanak, prvi plamen slobode u fašizmom porobljenoj Evropi, dok je cijeli svijet drhtao pod čizmom tiranije, bez ustaničke puške ovdje u Baru, u Virpazaru, gdje smo ovo ljeto veličanstveno i obilježili osam decenija tog slavnog događaja na mjestu odakle je krenula luča slobode.

Ideju antifašizma mi u Baru baštinimo kao autentični duh naše Crne Gore i ovog grada koji je i u najtežim vremenima ostao jedini bastion slobodarske misli i građanske Crne Gore. Bar je to i danas. U vremenu kada smo, nažalost, svjedoci pokušaja potiranja svih vrijednosti na kojima počiva grad i država, kada svjedočimo eskalaciji agresivne politike, mržnje, nacionalizma i klerikalizma, kada su probuđeni mračni duhovi prošlosti, ja vjerujem da je naša dužnost ovdje još i veća da stanemo na kraj takvim pojavama i da pošaljemo jasnu poruku da ovdje nema mjesta osim za slogu, za bratsku ljubav i za ljudsko dostojanstvo svih, a to garantuje jedino građansko i antifašističko društvo.

Ova izložba sjajno je svjedočanstvo godina *ponosa i prkosa* kako ona i nosi ime. Ove dvije riječi na najbolji način sažimaju sve ono što sam prije kazao, ponos koji nosimo u našoj tradiciji i prkos prema svakoj tiraniji i nepravdi. Ova izložba treba sve da nas podsjeti na značaj onoga što generacijama baštinimo, a što možda ponekad i zaboravimo jer je kao sastavni dio naših života nešto što samo po sebi podrazumijevamo, ali moramo biti svjesni da borba za slobodu i borba protiv zla nikada ne prestaje jer ni zlo i mržnja nikad ne miruju već su stalna prijetnja našem miru, bezbjednosti i sreći.

Želim da se zahvalim zato Matici crnogorskoj, posebno njenom barskom ogranku, na ovoj veličanstvenoj prilici, zato što su Baru i njegovim građanima omogućili da se prisjete slavnih trenutaka i svih onih koji su pali da bi mi danas živjeli, u miru i blagostanju, te da više cijenimo i bolje razumijemo vrijednost tih blagodeti.

Neka nam živi takva Crna Gora i neka nam je vječna!

SAOPŠTENJA

Saopštenje Matice crnogorske povodom najavljenih skupova SPC

Matica crnogorska se prema sekularnoj građanskoj Crnoj Gori, kao i prema Crnogorskoj i Srpskoj pravoslavnoj crkvi, nedvosmisleno odredila svojim Programom „Crna Gora na evropskom putu“. U skladu sa tim Matica crnogorska dvadesetpet godina upozorava crnogorsku javnost i vlast, na razorno političko djelovanje SPC u našoj državi.

Instalirana kao mesija i jatak srpskog šovinizma i dominacije, SPC se bavi ukidanjem i kompromitovanjem crnogorske države i crnogorskog identiteta. Ona se ponaša kao politički faktor, prkosi društvu, ignoriše zakone! Ona slijedi duh Podgoričke skupštine i ukaze regenta o ukidanju Crnogorske crkve, naroda i države! Ona razvija ideologiju četništva kao jedinstvenu anticrnogorsku matricu i predstavlja štab pete kolone velikosrpskog hegemonizma u Crnoj Gori.

Vlast je tolerisala takvo ponašanje saradnjom, nečinjenjem i ustezanjem da primijeni zakon. Poglavar SPC u Crnoj Gori je tako uspio da stvori državu u državi i da beskrupulozno sije laži o Crnogorcima i crnogorskoj kulturi.

Sad kad je vlast konačno odlučila da zakonski uredi status vjerskih zajednica, on organizuje puč na suverenu državu, politički trguje sa dijelom opozicionih partija, koje ostrašćeno pozivaju na građanski rat. Kulminaciju ove histerije predstavlja namjera da zloupotrijebi ćivot i mošti Svetog Vasilija Ostroškog, ali ne za slavu i milost Crne Gore, već za njen rastur i zlu krv. On kopa jamu iz 1918. koju je zauvijek zaravnala antifašistička oslobodilačka borba i referendum o nezavisnosti.

Država ima obavezu da štiti integritet i dostojanstvo Crne Gore svim zakonitim sredstvima, bez odstupanja i ustupanja. Zakon o slobodi vjeroispovijesti obezbjeđuje građanima punu vjersku slobodu, a državi vlasništvo nad objektima koji su dio njene istorije, kulture, svijesti o sebi, njenog suvereniteta i identiteta.

Podgorica, 18. decembar 2019.

Za Maticu crnogorsku

Dragan Radulović, predsjednik

Obilježena 104. godišnjica stradanja crnogorskih rodoljuba u Medovi

Matica crnogorska je 6. januara 2020. obilježila 104. godišnjicu crnogorskim stradalnicima koji su na putu iz Amerike u Crnu Goru izginuli na Badnji dan 1916. godine u Medovskom zalivu nadomak albanske obale. Na komemorativnom skupu, koji je sa Maticom crnogorskom organizovala Zajednica Crnogoraca iz Albanije, govorili su: Dragan Radulović, predsjednik Matice crnogorske; Marinko Ćulafić, predsjednik Zajednice Crnogoraca Albanije; Ivan Jovović, pomoćnik direktora Uprave za dijasporu; Ilir Čapuni, predsjednik Skupštine Opštine Ulcinj; Eduard Drecaj, predsjednik okruga grada Lješa i direktor Luke Medova.

Dragan Radulović je između ostalog kazao:

Blizu 500 Crnogoraca je odgovorilo pozivu domovine, i zaputilo se preko Atlantika, da bi ovdje, u albanskom zalivu San Đovani di Medova, skoro na pragu rodne grude, njih nekoliko stotina tragično izgubili svoje živote. Konačan broj nije utvrđen. Ali nije ovo jedina crnogorska pogibija i nesreća, u kojoj se tačnog broja ne zna.

Ono što se pouzdano zna, i što nam niko uzeti ne može – jeste sjećanje! Na vitezove i junake! Koji su bez računa i ustezanja ostavili svoje prethodne živote za

sobom, svoje porodice i nade u budućnost, i svojim životom potvrdili da je patriotizam vrлина koja nema cijenu. Učinili su to crnogorski rodoljubi, sebi za vječno blaženstvo, a nama za ljudsku opomenu! Svoje živote položili su u jutro 6. januara 1916. godine, istog dana kada je crnogorska vojska počela vojevanje Mojковаčke bitke. I jedina ostala na frontu žrtvujući sebe, da bi ubrzo bila odbačena, i od onih koje je štitila, i od saveznika sa kojima se borila. No savremena Crna Gora, obnavljanjem državnosti i nacionalne samosvijesti, polako ispravlja te istorijske nepravde.

U delegaciji koja je prisustvovala odavanju počte crnogorskim rodoljubima stradalim u Medovi, pored pomenutih govornika prisustvovali su i Ivan Ivanović, generalni sekretar Matice crnogorske; Milorad Pustahija, predsjednik Ogranka Matice crnogorske Budva; Vaso Radović, predsjednik Ogranka Matice crnogorske Ulcinj; Blagoje Zlatičanin, povjerenik Matice crnogorske za Albaniju i potomci nekih od crnogorskih stradalnika.

Intervju Dragana Radulovića, predsjednika Matice crnogorske

Zakon je prvi korak u građanskom odupiranju klerikalizaciji Crne Gore

Mediji u Srbiji ne prestaju sa hajkom protiv Crne Gore. Vi ste u izjavi za RTCG kazali da je retorika kao uoči referendumu, i da Srbija vodi medijski rat protiv Crne Gore. Kakve posljedice će ostaviti sadašnja zapaljiva retorika? Da li među srpskim zvaničnicima, postoji uopšte želja da se spuste tenzije?

Ne, zašto bi? Maliciozna propaganda prema Crnoj Gori je konstanta vladajućeg Beograda, bez obzira ko se nalazio na vlasti. Bar u to smo se uvjerali nebrojeno puta. Ni u čemu se ne razlikuje mahnitiranje tabloida pod Vučićem, od onoga što su mediji činili za vrijeme Tadića, Koštunice, ili Miloševića nakon 1997. godine. Ili onoga što su visoki činovi SPC izjavljivali o Crnoj Gori i Crnogorcima. Što je sasvim razumljivo, jer ta politička svijest nas je uvijek doživljavala samo kao plijen koji je uspio da izmakne, i nikako drugačije. A sve fraze o vječnoj ljubavi „dva oka u glavi“ su prazna medijska priča koja u oblandu uvija vrijeme u kojemu Crna Gora ne pokazuje ni zrnice političkog subjektiviteta. Međutim, tome se moramo suprotstavljati političkom pameću i oprezom, nikako drugačije. Sve drugo bi bilo tek nasijedanje na gadosti koje nam serviraju. Dakle sportski, i bez ishitrenih poteza.

Posebno su iritirajuće bile izjave srpskog šefa diplomatije da su izdajnici svoje zemlje oni koji u Srbiji prihvataju crnogorski Zakon o slobodi vjeroispovijesti. Takođe će ostati upamćene njegove prijetnje da će se oduzimati državljanstvo građanima Srbije koji su porijeklom iz Crne Gore, a koji rade protiv Srbije. Nijesu rijetki oni koji ovakve izjave tumače u svijetlu predizborne kampanje i da će se strasti nakon izbora u Srbiji smiriti. Šta Vi mislite?

Izbori su i u Crnoj Gori, takođe. A strasti su sastavni dio predizborne kampanje. Nije politika samo ciljno-racionalna djelatnost, ona u sebe uključuje strasti, raspoloženja, pogotovo percepciju stvarnosti koja se na osnovu toga formira...

Ministri Dačić i Vulin su koloritne i žovijalne pojave, veoma osobene na srpskoj političkoj sceni, koji su u srpskoj Vladi očigledno zaduženi da se sada malo bave Crnom Gorom, i to je lijepo s njihove strane. Ministar Dačić je upućen političar koji dobro zna da je neustavno oduzeti državljanstvo građaninu, a još besmislenije je to uraditi zbog toga da li podržava ili osporava zakon donijet u drugoj državi. Sumanuta propagandna priča, ništa više. Kao i ona predsjednika Vučića o Crnogorcima koji su ranije vladali Srbijom, a sada za njegovoga vakta to više ne čine. Oprostite, ali ti ljudi koji su vladali Srbijom bili su Srbi „poreklom iz Crne Gore“, a ne Crnogorci. I građani Srbije su uredno glasali za njih i njihovu politiku, nije ih Crna Gora nametnula silom i tenkovima.

A kada već govorimo o asimilaciji, gdje nestadoše Crnogorci u Srbiji? U vremenu od 2002. do 2011. godine njihov broj je opao za 44%. Izloženi svakovrsnim napadima i neprekidnom omalovažavanju u medijima, taj rezultat je bio sasvim očekivan.

Predsjednik Srbije kaže da crnogorska vlast ne može pregovarati sa Mitropolijom crnogorsko-primorskom, već sa SPC, odnosno ne sa Amfilohijem, nego Irinejem. Kako to komentarišete?

Najblaže rečeno kao prekoračenje ovlašćenja, i grubu intervenciju u unutrašnje stvari druge države, jer nije njegovo da u Crnoj Gori određuje dijaloške strane u nekom političkom sporu. Čak i kada bi htio ponuditi dobre usluge posredovanja, politička pamet bi mu nalagala da to učini neuporedivo pažljivije. Ne vjerujem u raskole i svađe unutar SPC. Visoki vjerski činovi su u prvom redu političari i poslovni ljudi, a crkva je firma koja ostvaruje znatan društveni uticaj i neoporezovan profit u ogromnim količinama, i shodno tome ih treba razumijevati. Time ne kažem da u nekoj manastirskoj keliji ne postoji monah kome je zaista stalo do Jevanđelja, ali da se on ne nalazi na samom vrhu organizacije, to je sasvim izvjesno. Formiranje Eparhijskog savjeta u Crnoj Gori, takođe je doprinijelo Vučićevoj zabrinutosti kako će se događaji dalje odvijati, jer to tijelo ne postoji definisano Ustavom SPC, pa se plaši „da ovčica koja ne zanese“... Kada bih htio biti ciničan do kraja rekao bih da ovom izjavom predsjednik Vučić – na prvi pogled samo vraćajući gorke riječi o izdaji Kosova – ipak ojačava dijalošku stranu g. Radoviću u budućim razgovorima o registraciji SPC u Crnoj Gori. Jer, kako to u javnosti izgleda: napadaju ga Vučić i Irinej, vladike rovare, beogradski intelektualci bijesno kidišu na njega... Pa bi neko naivan u Crnoj Gori mogao da pomisli: ko zna, možda

taj Amfilohije i nije tako loš? I odjednom, svaki dogovor s njim postaje za nijansu prihvatljiviji. A opet, moguće je da predsjednik Srbije samo pilatovski pere ruke za svoju političku budućnost: rekao sam što mislim o Amfilohiju, na vrijeme sam upozorio vaskoliku srpsku javnost, pa eto vam ga tamo. Politika je percepcija, rekoh.

Protiv Zakona o slobodi vjeroispovijesti su srpski univerzitetski profesori, akademici, studenti Beogradskog Univerziteta (Pravni fakultet), koji traže protjerivanje crnogorskog ambasadora... Kako ovo tumačite? Jeste li iznenađeni uključivanjem akademske zajednice i njihovom podrškom anticrnogorskoj histeriji u Srbiji?

Samo oni medijski najprisutniji i najglasniji, pa se u javnosti stiče pogrešan utisak da svi u Srbiji misle isto o svemu. Ovo je „dominantna elita“, a koliko je stvarno elita neka građani u Srbiji rasprave. Prvi put sam ih vidio na djelu druge polovine osamdesetih godina, i od tada ih neprekidno pratim. Nabrojane strukture u srpskom društvu inače podržavaju velikonacionalni projekat, to su njegovi glavni nosioci. Dakle, nijesam iznenađen. Buka koju proizvode samo pokazuje da smo na dobrom putu. Ovaj Zakon je samo prvi korak u građanskom odupiranju klerikalizaciji crnogorskog društva, koja je odavno uzela maha i za koju je izgledalo da joj se više niko ne može oduprijeti. Ispostavlja se da nije tako.

Šta je sa crnogorskom akademskom zajednicom, sa našim profesorima, akademikima i CANU i DANU... Da li je bilo za očekivati njihovo aktivnije uključivanje?

Ne znam. Nijesam prava adresa za to pitanje.

Matica crnogorska, kako ste i sami kazali u saopštenju krajem prošle godine: 25 godina upozorava crnogorsku javnost i vlast, na razorno političko djelovanje SPC koja „razvija ideologiju četništva kao jedinstvenu anticrnogorsku matricu i predstavlja štab pete kolone velikosrpskog hegemonizma u Crnoj Gori“. Takođe ste konstatovali da je „poglavar SPC u Crnoj Gori uspio da stvori državu u državi i da beskrupulozno sije laži o Crnogorcima i crnogorskoj kulturi“. S obzirom na sve to, koji izazovi stoje pred Crnom Gorom tokom primjene Zakona o slobodi vjeroispovijesti?

Srpska pravoslavna crkva u Crnoj Gori je u jednom trenutku poželjela stvarnu vlast, ne samo duhovnu, nego opipljivu i zemaljsku, da njeni velikodostojnici, poput imama u Teheranu, određuju državu i društvo, i oblikuju ih prema svojoj volji. Što je sasvim u redu kao želja, pod uslovom da uspije, i da ne postoji niko ko bi se tome građanski suprotstavio. Ovo je prvi put u skorijoj prošlosti da je država Crna Gora zakonom stavila do znanja SPC da ne može dalje kako je navikla – ili da budem precizniji: kako je ta ista vlast dopuštala SPC da posluje još od devedesetih godina! – i sasvim je prirodno da se to crkvenim glavarima danas ne dopada!

Možemo očekivati pojačavanje „dobronamjerne pomoći“ iz okruženja, biće novih medijskih čuda i pokora, mirakula i prikazanja, sav onaj već viđeni repertoar političkog vještičarenja biće neprekidno u igri. Možemo očekivati i nove invazije izvanjaca povodom predstojećeg popisa stanovništva u Crnoj Gori 2021. godine, raznobojne bilborde sa Đokovićem i srpskim muzičarima / glumcima / sportistima, sve u 16 dimenzija! I rad srpske službe na terenu, koji je tada bio još efektivniji od bilborda. Sve što su do sad već isprobali možemo očekivati još jednom, samo jače.

Ali dobro, pretekli smo i grđe. Nakon aktuelnog „događanja vjernika“ u perspektivi očekuju nas mučni i teški razgovori o registraciji. Za stolom. U nadi, da smo se kao društvo bar toliko civilizovali da možemo ozbiljno razgovarati o političkim stvarima, bez prijetnji i provokacija.

Vesna Šofranac

Dnevne novine, 17. januar 2020.

**Reagovanje povodom teksta
Odbio sam da potpišem pamflet DPS-a
objavljenog 3. marta u „Vijestima“**

Povodom teksta *Odbio sam da potpišem pamflet DPS-a* objavljenog 3. marta u „Vijestima“ u kojem se navodi da je Matica crnogorska inicijator reagovanja Pokreta za nezavisnu evropsku Crnu Goru od 28. februara, u obavezi smo da zbog javnosti preciziramo povezanost Matice crnogorske sa ovim saopštenjem. Sa ponosom ističemo da je kompletno ondašnje rukovodstvo Matice crnogorske bilo najaktivnije uključeno u rad Pokreta i pokrivalo istaknute funkcije. Ovom prilikom su se koordinatori Pokreta, Branko Lukovac i Rade Bojović obratili Matici da u situaciji kada oni nemaju tehničke mogućnosti niti infrastrukturu da u kratkom roku kontaktiraju veliki broj članova Pokreta, stručna služba Matice bude vrsta servisa koji bi doprinio blagovremenom dostavljanju saopštenja koje su kreirali koordinatori. Dakle, Matica crnogorska nije inicijator ovog saopštenja, ali izražava zadovoljstvo i čini joj čast što je i ovom prilikom demonstrirala kapacitet da okuplja i ima povjerenje ličnosti poput navedene gospode i da velikom broju časnih ljudi koji su bili članovi Pokreta stavi na uvid ovo saopštenje.

Zanimljivo je da su „Vijesti“ uopšte uzele u razmatranje mejl koji je stigao sa adrese Matice crnogorske, budući da dugi niz godina ne prenose naša saopštenja, najave aktivnosti, programa i naučnih skupova ili o njima izvještavaju crnogorsku javnost. Samo povodom Zakona o slobodi vjeroispovijesti Matica je izdala saopštenje i više puta javno reagovala što se može naći u domaćoj štampi i na više portala, ali „Vijesti“ to nijesu smatrale relevantnim za objavljivanje. Stoga je bespredmetno Maticu crnogorsku apostrofirati kao inicijatora ovog saopštenja Pokreta, jer se ona oko dešavanja u vezi sa Zakonom o slobodi vjeroispovijesti nedvosmisleno izjasnila od njegovog donošenja do danas.

Dragan Radulović, predsjednik Matice crnogorske

Podgorica, 3. mart 2020.

Intervju Ivana Ivanovića, generalnog sekretara Matice crnogorske

Državotvorna kultura i identitet okosnica su našeg djelovanja

Matica crnogorska od osnivanja bavi se proučavanjem, čuvanjem i afirmacijom identiteta crnogorskog naroda i pripadnika drugih naroda koji žive u Crnoj Gori, na svim područjima duhovnog, naučnog i umjetničkog stvaralaštva. Kako je u razgovoru za *Dnevne novine* istakao njen generalni sekretar Ivan Ivanović, ova institucija se nedvosmisleno zalaže za mir, demokratiju, multikulturu, građansko društvo, slobodu stvaralaštva, etničku i vjersku toleranciju.

U tom cilju Matica crnogorska okuplja veliki broj ljudi ne samo u zemlji već i svijetu. Cilj Matice crnogorske je afirmacija državotvorne kulture i nacionalnog identiteta crnogorskog naroda i pripadnika drugih naroda koji žive u Crnoj Gori i koji čine njeno biće.

Ove godine proslavljate 20 godina izlaženja časopisa Matica. Zbog okolnosti najnoviji, 81. broj časopisa objavljen je prvo u elektronskoj formi a sada i štampan. Koliko je epidemija COVID 19 poremetila vaše planove i programe?

Matica je nakon uvođenja mjera povodom epidemije Covid 19 rad prilagodila novim uslovima. Bili smo prinuđeni da odustanemo od planiranih programa koji podrazumijevaju kontakt sa publikom, ali uspjeli smo da objavimo dvije vrijedne i zanimljive knjige i novi 81. broj časopisa Matica. Knjiga *Ubiše knjaza*, Momčila Šaletića bavi se atentatom na knjaza Danila I Petrovića i okolnostima koje su do njega dovele. Drugi naslov *Đurđe Crnojević i žena mu Izabeta*, autora Boška Mijanovića, je romansirana biografija vladara Đurđa Crnojevića i njegove supruge Izabete, venecijanske plemkinje. Najnoviji broj Matice je najprije objavljen u elektronskoj formi i dostupan je čitaocima od početka aprila preko sajta Matice crnogorske, a prije desetak dana je odštampan i distribuiran. Adekvatno novonastaloj situaciji i dobu digitalizacije odlučili smo da naše izdanje, antologiju *Crnogorska moderna*, priređivača Branka Banjevića, bivšeg predsjednika Matice crnogorske, postavimo integralno na naš sajt i tako crnogorskoj čitalačkoj publici,

a prije svega mladima, približimo crnogorsko moderno pjesništvo. Ovim putem ćemo uskoro učiniti dostupnim neke od naših izložbi i izdanja. Nažalost dio programa planiranih ne samo u Crnoj Gori već i inostranstvu bili smo prinuđeni da odložimo za vrijeme kada to zdravstvene prilike i mjere budu dozvoljavale.

Da li će značajan jubilej časopisa biti obilježen i na koji način? Kako ocjenjujete dosadašnju ulogu časopisa i uticaj koji ima na crnogorsku javnost od pokretanja do danas?

Ove godine bilježimo dvadeset godina od pokretanja časopisa za društvena pitanja, nauku i kulturu *Matica*. To nas obavezuje da prigodnim tribinama i medijskim predstavljanjem ukažemo na ovu, za crnogorske prilike značajnu godišnjicu. Časopis *Matica* predstavlja identitetski brend i svojevrsnu potvrdu misionarske djelatnosti Matice crnogorske. Časopis se bavio najznačajnijim pitanjima vezanim za Crnu Goru i njegov ukupan tiraž premašuje 46.000. U Matici je tekstove objavilo više od 480 autora iz Crne Gore i inostranstva sa ukupno 1.347 priloga, na preko 34.000 strana. Od prvog broja, objavljenog u aprilu 2000. godine glavni i odgovorni urednik je Marko Špadijer, koji je ujedno i najzaslužniji za uspjeh časopisa. Danas možemo reći da je časopis *Matica* ispunio ciljeve zbog kojih je pokrenut i da je upotpunio i obogatio crnogorsku kulturnu scenu.

Važan segment vašeg rada je osvjetljavanje i obilježavanje velikih datuma i ličnosti naše istorije. Prošle godine veliki doprinos dali ste proslavi jubileja crnogorskog štamparstva, godinu ranije stotoj godišnjici Velikog rata, šta je u fokusu ove godine?

*Matica crnogorska u granicama mogućnosti prati i obilježava značajne godišnjice iz istorijske i kulturne prošlosti Crne Gore. Prošle godine smo to uradili realizacijom izložbe o crnogorskom ćirilskom štamparstvu, godinu prije toga zaokružili naše bavljenje Crnom Gorom povodom 100 godina od Prvog svjetskog rata 1918–2018. Ove godine nam je u fokusu 160 godina od ubistva knjaza Danila I Petrovića. Smatrali smo da treba posvetiti dužnu pažnju raskrivanju stereotipa, nenaučnih, politikantskih i neobjektivnih stavova o ličnosti i djelu ovog vladara iz dinastije Petrović Njegoš. Pripremajući se za ovu godišnjicu objavili smo knjige *Politički spisi knjaza Danila Petrovića Njegoša*, priređivača Živka Andrijaševića, zatim studiju Saše Brajović *Portreti knjaza Danila I Petrovića Njegoša* i upravo izašla iz štampe knjigu Momčila Šaletića *Ubiše knjaza*. Činjenica da sva tri*

naslova već imaju više izdanja govori o interesovanju naše publike za ličnost i djelo knjaza Danila i potrebu da ona bude objektivno sagledana, zasnovano na istorijskim činjenicama. Matica crnogorska je pokrenula inicijativu da se ove godine, kada se navršava 160 godina od ubistva knjaza Danila, u Kotoru postavi spomen ploča. Planiramo da ovim povodom u više gradova predstavimo svoja izdanja posvećena knjazu Danilu.

Šta biste još izdvojili među planiranim izdavačkim projektima?

Matica crnogorska priprema publikovanje fototipskog izdanja *Psaltira s posljedomovanjem* (1495) iz štamparije Đurđa Crnojevića, na osnovu primjerka koji se čuva u Naučnom arhivu Bugarske akademije nauka. Ovo će biti kruna aktivnosti i saradnje sa institucijama kulture u Republici Bugarskoj i prije svega sa Naučnim arhivom Bugarske akademije nauka. Nakon restauracije koju je finansirala Matica crnogorska, u skladu sa potpisanim ugovorom o suizdavaštvu, dobili smo nedavno i digitaizovani primjerak *Psaltira* od bugarskih kolega. Preostaje nam još dosta posla do objavljivanja koje planiramo do kraja ove godine. Urednik ovog izdanja je istaknuti član Matice crnogorske i najveći autoritet na ovom polju u Crnoj Gori prof. dr Božidar Šekularac. Tokom ljeta ćemo objaviti i zbornik radova s naučnog skupa „Crna Gora tri decenije nakon rušenja Berlinskog zida“, koji je krajem prošle godine Matica u saradnji sa Centrom za geopolitiku i Filozofskim fakultetom organizovala u Nikšiću. U pripremi je i knjiga *Crnogorske pozorišne teme – eseji o savremenom pozorištu* autora Janka Ljumovića, kao i studija Adnana Prekića *Političke ideje i ideologije u Crnoj Gori 1945–1955*. Pored redovna četiri broja časopisa *Matica* planiramo, ukoliko nam to finansije dozvole, objavljivanje više vrijednih i potrebnih knjiga.

U vašim aktivnostima pažnju posvećujete izložbama ali i animiranju najmlađe publike. Šta možemo očekivati u tim poljima?

Posebno bih izdvojio izložbu posvećenu kultu Blažene Ozane Kotoranke, koja porijeklo vodi iz sela Releza u Lješanskoj nahiji. Ona je prva žena sa prostora Crne Gore koja je proglašena sveticom u katoličkoj crkvi. Naglasio bih da ovu izložbu realizujemo u saradnji i uz pomoć Kotorske biskupije, što nam predstavlja posebno zadovoljstvo i na čemu im se zahvaljujemo. Usmjereni na aktivnosti kojima treba animirati mlade, predstaviti im i učiniti dostupnim najvrjednije iz našeg kulturnog nasljeđa, namjeravamo da dio programa realizujemo u saradnji sa školama. Potreba

da mladima približimo naše kulturno nasljeđe, navela nas je da osmislimo projekat za osnovne i srednje škole o istoriji crnogorskog štamparstva XV i XVI vijeka. Građu o Crnojevića štampariji i Božidaru Vukoviću Podgoričaninu predstavili smo preko ilustrovanih panoa, na prijemčiv i moderan način, ali je početak realizacije odložen zbog aktuelne situacije sa Covidom 19.

Saradnji sa dijasporom posvećujete veliku pažnju od osnivanja, kakvi su planovi na tom polju?

Saradnja sa zajednicama Crnogoraca iz okruženja planirana je i ove godine realizacijom programa u Albaniji, Sjevernoj Makedoniji i sa Nacionalnom zajednicom Crnogoraca Hrvatske. Aktivnosti i programe naših povjereništava u okruženju, u svjetlu sve veće asimilacije i gubljenja nacionalnog osjećaja, izraženije u svakoj novoj generaciji, smatramo neobično važnim i neophodnim.

Nažalost limitirana i nedovoljna finansijska sredstva nas dugi niz godina primoravaju da mnoge projekte, ne samo u okviru izdavačke djelatnosti, odložimo ili realizujemo u skraćenom obimu. Ova godina bi zbog nastupajuće ekonomske krize izazvane svjetskom pandemijom mogla ugroziti i ovako skroman budžet Matice i dovesti nas u još veća iskušenja. Vjerujemo da će narednih godina biti bolje što se tiče finansija, a ove moramo prihvatiti i solidarno podijeliti teret dolazeće recesije.

Da li je teško za sve programe obezbijediti potrebna finansijska sredstva?

Matica crnogorska se trudi da njeni programi imaju visok kvalitet, osvješčuju crnogorsko biće i afirmišu multietničku i građansku Crnu Goru. Ciljevi i vrijednosti za koje se zalažemo, u našem društvu se sukobljavaju sa preovladavajućim neoliberalizmom, nacionalnim relativizmom i nažalost, u jednom dijelu, nerazumijevanjem uloge kulture za opstanak malobrojnog naroda kao što je naš. Potreba da nedvosmisleno iznese svoj stav, da stalno promišlja crnogorsku zbilju, ostane nezavisna i emancipatorska, Matici crnogorskoj ne donose zadovoljavajući status i odgovarajuću finansijsku podršku. Ne preostaje nam drugo nego da nastavimo misiju i istrajavamo na projektima otkrivanja, čuvanja i njegovanja crnogorske kulture, identiteta i istine o Crnoj Gori.

Odnos države i crkve u fokusu novog broja

Iz štampe je izašao novi broj *Matice* tematski posvećen odnosu države i crkve, koji osvjetljava i problematizuje aktuelne događaje nakon donošenja Zakona o slobodi vjeroispovijesti.

Kroz radove istaknutih domaćih i stranih autora publici je data prilika da se sveobuhvatno upozna sa tom problematikom, istorijskim kontinuitetom i utemeljenjem Crnogorske pravoslavne crkve, položajem i statusom drugih vjerskih zajednica, kao i reagovanjima Matice crnogorske povodom crkvenog pitanja od njenog osnivanja. Matica crnogorska principijelno i kontinuirano ukazuje na neophodnost rješavanja statusa Crnogorske pravoslavne crkve.

Evropeizacija Crne Gore

Jedan od aktuelnih programa naslovljen je Crna Gora na evropskom putu. Šta novo spremate od naslova iz te oblasti?

U skladu sa aktuelnim programom Matice crnogorske *Crna Gora na evropskom putu*, smatramo obavezujućim promišljanje aspekata i proces pristupanja Crne Gore EU. Do sada smo na tu temu imali veći broj tekstova u časopisu *Matica* te više predavanja i tribina. Ovih dana će iz štampe u našem izdanju izaći studija dr Bojana Jovanovića *Evropeizacija Crne Gore: Evropska unija i budućnost crnogorske države*. Ova knjiga će, vjerujemo, značajno proširiti uvide istraživača i političara, a posebno je važna za ukupnu crnogorsku javnost jer se nalazimo na pragu integracije u EU. Jovanovićeva studija nudi ne samo nove interpretacije već i temeljito preispituje glavne koncepte teorijskih pravaca evropskih integracija.

Saradnja i podrška na državnom i lokalnom nivou

Kako biste ocijenili komunikaciju i saradnju sa institucijama kulture na državnom i lokalnom nivou?

Izuzetnu plodnu saradnju smo u proteklom periodu ostvarili sa Ministarstvom kulture Crne Gore. Ono će i ove godine podržati naša dva značajna projekta, objavljivanje fototipskog izdanja *Psaltira sa posljedovanjem* iz Crnojevića štamparije i izložbu posvećenu kultu blažene Ozane Kotoranke. Dobru saradnju ostvarujemo i sa Glavnim gradom preko resornog sekretarijata.

Dosljedno protiv nasilja i manipulacija

Matica crnogorska je nastala kao reakcija jednog dijela crnogorskih intelektualaca na dešavanja s početka devedesetih godina prošlog vijeka, ugrožavanja crnogorskog nacionalnog i državnog identiteta. Kako vidite poziciju danas?

Svoj stav smo nedvosmisleno iskazivali reagovanjima i saopštenjima, insistirajući uvijek na javnosti svoga rada. Potvrda i svjedočanstvo toga su *Godišnjaci* Matice crnogorske koji transparentno prezentuju naš rad i finansijsko poslovanje. Kako tada tako i danas Matica crnogorska je dosljedna u borbi protiv nasilja, manipulacije i asimilacije. Ta iskušenja su kontinuirana i svjedočimo im i ovih dana. Postaje, vjerujemo svima, jasno da je pred nama, ne tako dugi period, u kojem je neophodno zaokružiti crnogorski nacionalni i državni identitet. U suprotnom može nastupiti retrogradni proces rastakanja dosadašnjih postignuća.

Jelena Boljević

Dnevne novine, 21. i 22. maj 2020.

Čestitka Matice crnogorske Zajednici Crnogoraca u Albaniji povodom početka emitovanja vijesti na crnogorskom jeziku na albanskom javnom servisu – RTSH

Matica crnogorska povodom početka emitovanja vijesti na crnogorskom jeziku na Drugom televizijskom programu albanskog javnog servisa – RTSH 2, upućuje čestitke gospodinu Marinku Ćulafiću, predsjedniku Zajednice Crnogoraca u Albaniji.

Zadovoljstvo nam je što su aktivnosti i naponi Zajednice doprinijeli uspostavljanju redovnog emitovanja vijesti na crnogorskom jeziku, dva puta dnevno, od ponedjeljka do petka. Matica crnogorska je od osnivanja Zajednice podržavala njen rad i napore, prepoznajući je kao autentičnog predstavnika Crnogoraca u Republici Albaniji. Apelujemo na RTCG i Upravu za dijasporu da prepoznaju značaj ovog događaja i da ga pomognu stručno i kadrovski.

Matica crnogorska je u proteklom periodu sa Zajednicom Crnogoraca u Albaniji realizovala više programa i aktivnosti, među kojima izdvajamo: obilježavanje godišnjica stradanja u Medovi 1916, izložbu *Kult Svetog Vladimira Dukljanskog* u Nacionalnom muzeju Albanije u Tirani i tribinu *Poštovanje kulta Sv. Vladimira Dukljanskog na Balkanu od 1016. do 2019. godine* u manastiru *Sv. Vladimir* u blizini Elbasana, prošle godine na dan našeg svetitelja 4. juna.

Matica crnogorska će nastaviti da podržava aktivnosti Zajednice Crnogoraca u Albaniji, koja baštini vrijednosti i tradiciju crnogorskog nacionalnog korpusa. Koristimo priliku da se zahvalimo javnom servisu Republike Albanije i prijateljskom albanskom narodu, na razumijevanju potreba crnogorske manjinske zajednice.

Dragan Radulović
predsjednik Matice crnogorske

Podgorica, 2. jul 2020.

Saopštenje Matice crnogorske povodom pregovora Vlade Crne Gore i Srpske pravoslavne crkve

Neuspjeli pregovori Vlade Crne Gore i Srpske pravoslavne crkve potvrdili su kuda sežu političke ambicije jedne vjerske organizacije, kao i neodlučnost vlasti da njenu djelatnost podvede pod zakone države Crne Gore. Nedavna ponuda Vlade ozbiljno zadire u duh Zakona o slobodi vjeroispovijesti jer se crnogorski sakralni i kulturno-istorijski spomenici nude na feudalno upravljanje SPC, uz uslov da se crkva registruje i uvede u crnogorski pravni sistem. Srpska pravoslavna crkva u Crnoj Gori je to odbila, demonstrirajući uobičajenu bahatost i nepriznavanje države u kojoj djeluje.

Više je nego upitno i politički problematično povjeriti tuđoj crkvi da brine o duhovnim potrebama crnogorskog naroda, o kulturnoj baštini koja mu pripada, i da njeguje njegovu nacionalnu osobenost i tradiciju. Jer, oni to niti žele, niti mogu.

Mogućim odustajanjem od Zakona o slobodi vjeroispovijesti, tačnije: njegovim obesmišljavanjem, crnogorska vlast bi ozbiljno dovela u pitanje sekularni karakter države kojom upravlja. A Srpsku pravoslavnu crkvu time nedvosmisleno pozicionirala i potvrdila kao „državu u državi“ koja se nalazi iznad Ustava i zakona.

Matica crnogorska konstatuje da je popustljivost vlasti uveliko prevazišla potrebnu mjeru kompromisa, jer u životu svakog naroda, i svake političke zajednice, postoje vrijednosti koje niti mogu, niti smiju biti predmet pregovora, tolerancije i političkih kalkulacija.

Za Maticu crnogorsku
Dragan Radulović, predsjednik

Podgorica, 23. jul 2020.

Matica crnogorska najoštrije osuđuje ugrožavanja građanske države Crne Gore

Matica crnogorska najoštrije osuđuje ugrožavanje multietničke i multikonfessionalne države Crne Gore, koju agresivni klerofašisti sprovode nad pripadnicima manjinskih naroda, tako što ih izlažu svakovrsnim napadima i vrijeđanju. Razbijeni izlozi radnji, poruke mržnje i netrpeljivosti na njihovim domovima, koje pozivaju na nova etnička čišćenja, zabrinjavaju svakog dobronamjernog građanina i opravdano postavljaju pitanje: kakva je to vrsta politike koju nam „mirotvorci“ i „osloboditelji“ donose? Zar kao društvo baš ništa nijesmo naučili iz ne tako davne prošlosti?

Političke vođe, ohrabrene izbornim rezultatima svojih partija, treba da nedvosmisleno ukažu i zaustave egzaltaciju svojih aktivista i članova, i da to ne koriste kao oblik novih pritisaka i zastrašivanja pripadnika drugih nacionalnosti i političkih neistomišljenika. Treba znati da slavlje koje ugrožava druge, ispunjava ih nemirom i brigom za svoj život i budućnost svoje djece, nije slavlje – nego otvoreno i grubo nasilje.

Matica crnogorska poziva institucije države da djeluju u skladu sa zakonom i pruže svu neophodnu zaštitu građanima Crne Gore.

Za Maticu crnogorsku
Dragan Radulović, predsjednik

Podgorica, 1. septembar 2020.

Čestitka
новоизабраном rukovodstvu Crnogorskog PEN centra
predšedniku Milenku Peroviću i
potpredšednicima Dragani Tripković i Sretenu Vujoviću

U ime Matice crnogorske, i svoje, posebno mi je zadovoljstvo da Vam uputim čestitke povodom izbora za predšednika Crnogorskog PEN-a. Takođe, iskrene čestitke upućujem i Vašim potpredšednicima: Dragani Tripković i Sretenu Vujoviću, istaknutim crnogorskim stvaraocima.

U ovim izazovnim vremenima za Crnu Goru i njenu kulturu, obnavljanje djelatnosti PEN-a je poduhvat koji zaslužuje podršku svih koji misle dobro našoj zajedničkoj domovini.

Poznavajući Vaš intelektualni i javni angažman, kao i Vaših saradnika, sigurni smo da ćete na najbolji način voditi ovu značajnu crnogorsku organizaciju.

U Matici crnogorskoj možete uvijek imati pouzdanog saborca za sve ono što je od koristi za Crnu Goru i crnogorsku kulturu.

Za Maticu crnogorsku
Dragan Radulović, predšednik

Podgorica, 6. oktobar 2020.

Intervju Dragana Radulovića, predsjednika Matice crnogorske

Crnogorci su narod koji svoje najbolje osobine pokazuju pod pritiskom

Građanska Crna Gora je svojim glasovima uvijek pružala šansu novim ljudima u politici, i uvijek je bila iznevjerena na najgrublji način. Sve ovo što se događa danas na crnogorskoj političkoj sceni u suštini je već viđeno, samo što je politički predznak promijenjen. I to je ono što svakoga čovjeka u našoj domovini mora zabrinuti, jer kod nas se svako građanstvo lako pretvori u nešto drugo. Najčešće u srpski nacizam, kaže u intervjuu Dnevnim novinama predsjednik Matice crnogorske Dragan Radulović.

Crna Gora je dobila novu Vladu. A ona je, prije nego što je i formirana, dovela u pitanje svoj kredibilitet: kadrovskim rješenjima, činjenicom da je mandatar kandidat SPC, a posebno time što je u većini riječ o jednonacionalnoj i jednoyjerskoj grupi ljudi. Šta sve možemo očekivati od premijera i njegovih izabranika?

Nadam se ne previše štete. Ili bar ne štete koja ne može biti popravljena u budućnosti od strane neke drugačije političke većine. Ako se bude pridržavao onoga što je govorio u Skupštini i u javnim nastupima nakon stupanja na dužnost, vjerujem da će biti neuporedivo oprezniji u potezima koje bude povlačio kao predsjednik Vlade. Što je donekle i prirodno. Uostalom, sama činjenica da je militantne srpske ekstremiste iz DF-a izbjegao kao članove nove crnogorske Vlade ukazuje da nema pretjerano visoko mišljenje o njima, zapravo da je siguran kako bi mu njihovo prisustvo više donijelo štete nego koristi. Moguće je da su mu takvu odluku sugerisali i podržavaoci iz EU oni koji su ga, pored SPC i državnih struktura Srbije, najzad i doveli na vlast u Crnoj Gori ali kako god bilo, to je ipak dobra odluka i njemu je valja pripisati u pozitivni saldo.

Da li će njihovu ljutnju umiriti kadrovskim ustupcima „po dubini” i da li za to postoji zakonski osnov, to ne znam. Očigledno su mnoge mogućnosti otvorene, makar i ona da ih pošalje na izdržavanje zatvorske kazne, što ako pretjeraju u političkom suprotstavljanju Vladi nije isključeno da im se na kraju dogodi. Sva je

prilika i oni su toga dobro svjesni, pa su ovoga puta i glasali kako treba. I nastaviće tako da glasaju, bez obzira na svoja protivljenja i kritike. Sve će se njihove političke jadikovke ograničiti na Facebook i Twitter.

U kojoj mjeri je smrt mitropolita Amfilohija otežala posao novom premijeru?

Smrcu g. Radovića ova je Vlada ostala bez značajnog autoriteta koji je bio u stanju da amortizuje nesuglasice unutar pobjedničkih koalicija i da izgladnije političke hijene koje već dugo preže plijen spusti na zemlju i donekle urazumi. Da li će g. Krivokapić imati političke mudrosti i umijeća da sa njima izađe na kraj, ostaje da se vidi. Kako god, njegova je pozicija nezavidna, jer i oni koji su nedavno izglasali povjerenje Vladi unaprijed su se po mnogo osnova distancirali od iste i pustili je niz vodu. Sve u svemu, niko mi tu ne uliva posebno povjerenje.

Spajanje resora prosvjete, kulture, nauke i sporta izazvalo je najviše polemika u crnogorskoj javnosti. Koji je osnovni motiv Krivokapića da na čelo tih resora postavi osobu koja je otvoreno srpsko-nacionalistički nastrojena, koja se u javnosti predstavila politički skandaloznim izjavama?

Sumnjam da i on pouzdano zna odgovor na pitanje o svom motivu i pored onih shema i crteža antičkih stubova u planu i programu Vlade koje je nedavno iznio u javnost. Jer jedno je nacionalna i politička realnost Crne Gore delikatna, kakva već jeste, a sasvim drugo su mašinski nacrti i kompjuterski algoritmi koji se već gotovi dobijaju sa strane i bez kritičkog razmišljanja preuzimaju za primjenu u državi i društvu. Malobrojne političke zajednice poput Crne Gore upravo u tim resorima zahtijevaju posebnu brigu i trud. To su osjetljivi poslovi. U prvom redu politički, jer podrazumijevaju ozbiljnu viziju društvenog razvoja u budućnosti koju projektujemo i o kojoj pokušavamo odgovorno razmišljati.

Prethodnoj vlasti sam u nekoliko navrata javno upućivao kritike mislim i u vašim novinama par puta kako nije dobro izbaciti predmet logika kao obavezan iz trećeg razreda crnogorskih gimnazija. I nikakvog rezultata od moje argumentacije nije bilo. A sada smo blizu situacije da uskoro treba očekivati pobunu protiv uvođenja vjeronauke u crnogorske škole. Nije problem, pobunićemo se. Smatram da ne treba uvoditi taj predmet jer bi to bio sumrak školstva u sekularnoj državi Crnoj Gori. Međutim, ne treba smetnuti s uma da im je upravo bivša vlast širom otvarala prostor za subverzivno djelovanje unutar državne administracije, i to sa visokih pozicija: u prosvjeti, zdravstvu, kulturi, medijima, privredi... Toliko o diskriminaciji.

Kakve posljedice izbor Bratičke može imati na identitetska pitanja u Crnoj Gori, te da li je opravdana bojazan da je riječ o namjeri da se preko ministarstava u kojima se kreira obrazovna, kulturna i naučna politika uruše temelji crnogorske države, a Crnogorci kao narod obesprave i asimiluju?

Davno je rečeno kako na Crnu Goru niko slavu dobio nije. Neće ni ova ministrica 4u1, sva je prilika. Protiv Crne Gore se obećanja lako daju, ali se teško, skoro nemoguće, ili uz velike jade ispunjavaju. Da nijesmo narod koji odavno postoji, svjesni sebe i ponosni na sopstvenu prošlost, valjda bismo nestali i ranije? Satrli bi nas neprijatelji junački, kako smo ih već i dočekivali. Nijesam sklon da precjenjujem moć nove crnogorske Vlade, niti imenovanih ministara. Postoje među njima ljudi koji bi Crnogorke i Crnogorce kao narod, crnogorsku državu i kulturu najradije izbrisali krpom, ali ne ide sve u politici baš kako čovjek želi. Uostalom, i oni će toga postati svjesni veoma brzo.

Naposlijetku, zar nijesu ministri kulture i ranije bili prononsirani protivnici crnogorskog nacionalnog i kulturnog identiteta (Dubak, Čelebić, Lakušić, Liješević...) i ništa od njihovog truda. Na kraju nijesu uspjeli da nacionalno posrbe i asimiluju Crnu Goru. Sumnjam da će i gđa Bratić u tome uspjeti.

Svjedoci smo da se društvenim mrežama, te brojnim reagovanjima intelektualaca na dešavanja poslije 30. avgusta ove godine, pokreće dio javnosti koji baštini crnogorsku suverenističku ideju, građanski koncept države... Vi ste, međutim, u jednom ranijem intervjuu bili skeptični prema građanskoj Crnoj Gori, poručujući da ne treba precjenjivati njenu snagu. Šta kažete danas?

Isto što i ranije, ništa promijenio u stavu nijesam. Koliko je političkih partija u posljednjih trideset godina bilo u poziciji da budu „jezičak na vagi” i da značajno pomjere političku stvarnost Crne Gore nabolje? I sve su propustile priliku da to učine. Neke se ni danas ne mogu oporaviti od svojih propuštenih prilika, iako to pokušavaju. Neke su se i ugasile u međuvremenu. Građanska Crna Gora je svojim glasovima uvijek pružala šansu novim ljudima u politici i uvijek je bila iznevjerena na najgrublji način. Sve ovo što se događa danas na crnogorskoj političkoj sceni u suštini je već viđeno, samo što je politički predznak promijenjen. I to je ono što svakoga čovjeka u našoj domovini mora zabrinuti, jer kod nas se svako građanstvo lako pretvori u nešto drugo. Najčešće u srpski nacizam.

Ako me implicitno pitate o građanskim peticijama, da vam i na to odgovorim.

Upravo sam to htjela da pitam...

Od prethodnoga rukovodstva Matice crnogorske naslijedili smo dobar savjet za budućnost: ne potpisivati ništa u ime Matice u čijem sastavljanju i pripremi nijesmo od početka učestvovali. Pokazalo se da su bili u pravu. Nebrojeno puta. U Matici crnogorskoj svaka ideja i politička inicijativa za dobro Crne Gore može uvijek naći sagovornika, saradnika i čvrstu podršku. I to je sve. Za neke druge poslove, izbjegnite nas. Saradnici i ravnopravni partneri uvijek. Nekritički saučesnici – ne. Tako je postavljeno Programom i dosadašnjom praksom, od toga se neće odustati.

Ono što me raduje, i što najzad uliva nadu, jesu nastupi mladih ljudi u crnogorskoj Skupštini koji imponuju svojim obrazovanjem, elokventnošću i političkom čvrstinom u iznošenju stavova. A mogli smo jasno primijetiti: građanskom pristojnošću i vaspitanjem. Jednim dijelom i zbog toga smatram da crnogorska stvar nije izgubljena. Naprotiv.

Matica crnogorska pokrenula je seriju tribina Šednik četvrtkom na kojima vaši gosti, istaknuti intelektualci, naučnici i kulturni poslenici otvoreno razgovaraju o prošlosti, aktuelnim dešavanjima i problemima sa kojima se suočava crnogorsko društvo i kultura. Jeste li zadovoljni interesovanjem javnosti za tribine i poruke koje javnost ima prilike da čuje?

Da, veoma. Reakcije ljudi koji gledaju našu tribinu su više nego povoljne i ohrabrujuće za nove poduhvate. U jednom trenutku smo procijenili da Matica crnogorska mora na novi i drugačiji način odgovoriti izazovu koji pred naše društvo nameće epidemiološka situacija, a da zadržimo u javnosti prisutnim naše programske ciljeve i djelatnost. Smatramo da je Matica crnogorska prostor koji ohrabruje ljude u slobodi, a da to na najbolji način postiže ljudska riječ. Pogotovo u ovim vremenima koja su prepuna buke i bijesa, a u kojima ljudska riječ najčešće izostaje. Ona pametna i crnogorska, da ne naglašavam koliko nam svima nedostaje. Svoj doprinos uspjehu tribine daje i crnogorska novinarka Tanja Pavićević, koja znalčki i pripremljeno vodi svaki razgovor. Matica crnogorska svoje namjeravane poruke šalje javnosti, što nailazi na prihvatanje. A to je najbitnije.

Da li će Matica crnogorska biti okosnica jednog novog pokreta za očuvanje sekularne, građanske Crne Gore?

Matica crnogorska nema ambicija da se stavlja na čelo nekog političkog pokreta, a očuvanje građanske i sekularne Crne Gore je naša programska i društvena

obaveza od koje nećemo odustati. I do sada smo tome pružali svoj skromni doprinos, najbolje što smo znali i umjeli. Bilo bi isuviše pretenciozno da Matica na sebe preuzme ulogu supstituta političke stranke, a mislim da ne bi bilo ni pametno. Uostalom, i Program nas u tom dijelu angažmana jasno ograničava.

Ono što je potrebno jeste da već postojeće partije ozbiljno promisle dosadašnju političku praksu i kadrovska rješenja, konsoliduju svoju strukturu i nastave borbu. Očigledno, stvoren je i prostor za formiranje novih partija, uz opasnost da mnoge od njih i radikalizuju svoju djelatnost. Treba se čuvati šovinizacije crnogorskog nacionalnog korpusa, jer se time ne bi postiglo ništa dobro. Čvrsto sam ubijeđen da Crna Gora nema budućnosti ukoliko nije sekularna, antifašistička i multinacionalna.

Čemu će sve CG biti izložena tokom sprovođenja popisa naredne godine? Šta ako se ostvari projekcija Srbije?

Ne vjerujem u tu najavljivanu idilu srpskih nacional-šovinista. Crnogorci su inače narod koji svoje najbolje osobine pokazuju pod pritiskom. I upravo zbog toga nijesam sklon apokaliptičkom tonu. Biće pritisaka svake vrste, to se podrazumijeva, i ova Vlada će tome doprinijeti, ne sumnjam. Najzad, zbog toga je dobrim dijelom i postavljena. Ali ne vjerujem da će u tome uspjeti, bez obzira na trud i zadatak koji je prihvatila. Kukanjem i bojkotom ne možemo se oduprijeti. Ako kukamo, nemamo se kome obratiti da nas sasluša i pomogne, ako bojkotujemo, samo olakšavamo protivnicima posao. A i kakvu poruku šaljemo bojkotom i kukanjem: da ne vjerujemo pripadnicima svog naroda! Ne očekujem nikakve značajnije promjene na popisu, osim jasnije nacionalne homogenizacije crnogorskog naroda u oblasti identitetskih pitanja.

Šta će biti sa Zakonom o slobodi vjeroispovijesti?

Sada će biti što postojeća većina u Skupštini Crne Gore odluči. Ali za pet, deset, dvadeset godina, svi crnogorski sakralni objekti od kulturnog i istorijskog značaja za crnogorski narod biće u vlasništvu države Crne Gore. U to sam siguran. Srpska pravoslavna crkva je politička organizacija suštinski suprotstavljena državi Crnoj Gori, a nema zemlje sa dva gospodara, niti je ona moguća. Ovaj započeti spor tek će doživjeti svoje odgovarajuće rješenje. Mogu naravno partije da odustanu od proklamovanih ciljeva i da se predomisle, ali proces posjeduje svoju logiku nezavisnu od njihove volje. Ide to svojim putem.

Kakva će biti pozicija Matice u novim okolnostima? Očekujete li pritisak nove vlasti na vaše djelovanje?

Ne znam, zaista. I ne razmišljam previše o tome. Prethodna vlast se tako dobro potrudila prema Matici, držeći nas u statusu podstanara u Crnoj Gori, tako da ovi novi nemaju razloga da ništa dodatno učine kako bi nam naudili. Međutim, nismo sami, još uvijek imamo svojih prijatelja. I obratićemo im se za pomoć kada bude bilo potrebno. Neće to biti prvi put, tako je bilo i devedesetih godina.

Vesna Šofranac

Dnevne novine, 9. decembar 2020.

Saopštenje Matice crnogorske povodom izmjena Zakona o slobodi vjeroispovijesti

Ministar pravde je najavio izmjene Zakona o slobodi vjeroispovijesti po skraćenom postupku i skandalozno priznao da su izmjene pripremljene tajno i onako kako je to tražila Srpska pravoslavna crkva, čije interese je i sam donedavno zastupao. Podsjećamo javnost da se shodno odredbama Poslovnika o radu Skupštine Crne Gore po skraćenom postupku može donijeti samo zakon kojim treba urediti pitanja i odnose nastale usljed okolnosti koje nijesu mogle da se predvide, a nedonošenje zakona bi prouzrokovalo štetne posljedice, ili kada se zakon mora uskladiti sa evropskim i međunarodnim pravom. Nijedan od navedenih razloga u ovom slučaju ne postoji, čime se pravo otvoreno izvirgava ruglu. Ali se zato ispunjavaju obećanja data Srpskoj pravoslavnoj crkvi, koja se može smatrati i novim zakonodavcem u Crnoj Gori.

Postaje jasno da crnogorska Vlada, a vjerovatno i njena parlamentarna većina, imaju namjeru da izvrše reviziju važećeg i sa međunarodnim pravom već usklađenog Zakona o slobodi vjeroispovijesti. Time bi u njega ugradili lažnu državnu i crkvenu istoriju Crne Gore, obezbijedili privilegovan položaj eparhijama SPC u Crnoj Gori i omogućili da se crnogorsko sakralno i kulturno nasljeđe, od neprocjenjive vrijednosti za identitetsko samorazumijevanje crnogorskog naroda, preda u ruke SPC i time stavi pod nadzor države Srbije.

U konačnom, SPC bi u svoj posjed dobila i Cetinjski manastir koji je istorijski simbol crnogorske duhovne i svjetovne vlasti, a koji do sada nije pravno posjedovala. Najavljenim zakonskim izmjenama, koje najbolje odražavaju politički duh nove vlasti, srpske eparhije u Crnoj Gori dobile bi status državne crkve čime bi se sekularni karakter naše države faktički obesmislio.

Matica crnogorska je u kontinuitetu javno ukazivala na poguban uticaj SPC na suverenost i emancipaciju Crne Gore, na neprincipijelno koketiranje vlasti sa njenim vrhom, kao i na nipodaštavajući odnos prema Crnogorskoj pravoslavnoj crkvi.

Matica crnogorska apeluje na poslanike da se suprotstave namjeri nove Vlade i da odbiju protivpravnu reviziju Zakona o slobodi vjeroispovijesti. Takođe, apelujemo na predstavnike međunarodne zajednice, crnogorsku akademsku zajednicu i nevladin sektor da ukažu na neophodnost poštovanja vladavine prava i u ovom važnom slučaju, jer se radi o zaštiti crnogorske duhovne i kulturne baštine, i zaštiti ljudskih prava i sloboda. Posebno se obraćamo crnogorskom iseljeništvu da se zajedno sa nama suprotstave grubom aktu nasilja nad suverenitetom države Crne Gore, njenom kulturnom i vjerskom tradicijom, i pravom na postojanje.

Iako ovakvo političko djelovanje nove vlade nije neočekivano, ono već sada svjedoči, ne samo o anticrnogorskom klerikalnom duhu vlasti, već i o spremnosti da se bespravno poklanjaju tuđoj crkvi crnogorske svetinje.

Na kraju podsjećamo da je Vladu, zahvaljujući većini od jednog poslanika, podržalo i nekoliko partija koje su deklarativno građanske i konstitucionalne. Te partije bi svoje iskazano opredjeljenje sada morale demonstrirati na djelu, i to zaustavljanjem ovog uzurpatorskog i diskriminatorskog akta prema crnogorskom narodu i njegovom istorijskom nasljeđu.

Za Maticu crnogorsku
Dragan Radulović, predsjednik

Podgorica, 14. decembar 2020.

Delegacija Matice crnogorske položila vijence na spomenike crnogorskim herojima

Delegacija Matice crnogorske u sastavu Dragan Radulović, predsjednik; Ivan Ivanović, generalni sekretar i Luka Lagator, predsjednik Ogranka MC Cetinje, položila vijence na spomenik „Lovćenska vila“ i na spomenik učesnicima Božićne pobune.

Spomenik „Lovćenska vila“ posvećen je crnogorskim junacima i patriotama, dobrovoljcima iz Amerike i Kanade, stradalim na brodu Brindizi u albanskom zalivu San Đovani di Medova, koji su se 1915. godine zaputili iz Amerike da pomognu u odbrani Crne Gore.

Božićni ustanak je dostigao vrhunac u Cetinju 7. januara 1919. godine, na pravoslavni Božić. Poslije neuspjele pobune određeni broj učesnika u pobuni je zatvoren poslije sudskog postupka, neki od pobunjenika su prebjegli u inostranstvo, dok su se drugi sklonili u planine, nastavljajući sa gerilskim otporom sve do 1929.

Duh slobodarstva, državotvornosti i suverenosti vodio je dobrovoljce stradale nadomak albanske luke, na Badnji dan, isti duh koji se javio i na Badnji dan 1919,

tačno prije sto godina, Božićnim ustankom, kada su se okupaciji i aneksiji Crne Gore suprotstavili crnogorski ustanici i komite. Iskra otpora upaljena Božićnim ustankom i komitskim pokretom rasplamsana je opštenarodnim ustankom 1941. i krunisana obnavljanjem pune suverenosti 2006. godine.

Cetinje, 6. januar 2021.

Saopštenje Matice crnogorske povodom učestalih napada na crnogorske intelektualce

Matica crnogorska sa zabrinutošću uočava sve učestalije progone i difamacije istaknutih crnogorskih intelektualaca od strane nove vladajuće većine. Nakon naših uglednih članova i stvaralaca Borislava Jovanovića i Luke Lagatora, koji su doživjeli mnoge neprijatnosti zbog falsifikata i neistina izrečenih na njihov račun od strane visokih predstavnika zakonodavne vlasti, ovih dana je i Adnan Čirgić, nekadašnji član Upravnog odbora Matice crnogorske, a sada dekan Fakulteta za crnogorski jezik i književnost, izložen grubim napadima i pokušajima diskreditacije zbog javno izrečenih stavova.

Očigledna je namjera nove vlasti, i njenih značajnih predstavnika na različitim pozicijama moći, da uplaši i učutka svoje neistomišljenike tako što će za postizanje tog cilja koristiti djelove institucija sistema: policije i pravosuđa. Da li takvi primjeri postaju praksa i znači li to da ćemo ovakvu vrstu prijetnje i zloupotrebe uskoro imati kao normalnost? Iako institucije još uvijek odolijevaju grubim nasrtajima, očigledna je nada nove vlasti da će i one na kraju popustiti pod pritiscima. A onda bi se intelektualni i politički sporovi u društvu, umjesto u javnom diskursu, dijalogom i razmjenom argumenata, rješavali na represivan način koji nije primjeren demokratijama, instrumentalizacijom institucija u korist centara moći čiji predstavnici raspolažu sa više sile. Ako je to suština one najavljene „demokratije i slobode“, onda kao država i društvo ulazimo u prostor ozbiljne opasnosti, za sve podjednako.

Polemike i rasprave često nijesu lišene teških riječi i oštrih formulacija, i umiju biti neprijatne za učesnike. Međutim, to se rješava u tekstu, a ne u stanici Centra bezbjednosti. Ili se, najzad, rješava na sudu u građanskoj parnici, ukoliko su nekome nanijete štete ugledu i izazvani duševni bolovi.

Matica crnogorska apeluje na institucije sistema i njihove predstavnike da u ovim turbulentnim vremenima veoma pažljivo procjenjuju stepen sopstvene uloge

i zakonske okvire djelovanja, i da ne dopuste svakovrsnu instrumentalizaciju i zloupotrebu od strane vlasti.

Za Maticu crnogorsku
Dragan Radulović, predsjednik

Podgorica, 1. februar 2021.

Dogovorena saradnja Matice crnogorske i Makedonske akademije nauka i umjetnosti

Predsjednik Makedonske akademije nauka i umjetnosti (MANU), akademik Ljupčo Kocarev primio je u Skoplju delegaciju Matice crnogorske, predvođenu generalnim sekretarom Ivanom Ivanovićem. Matica crnogorska je, tom prilikom, predsjednika MANU upoznala sa svojim radom, aktivnostima i aktuelnim projektima. Prije ove zvanične posjete, saradnja između ove dvije institucije započeta je tokom priprema za izložbu „Crnogorsko ćirilsko štamparstvo XV i XVI vijeka“, 2018. godine. Takođe, časopis *Matica* u kontinuitetu objavljuje i radove istaknutih makedonskih stvaralaca i akademika. Na toj osnovi, dogovoreno je da MANU i Matica crnogorska potpišu protokol o saradnji i zajedničkoj realizaciji projekata.

Predsjedniku MANU, akademiku prof. dr Ljupču Kocarevu je uručen tom prilikom i primjerak fototipskog izdanja *Psaltira s posljedorvanjem* Đurđa Crnojevića iz 1494. godine, koji je Matica crnogorska objavila u saradnji sa Naučnim arhivom Bugarske akademije nauka, početkom 2021. godine. Biblioteci Makedonske

akademije nauka i umjetnosti u Skoplju poklonjen je izbor izdanja Matice crnogorske, a ova elitna naučna ustanova je uzvratila primjercima svojih reprezentativnih monografija.

Skoplje, 2. mart 2021.

Saopštenje Matice crnogorske Jezik je bitan i neodvojiv dio nacionalnog identiteta

Matica crnogorska je u svom djelovanju uvijek polazila od stava da je jezik bitan i neodvojiv dio nacionalnog identiteta svakog naroda, temeljna pretpostavka njegovog samorazumijevanja i čvrsti zalog za budućnost. Svaki narod ima neotuđivo pravo da jezik kojim govori naziva svojim imenom, da njeguje jezičku kulturu koju baštini i zalaže se za njenu ravnopravnost sa drugim narodima, jezicima i kulturama. To je Crnoj Gori i Crnogorcima priznato i na globalnom nivou, uvažavanjem crnogorskog jezika kao posebnog, ravnopravnog sa svim ostalim, predstavljajući time vrijedno bogatstvo lingvističke raznolikosti u mozaiku svjetskih jezika. Tome je cilju Matica crnogorska pružala svoj intelektualni i stvaralački doprinos.

Ugrožavanje akademskog proučavanja jezika bilo kojeg naroda jedna je od očiglednih manifestacija njegovog potiranja. Crnogorski jezik, književnost i montenegrizika, njihovo naučno proučavanje i studiranje – uz uvođenje i novih studijskih programa – predstavljaju dostignuće i vrijednost koju crnogorsko društvo nipošto ne smije dovesti u pitanje. Zbog toga smatramo da scene kojima smo nedavno svjedočili u javnosti ne smiju postati praksa u crnogorskoj akademskoj zajednici, a još manje model političkog obračuna.

Pozivamo institucije države Crne Gore, i njihove odgovorne čelnike, u ovom delikatnom društvenom momentu, kada Crnogorci, ali i pripadnici manjinskih naroda, imaju osjećaj opravdane ugroženosti, da iskažu potreban nivo poštovanja prava i odgovornosti, tolerancije i razumijevanja, te da što prije svojim djelovanjem otklone opravdane sumnje da se Fakultet za crnogorski jezik i književnost želi dovesti na rub opstanka ili ugasiti. Svako drugačije djelovanje, u ovom trenutku, samo bi doprinijelo produbljivanju stvorene društvene krize i nerazumijevanju, koje bi moglo

dovesti do neželjenih posljedica. Nadamo se, i vjerujemo, da niko ko je u obavezi da radi u interesu Crne Gore to ne želi.

Za Maticu crnogorsku

Dragan Radulović, predsjednik

Podgorica, 11. mart 2021.

Saopštenje Matice crnogorske o namjeri Vlade Crne Gore da izmijeni Odluku o kriterijumima za utvrđivanje uslova za sticanje crnogorskog državljanstva prijemom

Najavljenim izmjenama Zakona o državljanstvu, kojim se u krajnjem oduzima pravo glasa crnogorskim iseljenicima, a selektivno omogućava to isto pravo građanima susjednih država, sa prebivalištem u našoj zemlji – ili čak i bez tog uslova! – Vlada Crne Gore, nasrće na samu suverenost države i nacionalnu strukturu Crne Gore. Ovim činom izvjesno se sprovodi osnovni zadatak zbog kojega je ova Vlada i sastavljena, a to je da se iznutra država Crna Gora izmijeni do neprepoznatljivosti i neprimjetno utopi u „zajednicu srpskih zemalja“ koja će biti pod političkom dominacijom Beograda, a pod religijskom vlašću Srpske pravoslavne crkve.

Nakon primjera ugrožavanja sekularne, antifašističke, i multietničke prirode Crne Gore – čemu svjedočimo od samog konstituisanja parlamentarne većine i njoj odgovarajuće Vlade – na red je došlo etničko i nacionalno preuređenje naše zemlje. Politike mržnje i netrpeljivosti, zla i krvoprolića, za koje smo smatrali da su prošlost, očigledno su prisutne u crnogorskom političkom životu. U tom smislu, nedavnu izjavu ministra o Srebrenici ne doživljavamo kao incident, nego kao ideološku platformu na kojoj Vlada i njena parlamentarna većina djeluju.

Namjeravam nacionalnim inženjeringom i prekomponovanjem, uoči predstojećeg popisa i svih budućih parlamentarnih izbora, suštinski se obezmišljava delikatna multietnička ravnoteža na kojoj počiva život u Crnoj Gori, a sama politika izvodi iz institucija i dobrih običaja, što lako može poprimiti oblike veoma opasne po mir i stabilnost naše zemlje. A u takvoj situaciji, jedna stvar je sasvim izvjesna – niko neće biti dobitnik.

Matica crnogorska poziva odgovorne i politički misleće ljude u Vladi i Skupštini Crne Gore da pažljivo procijene sve moguće posljedice ovakvih podzakonskih i netransparentnih rješenja, i da upravo zbog tih neželjenih posljedica zaustave ovo pravno i političko nasilje nad Crnom Gorom. Biti

poslanik u Skupštini, ili ministar u Vladi, je velika odgovornost, i od nje vas niko ne može abolirati. Odgovornost je tim veća ako znate da od vaših odluka zavisi budućnost političke zajednice koju predvodite i ljudi koji u njoj žive.

Za Maticu crnogorsku
Dragan Radulović, predsjednik

Podgorica, 8. april 2021.

Delegacija Matice crnogorske posjetila Crnogorsku pravoslavnu crkvu Poklonili primjerke fototipskog izdanja *Psaltira Crnojevića* štamparije iz 1494. godine

Delegacija Matice crnogorske u sastavu Dragan Radulović, predsjednik i Ivan Ivanović, generalni sekretar, posjetila je Crnogorsku pravoslavnu crkvu na Cetinju. Rukovodstvo Matice crnogorske je primio arhiepiskop cetinjski i mitropolit crnogorski Mihailo. U otvorenom i prijateljskom razgovoru mitropolit Mihailo je upoznao rukovodstvo Matice crnogorske s prilikama u kojima djeluje Crnogorska pravoslavna crkva i teškoće sa kojima se suočava. Matica crnogorska je još jednom iskazala podršku duhovnoj ulozi i značenju Crnogorske pravoslavne crkve, saglasno stavovima svojeg Programa u kojem se CPC apostrofira kao „temelj za razumijevanje crnogorskog identiteta“, i da „država Crna Gora mora crkvene objekte i posjede zakonito vratiti u državnu svojinu i omogućiti CPC njihovo korišćenje“.

Ovom prilikom je Matica crnogorska poklonila mitropolitu Mihailu izbor svojih izdanja i više primjeraka fototipskog izdanja *Psaltira* s posljedom (1494), najrjeđe crnogorske inkunabule iz Crnojevića štamparije, prve državne štamparije u Evropi i druge ćirilicne štamparije u svijetu. Ovo izdanje *Psaltira* je objavljeno kao zajednički projekat Matice crnogorske i Naučnog arhiva Bugarske akademije

nauka, a prethodila mu je izložba Crnogorsko ćirilsko štamparstvo XV i XVI vijeka, održana u Sofiji 2019. godine povodom obilježavanja 150 godina Bugarske akademije nauka (BAN). Mitropolit Mihailo je iskazao zahvalnost na vrijednom poklonu i pohvalio izdavački poduhvat kojim se afirmiše crnogorska tradicija na polju hrišćanske religije i pravoslavlja, duhovnosti i crnogorske kulture.

Cetinje, 24. april 2021.

Intervju Ivana Ivanovića, generalnog sekretara Matice crnogorske

Narodi koji nijesu vodili računa o svojoj kulturi prolaze kao dim

Maticu crnogorsku je 1993. godine osnovala grupa crnogorskih intelektualaca kao nezavisnu organizaciju koja se nije mirila sa ondašnjim prilikama urušavanja crnogorske državnosti, identiteta, kulture, nasilja i asimilacije. Zalažući se za multikulturalnu, vjerski tolerantnu i demokratsku Crnu Goru – na pozicijama državne samostalnosti – kako tad tako i danas, ona okuplja crnogorske građane kojima je Crna Gora domovina, kaže u intervjuu Dnevnim novinama generalni sekretar Ivan Ivanović.

Matica crnogorska 22. maja obilježava 28 godina postojanja. U kakvim uslovima danas funkcioniše?

Matica crnogorska se kao identitetska institucija od osnivanja bavi relevantnim temama vezanim za crnogorsku kulturu, društvo i državotvornost, a kultura i obrazovanje najvažnija su polja na kojima se gradi društvo i zaokružuje identitet. U kontekstu navedenog, upravo dva programa Matice crnogorske – *Crna Gora pred izazovima budućnosti* (1999) i *Crna Gora na evropskom putu* (2013) imaju specifičnu težinu sveobuhvatnog nacionalnog programa. Stoga je Matica crnogorska u kontinuitetu relevantna institucija kulture od nacionalnog značaja.

Da li smo kao društvo shvatili važnost kulture?

Crnogorsko društvo, nažalost, još uvijek nije dovoljno shvatilo važnost kulture. O tome govori odnos prema institucijama kulture i sredstvima koja se izdvajaju za njihov rad. Gotovo je neshvatljivo da Matica crnogorska, trinaest godina nakon donošenja Zakona o Matici crnogorskoj, još uvijek nije dobila od države prostor za rad koji joj je tim aktom garantovan, već je u podstanarskom statusu. I ostale crnogorske građanske i identitetske institucije, nastale devedesetih godina 20. vijeka, takođe su u nezavidnom ili još lošijem položaju. Sredstva koja se iz budžeta

Crne Gore izdvajaju za naše djelovanje su više nego skromna. O tome govori činjenica da za programske aktivnosti nemamo više sredstava od lokalnih centara kulture. Izgleda da još nismo shvatili poruku koju nam je sedamdesetih godina prošlog vijeka ostavio Don Niko Luković rekavši da „narodi koji nijesu vodili računa o svojoj kulturi prolaze kao dim“.

I pored toga, vaša je izdavačka djelatnost izuzetno bogata?

To je važan segment našeg rada. Do sada smo objavili ukupno 192 monografska izdanja i 85 brojeva časopisa *Matica*. U proteklih godinu dana, u okviru izdavačke djelatnosti, objavili smo dvanaest knjiga i četiri broja časopisa *Matica*. Ona su posvećena istoriografiji, politikologiji, kulturi, religiji, crnogorskim iseljenicima, kulturnom nasljeđu i umjetničkom izrazu. Izdvojio bih dva kapitalna izdanja, fototipsko izdanje *Psaltira s posljedovanjem* (1494) iz Crnojevića štamparije objavljenog u saradnji sa Bugarskom akademijom nauka, i knjigu Šerin Novotni *Crnogorci u Sjedinjenim Američkim Državama 1860–1910*, koja donosi spiskove preko 13.000 Crnogoraca iseljenih u SAD u tom periodu, čime *Matica* crnogorska nastavlja bogatu ediciju o iseljeničkom korpusu i dijaspori. Pažnju javnosti je privukla i knjiga istoričara Adnana Prekića, *Crvena ideja Crne Gore*, koja rasvjetljava izgradnju socijalističkog društva u Crnoj Gori nakon Drugog svjetskog rata. Posvećenost razumijevanju globalnih procesa i društvenim temama, potvrđuje studija politikologa Bojana Jovanovića *Evropezacija Crne Gore*, sa podrobnom analizom političkog sistema Evropske unije i našom perspektivom pristupanja, kao i zbornik radova sa naučnog skupa *Crna Gora tri decenije nakon rušenja Berlinskog zida – od AB revolucije do NATO-a*. Povodom obilježavanja 190 godina od smrti Sv. Petra Cetinjskog, objavili smo njegove *Poslanice*, koje je priredio Branko Banjević... Ukupan tiraž štampanih izdanja Matice crnogorske ove je godine dostigao 10.000 primjeraka.

Časopis *Matica* koji je prošle godine obilježio jubilej 20 godina postojanja predstavlja stožer našeg djelovanja, preko kojeg ostvarujemo emancipatorsku, obrazovnu i naučnu misiju, otvaramo društvene, istorijske i globalne teme animirajući u kontinuitetu nove i vrijedne saradnike. Povodom dvadeset godina od pokretanja i 80 objavljenih brojeva prošle godine je publikovana i Bibliografija časopisa koja sadrži 1.347 bibliografskih jedinica preko 480 autora iz Crne Gore i inostranstva, i svjedoči o širokom krugu saradnika i razuđenosti tema. Najzaslužniji za pokretanje časopisa *Matica* i njegovo profilisanje je Marko Špadijer koji je za sve ovo vrijeme i glavni urednik.

Napominjem da su svi brojevi našeg časopisa čitalačkoj publici dostupni i *online*.

Prepoznatljivi ste i po tribinama i promocijama a prošle ste godine pokrenuli i – Šednik četvrtkom.

Stavove smo uvijek saopštavali javno i u kontinuitetu se oglašavamo povodom aktuelnih društvenih tema i upozoravamo na propuste vlasti. Ovoga puta smo uz učešće istaknutih intelektualaca pokrenuli i održali četrnaest tribina pod nazivom *Šednik četvrtkom*. Tribina se relativno brzo afirmisala, medijski je zapažena i predstavlja glas i stavove Matice crnogorske u ovom turbulentnom i kriznom društvenom momentu. Uprkos ograničenim mogućnostima za organizaciju tribina i promocija, Matica crnogorska je u protekloj godini dana, organizovala i tridesetak programa u više crnogorskih gradova.

U javnosti su zapažene i vaše izložbe i obilježavanje važnih godišnjica.

U saradnji sa Glavnim gradom prošle godine smo realizovali izložbu *Božidar Vuković Podgoričanin*. Projekat Matice crnogorske za osnovne i srednje škole – *Crnogorsko ćirilsko štamparstvo 15. i 16. vijeka* (ilustrovani panoi praćeni tekstom), prezentovan je u Gimnaziji „Slobodan Škerović“ u Podgorici. Prigodnim izdanjima i programima u Kotoru, Podgorici i Danilovgradu, Matica crnogorska je obilježila i godišnjice –160 godina od ubistva knjaza Danila i 190 godina od smrti Sv. Petra Cetinjskog.

Što pripremate za naredni period?

U pripremi je zbornik od preko 800 dokumenata vezanih za Šćepana Malog kao i studija prof. dr Radovana Radonjića o crnogorskoj političkoj kulturi. Na jesen ćemo objaviti *Istoriju Crne Gore*, češkog historičara i našeg saradnika, Františka Šisteka kao i studiju o kulturnoj istoriji i vezama Crne Gore i Makedonije, prof. dr Ilije Veleva. Radimo i na fototipskom izdanju *Prazničnog mineja* Božidara Vukovića Podgoričanina iz 1538. godine, a prof. dr Božidar Šekularac priprema knjigu o spomenicima kulture iz naše starije prošlosti. Uskoro ćemo objaviti i knjigu sjećanja diplomate Branka Lukovca. Gajeći vrijednosti antifazišizma u saradnji sa Zajednicom Crnogoraca u Hrvatskoj, a povodom 80 godina opštenarodnog ustanka crnogorskog naroda, pripremamo prigodnu izložbu. To su samo neki od projekata koje Matica crnogorska planira da realizuje u narednom periodu.

Zapažena je i vaša međunarodna saradnja. Ima li novosti na tom planu?

Kada je u pitanju saradnja na međunarodnom planu istakao bih dva primjera. Sa Nacionalnom bibliotekom Bugarske „Sv. Ćirilo i Metodije“ u Sofiji potpisali smo Ugovor o digitalizaciji i suizdavaštvu *Prazničnog mineja* (1538) Božidara Vukovića Podgoričanina. Ovim izdanjem najreprezentativnije knjige iz štamparije Božidara Vukovića bi nakon objavljivanja *Psaltira* (1494.) zaokružili naše bavljenje crnogorskim ćirilskim štamparstvom 15. i 16. vijeka. Takođe, uspostavljena je saradnja sa Makedonskom akademijom nauka i umjetnosti i ovih dana ćemo zvanično potpisati memorandum o saradnji. Dogovoreni su i konkretni projekti koji će biti realizovani. Riječ je o studijama istaknutih makedonskih naučnika prof. dr Ilije Veleva i dr Saše Cvetkovskog. Profesor Velev privodi kraju pomenutu studiju, dok se Cvetkovski bavi crnogorskom srednjovjekovnom umjetnošću. Knjige će biti objavljene kao suizdavački projekti na crnogorskom i makedonskom jeziku.

U krizi smo nalik onoj iz devedesetih prošlog vijeka

Ove godine obilježavamo 15 godina od obnove crnogorske nezavisnosti... Gdje smo u odnosu na 2006. godinu?

Građani koji su na referendumu dali glas za obnovu državne samostalnosti nijesu zamišljali državu kakvu danas imamo. Politička elita je morala više učiniti vodeći računa kakva nam država treba i zašto je 2006. obnovljena suverenost. Izborivši se kroz istoriju na bojnom polju, a ovoga puta mirno i demokratski za svoju državu, Crna Gora nije uspijevala stabilizovati i zaokružiti svoju državnost i identitet. To nije urađeno na pravi način, nažalost ni nakon referenduma 2006. godine. Posebno zabrinjava što je jednim dijelom iznevjerena i izgubljena pozitivna energija koja je krunisana pobjedom na referendumu, a zahtijevala je da se Crna Gora uspostavi ne samo kao pravna, već i kao pravedna država. Prije svega sa izgrađenim i ozbiljnim institucijama koju bi ostavili svojim potomcima da u njoj vide perspektivu, da u njoj stvaraju, da je osjećaju svojom, poštuju i gaje patriotska osjećanja. Nasuprot tome, Crna Gora je danas u dubokoj krizi, nalik onoj devedesetih godina prošlog vijeka, a u pitanju su elementarne vrijednosti na kojima počivaju moderne države – sekularizam, dovođenje u pitanje nacionalnog identiteta Crnogoraca, negiranje prava na punu obnovu autokefalne Crnogorske pravoslavne crkve, krajnje

neprimjereni odnos prema dijaspori. Nedopustivo je ugrožavanje prava i nasrtanje na manjinske narode uz činjenicu da od uvođenja višestranačja imamo i prvu vladu bez njihovog učešća. Nagovještava se demografski i izborni inženjering a na udaru su i pokušavaju se urušiti ionako krhke institucije...

Vratiti se izvornim načelima independista

Koji izazovi nas, po vašem mišljenju, čekaju u budućnosti?

Nepostojanje jasne državne i identitetske strategije, zanemarivanje značaja kulture i obrazovanja, slabe institucije, devijacije tranzicijskih političkih elita vođenih uskopartijskim interesima, korupcijom, neoliberalnim vrijednostima s jedne i nacionalističkim, negatorskim, ksenofobičnim, anahronim i velikodržavnim projektima s druge strane, dovele su crnogorsko društvo u sadašnje krizno stanje. Uz to, crnogorsko je društvo izrazito partitokratsko, što sužava prostor za neophodnu ulogu intelektualaca kao slobodnih i nezavisnih kritičara. Potreba politike da sve stavi u funkciju svojih partikularnih interesa zanemarila je obavezu definisanja onih najvažnijih – nacionalnih i državnih, pa smo svjedoci da ih danas aktuelna vlast određuje iz svog ugla i po nahodaženju. Ovo nam govori da je neophodno imati jasan i realan strateški program za građansku Crnu Goru sa definisanim vrijednostima. U tom cilju bi se trebali vratiti na dva programa Matice crnogorske u kojima su sadržani mnogi odgovori na naša društvena pitanja i probleme.

Čini se da smo opet na jednom novom početku i postavlja se pitanje sa kojim političkim snagama Crna Gora može naprijed i kako se može konsolidovati independistički blok. Nije dovoljno simbolično se ogrnuti državnom zastavom i braniti verbalnim patriotizmom. Suverenističkoj Crnoj Gori je neophodno suočavanje sa sobom i greškama nakon 2006. godine. Ona se mora vratiti svojim izvornim načelima, oslobađajući se i raskidajući sa svim slabostima koje su činile štetu, i okupiti manjinske narode oko građanskog koncepta i evropskih demokratskih tekovina i vrijednosti. Jedino takva Crna Gora može biti dostojanstvena, stabilna i prosperitetna. Ukoliko do toga ne dođe, retrogradni procesi i snage koje su usmjerene protiv Crne Gore će jačati, urušavajući crnogorsku državu i društvo.

Jelena Boljević

Dnevne novine, 21. i 22. maj 2021.

Makedonska akademija nauka i umjetnosti (MANU) i Matica crnogorska potpisale memorandum o saradnji

Nakon višegodišnje saradnje Makedonska akademija nauka i umjetnosti (MANU) i Matica crnogorska su 21. maja – na Dan nezavisnosti Crne Gore, potpisale u Skoplju memorandum o saradnji. Delegaciju MANU je predvodio njen predsjednik Ljupčo Kocarev, dok su delegaciju Matice crnogorske činili: Dragan Radulović, predsjednik; Ivan Ivanović, generalni sekretar i Mirosljub Orlandić, povjerenik za S. Makedoniju.

Predstavnici dvije institucije i njihovi saradnici su do sada zajednički realizovali programe objavljivanjem više naučnih radova i izložbi. Već ove godine predstoji zajednička izdavačka aktivnost kojom će se afirmisati makedonsko-crnogorske kulturne, istorijske, jezičke i duhovne veze. Najprije će biti objavljena knjiga prof. dr Ilije Veleva a zatim i dr Saše Cvetovskog. Knjige će biti objavljene kao suizdavački projekti na crnogorskom i makedonskom jeziku u Podgorici i Skoplju. One će dati doprinos nauci, osvjetljavajući međusobne veze i prožimanja naših dvaju prijateljskih naroda, nacionalnih kultura i tradicija.

U izjavama koje su nakon potpisivanja dali predsjednik MANU Ljupčo Kocarev i predsjednik Matice crnogorske Dragan Radulović konstatuje se da je

nakon višegodišnje saradnje osmišljen konkretan zajednički program i predviđeni budući oblici saradnje. Nakon svečanog dijela i potpisivanja memorandumu prisutni su razgovarali o narednim aktivnostima iskazujući zadovoljstvo prethodno dogovorenim i realizovanim zajedničkim projektima.

Skoplje, 21. maj 2021. godine

Saopštenje Matice crnogorske povodom najavljenog ustoličenja poglavara SPC u Crnoj Gori Joanikija

Nakon godinu dana nove vlasti samo SPC može biti zadovoljna postignutim rezultatima: dobila je, po svojoj volji, izmijenjeni Zakon o slobodi vjeroispovijesti, upisala je na svoje ime crnogorsku sakralnu i kulturnu baštinu, stvorila uslove za nove graditeljske i poslovne poduhvate, i što je posebno važno – postavila svog povjerljivog čovjeka na mjesto mitropolita crnogorsko-primorskog. Veoma brzo beogradska Patrijaršija likvidirala je nasljeđe pokojnog Amfilohija Radovića, ukinula Episkopski savjet, i potpuno raspršila naivno vjerovanje dijela građana u mogućnost – makar i tobožnje! – autonomije srpske crkve u Crnoj Gori. Potpisivanjem Temelnog ugovora sa Vladom konačno će definisati platformu za asimilaciju i uništenje crnogorskog naroda i njegove kulture, a Crnu Goru pretvoriti u banalni, provincijalni privjesak „srpskog sveta“.

Ustoličenje g. Mićovića na mjesto mitropolita, koje je predviđeno za 4. septembar na Cetinju, uz prisustvo srpskog patrijarha Porfirija, nije ništa drugo do simboličko potvrđivanje pobjede koju smatraju da su izvojevali nad Crnom Gorom, njenom nezavisnošću, antifašističkim, sekularnim i građanskim nasljeđem. I sasvim je prirodno da im bude veoma stalo da se taj čin poniženja obavi na Cetinju, zbog značenja koji Cetinjski manastir ima u crnogorskoj državotvornoj istoriji i kulturi.

Matica crnogorska najoštrije osuđuje najavljeni „trijumf“ Srpske pravoslavne crkve na Cetinju, smatrajući da time samo potvrđuje svoju okupatorsku poziciju u Crnoj Gori, produbljuje postojeće podjele, a našu političku zajednicu dovodi u oblast ozbiljne ugroženosti. Smatramo da će ovaj arogantni čin SPC dobiti adekvatan politički i demokratski odgovor pravdoljubive i patriotske javnosti u našoj zemlji, građana koji brinu o nacionalnom identitetu i opstanku Crnogoraca i Crne Gore, onih ljudi koji se ne mire niti navikavaju na potčinjenost i pravno nasilje.

Podgorica, 10. avgust 2021.

Za Maticu crnogorsku
Dragan Radulović, predsjednik

Saopštenje Matice crnogorske povodom ustoličenja g. Mićovića

Ustoličenje Joanikija Mićovića 5. septembra obavljeno je uz upotrebu brutalne i neodgovarajuće sile od strane policije Crne Gore nad građanima koji su učestvovali na mirnom i demokratskom protestu. Cio dan je naša prijestonica bila prekrivena oblacima suzavca i drugih hemijskih sredstava, a njeni stanovnici izloženi grubom uskraćivanju svojih građanskih i ljudskih prava, samo s jednim ciljem – da bi vlast bez obzira na cijenu dokazala podaničku vjernost Crkvi Srbije i Beogradu, koji su ih i doveli na položaje.

Svetkovina intronizacije u hrišćanskom svijetu uvijek je povod za radost i slavlje, osim danas u Crnoj Gori. Ovđe se to događa uz policijsku silu i bahato kršenje ljudskih prava. Ali Srbija ga je izabrala, ona ga je i ustoličila jednim načinom kako umije: nasiljem i bahatošću. Samo u „srpskom svetu“ tamjan i suzavac idu zajedno.

I čega je to na kraju Joanikije postao „dostojan“? Trona svetoga Petra sigurno nije! Dopremili su ga helikopterom, uz jako policijsko obezbjeđenje, u manastiru su ga dočekali operativci tajnih policija, svetkovina je obavljena bez radosti, sa zebnjom na licima učesnika koju su zabilježile odabrane televizijske kamere... Ništa dostojanstvenog u tome nema. Samo inat koji je prevagnuo nad pameću, i zakon koji se pretvorio u ogoljeno nasilje, što će izazvati dugoročne i ozbiljne posljedice po građanski mir i stabilnost u Crnoj Gori.

Za Maticu crnogorsku
Dragan Radulović, predsjednik

Podgorica, 5. septembar 2021.

Čestitka Glavnom gradu i Gradskoj televiziji na uspješnom početku rada

Povodom uspješnog početka rada Gradske televizije, Matica crnogorska Vam upućuje čestitke sa iskrenom željom da istrajete i budete istinski glas demokratske, građanske i multietničke Crne Gore. Vjerujemo da ćete profesionalnošću koju demonstrirate, u propagandom, šundom i nacionalizmom preplavljenom medijskom prostoru Crne Gore, uspjeti da se izborite i budete nedostajući glas pravog novinarstva i temeljnih vrijednosti na kojima počiva crnogorsko društvo.

Razumijevajući da Vaše projekcije i opredjeljenja korespondiraju sa programskim ciljevima Matice crnogorske, vjerujemo da ćemo ostvariti kvalitetnu komunikaciju i saradnju, na obostrano zadovoljstvo.

Za Maticu crnogorsku
Dragan Radulović, predsjednik

Podgorica, 4. oktobar 2021.

Saopštenje Matice crnogorske povodom pokušaja prenosa vlasništva nad Cetinjskim manastirom na Srpsku pravoslavnu crkvu

Pitanje vlasništva nad Cetinjskim manastirom već neko vrijeme zaokuplja pažnju javnosti i s pravom unosi nemir i zebnju kod pravoslavnih Crnogoraca. *Poveljom* crnogorskog gospodara Ivana Crnojevića od 4. januara 1485. godine osnovan je Cetinjski manastir kao sjedište crnogorske mitropolije. U periodu vladavine Crnojevića pravoslavna hrišćanska crkva u Crnoj Gori prvi put stiče autonomni crkveni status a crnogorske mitropolite otad, pa sve do kraja Prvog svjetskog rata i nestanka Crne Gore, biraju i postavljaju sami Crnogorci. Cetinjski manastir je tako kroz proteklih pet stoljeća predstavljao simbol crnogorske državnosti, borbe za slobodu i najveću crnogorsku pravoslavnu svetinju.

Pokušaj Vlade Crne Gore iz septembra ove godine da zaključcima na vanrednoj sjednici vlasništvo nad Cetinjskim manastirom protivpravno oduzme Opštini Cetinje tada nije uspio. Svjedoci smo sprovođenja u djelo ovog nauma po drugi put. Preko Uprave za katastar i državnu imovinu se u nedostatku pravno validnih argumenata uz izrugivanje pravnoj struci, jednom dosjetkom, želi samostalno odlučiti o vlasništvu nad Cetinjskim manastirom i prepisati ga u vlasništvo Srpske pravoslavne crkve.

Namjera aktuelne vlasti da od Crne Gore i Crnogoraca otmu Cetinjski manastir i predaju ga u vlasništvo pomjesne pravoslavne crkve Srbije je obrazložena nečuvenim i grotesknim tumačenjem osnove upisa vlasništva na Opštinu Cetinje. Uprava za katastar i imovinu nam pokušava sve objasniti greškom, nastalom prilikom kompjuterskog unosa podataka o vlasništvu 1996. godine. Tako je navodno igrom slučaja i činovničkom omaškom Cetinjski manastir upisan na Prijestonicu Cetinje. Teško je zamisliti veće podcjenjivanje i ponižavanje sveukupne crnogorske javnosti, da iza svega ne stoji namjera da se definitivno sruši projekat pune obnove Crnogorske pravoslavne crkve, kao jednog od temelja crnogorskog identiteta. Ako je nasilnim ukidanjem autokefalne Cetinjske mitropolije 1920. godine započet proces nestanka samostalne pomjesne

pravoslavne crkve crnogorskog naroda, sada se nakon jednog vijeka, u obnovljenoj državi Crnoj Gori ovaj posao hoće dovesti do kraja.

Matica crnogorska želi da vjeruje da će nadležne državne institucije Crne Gore umjeti i moći da profesionalno, stručno i pravedno riješe ovaj delikatni i važan spor. To bi doprinijelo građanskom miru i razumijevanju, te preduprijedilo nezadovoljstvo, otpor i proteste koji bi mogli eskalirati. Nadležne državne instance bi prilikom rješavanja ovog svojinskog pitanja morale voditi računa da Cetinjski manastir, na osnovu istorijskog prava, uz poštovanje elementarnih ljudskih i prava o slobodi vjeroispovijesti, treba ravnopravno ustupiti svim pravoslavnim vjernicima u Crnoj Gori, pa time i sveštenstvu Crnogorske pravoslavne crkve.

Cijeneći neophodnost uspostavljanja društvene stabilnosti i mira, kao osnovne pretpostavke normalnog razvoja cjelokupnog društva, Matica crnogorska poziva Vladu Crne Gore, nosioce najodgovornijih državnih i društvenih funkcija kao i sve aktere na političkoj sceni – da pokažu odgovornost i razumijevanje za posebnu osjetljivost Crnogoraca kada je u pitanju Cetinjski manastir kao prvorazredni nacionalni i identitetski simbol.

Za Maticu crnogorsku
Dragan Radulović, predsjednik

Podgorica, 18. oktobar 2021.

NOVI ČLANOVI

Bajčeta Dina

Rođena je 1960. godine u selu Štitarica, Mojkovac. Poslije završene Pedagoške akademije u Banjaluci radila kao učiteljica u OŠ „Moša Pijade“ u Bosanskoj Krupi. Radni odnos u Crnoj Gori zasnovala 1992. godine u OŠ „Boško Buha“ u Pljevljima. Pohađala veliki broj seminara iz oblasti obrazovanja i svih reformi u obrazovanju. Bila koordinator na dva projekta u vezi sa inkluzijom invalidne djece u redovno školovanje. Od 2015. godine obavlja poslove direktorice JUNB „Stevan Samardžić“ u Pljevljima. Učestvovala na više međunarodnih okruglih stolova na temu bibliotekarstva. Ima solidno znanje ruskog i osnovno znanje engleskog jezika.

Pavićević Božidar J.

Rođen je 1955. godine u Dolu Pješivačkom, Danilovgrad. Radio je kao komercijalista u NJP *Pobjeda*. Osnivač je i vlasnik izdavačko-štamparskog preduzeća HKS *Spektar*. Osnivač je NVO *Afirmacija*. Crnogorac po nacionalnosti. Živi u Podgorici.

Pejović Draško V.

Rođen je 1990. godine. Završio je Osnovne i Specijalističke studije na Fakultetu za turizam i hotelijerstvo Univerziteta Crne Gore. Direktor je KUD-a *Njegoš*, Cetinje.

Radović Srđan

Rođen je u Titogradu 1976. godine. Doktor je nauka iz oblasti etnologije i antropologije. Diplomirao, magistrirao i doktorirao na Filozofskom fakultetu Univerziteta

u Beogradu, a trenutno je u naučnom zvanju višeg naučnog saradnika pri matičnoj ustanovi, Etnografskom institutu SANU u Beogradu. Angažovan kao gostujući predavač i voditelj predmeta 2017. godine na Fakultetu političkih nauka u Beogradu i 2015. na Univerzitetu *Riga Stradins* (Letonija), bio je i gostujući istraživač na Filozofskom fakultetu II Humboldtovog univerziteta u Berlinu (*DFG Gastforscher*, 2018) i WZB / Berlinskom centru za društvene nauke (*Imrgard Coninx fellow*, 2014). Do danas je bio angažovan na većem broju naučnoistraživačkih i izdavačkih projekata u Srbiji, Crnoj Gori, Sloveniji, Bugarskoj i Njemačkoj pod okriljem nalezni ministarstava i agencija za nauku, i drugih akademskih i stručnih fondacija i ustanova (DAAD, DFG, CANU, UNESCO, World Bank). Bavi se i uređivačkom djelatnošću (urednik i član redakcija nekoliko naučnih časopisa, urednik tematskih zbornika i član više uređivačkih odbora izdanja) i redovno izlaže na naučnim konferencijama i skupovima. Trenutna naučna i stručna bibliografija broji oko sto jedinica na šest jezika, među njima i tri samostalne naučne monografije i dvadesetpet naučnih radova. Član je više stručnih udruženja etnologa, antropologa i muzealaca, a glavna područja trenutnog naučnog interesovanja su urbana antropologija i urbana istraživanja generalno, kultura pamćenja, antropologija prostora, kulturno nasljeđe i heritologija, te dinamika nacionalnih, supranacionalnih i regionalnih identiteta.

Šćepanović Darko

Diplomirao je na Pravnom fakultetu Univerziteta Mediteran a Specijalističke studije završio na Pravnom fakultetu Univerziteta Crne Gore. Položio stručni ispit za rad u državnim organima kao i ispit za pripravnike za rad u sudovima i državnom tužilaštvu. Radio kao praktikant u advokatskoj kancelariji *Jovović, Mugoša & Vuković*, Podgorica. Bio je korisnik programa stručnog osposobljavanja u Sekreterijatu za imovinu i investicije Opštine Danilovgrad. Volontirao je u Birou za kadrovske poslove Uprave policije. Trenutno zaposlen u Osnovnom sudu u Baru kao sudijski pripravnik.

Vujović Rade

Rođen je 1967. godine. Profesor je istorije i geografije. Predsjednik je uduženja profesora istorije Crne Gore (HIPMONT) od 2015. godine. Radio kao nastavnik Istorije, nastavnik Geografije, nastavnik predmetne nastave. Autor je planova i programa nastavnog predmeta Istorija za Osnovnu i Srednju školu kao i programa za obuku profesora Istorije – „Moderna nastava istorije u jugoistočnoj Evropi“.

Bio je organizator međunarodne ljetnje škole *Lovćen 2016*. Radio je kao stručni konsultant za međunarodni program reforme istorijskog obrazovanja ePact. Bio je saradnik na međunarodnim projektima Evropskog udruženja nastavnika istorije (EUROCLIO), Centra za demokratiju i pomirenje u jugoistočnoj Evropi (CDRSEE), Savjeta Evrope; saradnik Zavoda za školstvo za polaganje stručnih ispita profesora istorije i geografije; saradnik u Ispitnom centru za određivanje normi polumaturskih i maturskih ispita. Recenzent je udžbenika za 9. razred za Osnovnu školu.

Zadrina Mladen

Rođen je 1965. godine na Cetinju. Magistar je istorije i teorije savremene umjetnosti. Radio je kao dopisnik sa Cetinja za nezavisni dnevnik *Vijesti* te kao savjetnik za elektronske medije u Montenegro independent media programme u Irex kancelariji u Podgorici. Autor je publikacije *Montenegro media ownership structure*. Bio je učesnik programa (1996) National forum foundation (Washington D.C.) proučavajući rad newstalk radio stanica: KGO 810 AM u San Francisku i WBZ 1030 u Bostonu. Radi kao programski direktor u Radio televiziji Cetinje. Osnivač je portala *cetinjskolist.com*. Govori i piše engleski jezik, a posjeduje određeno znanje i italijanskog jezika.

Žarković Dragan

Rođen 1966. godine u Plužinama. Diplomirao na Građevinskom fakultetu na Univerzitetu Crne Gore u Podgorici. Radio u JP *Crnogoraput*. Od 1993. godine radi u *Lovćeninvest* iz Podgorice, a brzo potom u njihovom predstavništvu u Moskvi. Godine 1995. osniva svoje preduzeće 3AO „Содра“. Godine 2004. se sa porodicom vraća da živi i radi u Crnoj Gori. Osniva privatno preduzeće *Sodra Company* doo u Podgorici. Godine 2013. magistrirao na Arhitektonskom fakultetu Univerziteta Crne Gore, a 2020. doktorirao na Poslovno-industrijskom fakultetu na Univerzitetu “Union-Nikola Tesla” u Beogradu, gdje je iste godine izabran u zvanje docenta. Od 2004. godine je ovlašćeni i licencirani projektant i revident projektne dokumentacije. Dobitnik je najveće nagrade Zanatsko-preduzetničke komore Crne Gore u oblasti građevinarstva u konkurenciji: „Najbolji menadžer u oblasti građevinarstva u Crnoj Gori 2008. godine“; zahvalnice, plakete i priznanja četiri investitora iz Ruske Federacije. Objavio veći broj publikacija i stručnih tek-

stova u časopisima: *Руские дома*, Moskva; *Prostor*, Podgorica; *Prostor*, Banja Luka; *Pogled*, Podgorica i *Forensis Expertus*, Podgorica, kao i časopisu *Monitor* i dnevnom listu *Vijesti*. Autor je stručne knjige *Korporativno upravljanje investicionim poduhvatima*. Oženjen: supruga Sonja (advokatica) i troje dece (doktorand-magistar arhitekture, student i đak).

KOMEMORACIJE

ALEKSANDAR ACO JANINOVIĆ
(1942–2020)

Otišao je na vječni počinak još jedan iz plejade istaknutih poslenika javne riječi. Napuštio nas je Aleksandar Aco Janinović koji je gotovo čitav radni vijek, nešto više od 35 godina, proveo u novinarstvu. Svo to vrijeme je bio dopisnik *Pobjede* iz Ulcinja.

Iako je bio darovit kao prosvjetni radnik, nije sebe vidio u toj profesiji. Nije se pronašao ni u politici, iako mu je široko bila otvorila vrata. Jedva je u njoj izdržao tri godine kao sekretar Opštinskog komiteta SK Ulcinja. Tražio je nešto više, veći izazov i slobodu, nešto gdje će njegova sposobnost i talenat doći do punog izražaja. Opredijelio se za novinarstvo – nije pogriješio. Vidjelo se odmah da ima dara, jer je kroz svoje tekstove ispoljavao kreativnu radoznalost, strast i osjećaj za pravdu, dostojanstveno čuvanje drugih i poštovanje tradicije.

Stranice *Pobjede* Aco je pretežno punio dirljivim i toplim pričama iz istorije Ulcinja i života njegovih sugrađana, mada je imao i bezbroj analitičkih tekstova i komentara. Janinović je posebno njegovao kratku formu novinarskog izraza, što je jako težak stil, posebno ako se poštuje univerzalno pravilo kao što je to on činio baveći se ovom profesijom, a to je da treba pisati tako da riječima bude tijesno, a mislima široko. Uvijek je poštovao dostojanstvo i privatnost svojih sagovornika, viševjekovnu tradiciju i međusobno uvažavanje i toleranciju među žiteljima Ulcinja. A to nije uvijek bilo baš lako, posebno devedesetih godina prošloga vijeka, kada je časnim, sposobnim i darovitim bilo teško da se snađu. Međutim, i u tim prevratnim vremenima Aco je znao da čuva svoje dostojanstvo i otmeno odoli vihorima rata u okruženju, onda kada je velika otadžbina počela da nestaje i kada je cijeli jedan naraštaj počinjao da strijepi, osluškujući znake dolazeće oluje. Aco je i u tim vremenima bio dostojan predstavnik onog dijela Ulcinja i Crne Gore koji se nikad nije svrstao u kolone iza raznih nacionalnih i lokalnih uzurpatora i mutivoda.

Aco Janinović imao je svoje četiri velike ljubavi: ljubav prema porodici, prema novinarstvu, svom Ulcinju, i ljubav prema svojoj državi Crnoj Gori. Nijednu od tih ljubavi nije iznevjerio. Porodica mu je bila na prvom mjestu. Bio joj je odan i posvećen. Novinarstvo je za njega bilo više od posla. Strastveno je unosio čitavog sebe u ovu profesiju. O Ulcinju je često govorio, kao o gradu tolerancije i poštovanja, gradu sa „tri religije i tri nacije“. Ljubav prema državi ispoljavao je na jedan poseban, emocionalan način. Koliko je bio ushićen 21. maja 2006. godine kada je Crna Gora obnovila svoju nezavisnost i suverenost, posljednjih dana svoga života bio je zabrinut. Ne zbog nevidljivog neprijatelja korone, već zbog onoga što je mogao da vidi: razne mutljivine i podmetanja, laži i mnogo igranki što se igraju po Crnoj Gori, a nijedna nije crnogorska.

Savić Jovanović

VESELIN R. ĐURANOVIĆ
(1927–2020)

Odanost Crnoj Gori

Veselin Veso Đuranović, koga su, iz milošte i radi razlikovanja, zvali Veso Bandić i Veso Mali, je doživio biološki kraj u poodmaklim godinama. Sve koji su ga prisnije znali rastužila je vijest o smrti, jer je u njegovom duhu bilo još mladosti i životne strasti.

Veso je umro u vrijeme koje nije najbolje za život, a umiranje postalo neka vrsta ilegale. To je posebno tužno za njega koji je na čin sahrane gledao kao svečani događaj na kome se mjeri ugled i poštovanje pratilaca prema pokojniku. O ovim vremenima ništa tako rječito ne govori kao sahrana umrlih bez izraza ljudskog saosjećanja. Otišao je bez partizanske i hrišćanske počasti, bez oproštajnih govora, ispraćen samo najužom rodbinom. U šali je govorio da će ispred njegovog kovčega ići dva jastuka ordena. Zaslužio je javno poštovanje od potomaka brojnih koje je ispratio kako dolikuje Crnogorcima i sa pretjerivanjima u zaslugama, kao i od onih koje je za života dobrotom zadužio. Otišao je krišom na vječni počinak u svoje Bandiće i time zapučio sadržajni životni krug. Prijatelji i poštovaoci su uskraćeni za posljednji pozdrav i mogućnost humanog i dostojanstvenog ispraćaja. Ostaju samo hladne osmrtnice i telegrami saučešća.

Veso Bandić je zaslužio sjećanje jer je ostavio trag u svom vremenu. O njemu se može govoriti kao o pripadniku generacije sa kolektivnom sudbinom. Porodično, idejno i socijalno je bio predodređen da bude komunista. Kao mladi partizan ide u školu sa bombama o pojasu, a zatim završava pravne nauke da bi kao učeni policajac čuvao revoluciju kojoj je bio bezrezervno odan. Mlad, kočoperan Udbaš po pitomom primorju motri na neprijatelje režima. Tu je napravio najbolji izbor u životu, oženio se sa svojom Smiljom, koja ga je ljubavlju oplemenila, a on njoj bez ostatka bio vjeran i jednako odan kao Revoluciji.

Veso je čvrsto vjerovao da su narodi Crne Gore i Jugoslavije pobjedom nad fašizmom zakoračili u lijepu budućnost. Krvlju stečena sloboda i socijalizam je nešto čemu treba služiti bez ostatka i on je sa posebnom strašću njegovao antifašističku tradiciju. Živio je kao komunista sa svim idealima, iskušenjima i slabostima koje je duga epoha nosila.

Predano je pristupao svakom poslu i prihvatao zadatke kao obavezu da pokaže kako je dostojan položaja koji mu je dodijeljen. Zapamćen je kao uspješan predsjednik opštine Danilovgrad, agilna član Vlade Republike Crne Gore i predsjednik Matice iseljenika, omiljen među crnogorskom dijasporom.

Volio je da bude okružen ljudima, da organizuje druženje i time životu daje dodatnu dinamiku. Imao je širok krug poznanstava i prijateljstava iz raznih generacija. Posebno je bio blizak sa Vesom Velikom i Vidojem koji su bili na najvišim partijskim i državnim funkcijama. Iskreno ih poštovao i volio. Sa njima i drugim prijateljima i oštroumljem i doskočicama uveseljavao svako druženje. Do kraja života je bio passionirani čitalac novina i sa društvom u kafani svakodnevno komentarisao televizijske i novinske informacije. Nekoliko zadnjih godina njegovo kafansko društvo djelovalo je kao parapolitička skupina koja se oglašava sa crnogorske patriotske platforme reagovanjem na društvene pojave. Uspijevao je da ljude, poput mene, koji imaju podozrenje prema policajcima, pretvori u prijatelja. Kao i svi mi imao je mana, ali je znao da bude odani drug na koga se možeš osloniti kad je nevolja.

Veso Bandić je imao neodoljivi šarm pripovijedanja. Njegove životne i duhovite priče imale su lucidna zapažanja i iskričavost. Veso je znao da opiše aktere svojih priča sa ubjedljivim detaljima, istakne karakterne osobine, sintetizuje kazivanje sa literarnom i glumačkom sposobnošću, tako da je stvorio jedan svijet dostojan usmene književne antologije. Mnoštvo priča i anegdota u Vesovoj interpretaciji, uspješno i duhovito islustruju vrijeme i ljude u njemu. Umio je da podnese šalu na svoj račun i da sebe prikaže u ne baš herojskoj ulozi.

Veso Đuranović je cijelog svog vijeka bio i ostao stameni Crnogorac. Bio je tradicionalan i nastojao da bude moderan u političkom ispoljavanju svoje privrženosti prosperitetu svoje domovine. Bio je dobrovoljni agitator svega što emancipuje Crnu Goru. Teško je podnio posrnuće Crne Gore devedesetih godina i išao na svaki miting Liberalnog saveza. Doživio je neizmjernu sreću kad je Crna Gora na referendumu vratila državnu suverenost. Svakom napretku svoje zemlje se radovao kao dijete i strepio od razura. Otišao je ranjen najnovijim događajima na društvenoj sceni Crne Gore. Možda je imao sreće da ne doživi još veća razočarenja.

Marko Špadijer

MIHAILO MUJO JOVIČEVIĆ
(1939–2021)

Kosmički prostori i pejzaži stvarnog života

Duboko me potresla vijest o smrti dragog prijatelja i velikog slikara Mihaila Jovičevića. Prilikom zadnjeg posjeta njegovom domu i ateljeu na Cetinju pred prošlog ljeta, Marko Špadijer i ja razgovarali smo s uvijek raspoloženim umjetnikom, lucidnog duha, o njegovom novom ciklusu slika. Pokazivao nam je dovršene radove koje je pripremao za izložbu u Zagrebu u Muzeju Mimara.

Moje poznanstvo s Mihailom Jovičevićem, koje se ubrzo pretvorilo u prijateljstvo, datira s kraja šezdesetih godina prošlog stoljeća. Bio sam učenik trećeg razreda cetinjske gimnazije kada je, tada mladi slikar, Jovičević bio profesor likovne i muzičke umjetnosti u toj srednjoškolskoj ustanovi. Naklonost novog profesora ovih predmeta stekao sam mojim interesom i poznavanjem umjetnosti. Pozvao me da prisustvujem postavljanju njegove prve velike samostalne izložbe 1968. godine u Umjetničkoj galeriji (kasnije Plavom dvorcu), na Cetinju. Tom sam se prilikom upoznao s njegovim djelom.

Nad odrom

Slika koja je posebno privukla moju pozornost tada aktuelnim naslovom i nekom tajnovitom simbolikom istovremeno je spajala i odvajala ovozemaljski svijet od onog onostranog čineći neobičnu likovnu cjelinu. Kompozicija je nazvana „Nad odrom Vaškanskog“. Slika je bila inspirisana senzacionalnim uspjehom medicine kada je dr Kristijan Bernard 1967. uspješno obavio prvu transplantaciju srca. Pacijent je bio pedeset četvorogodišnji Luis Vaškanski. Operacija je uspjela, ali je zbog komplikacija s plućima pacijent nakon osamnaest dana umro. U stiliziranoj i više

asocijativnoj formi pri dnu Mihailove slike naslikan je odar s pokojnikovim tijelom na njemu. Ostatak velike površine platna činio je gusto ispunjen prostor s mnoštvom takođe stiliziranih i asocijativnih likova koji su se kao u nekom nebeskom roju nadnosili nad tijelom pokojnika, kao kakvo multiplicirano otjelovljenje duha umrlog. Činilo se da oslobođeni duh egzistira astralnom dimenzijom svoje nove stvarnosti. Dakle, život, smrt, onostrano, projektovat će se simbolično u nizovima budućih Jovićevećevih kompozicija. Spomenuta se slika pokazala kao paradigmatično djelo umjetnikove slikarske poetike. Slijedila su mnogobrojna djela mistične dinamike religioznih vizija.

Svijet onostranog, koji je iniciran zemaljskim događajima, jedne burne istorije čiju je nebesku dimenziju navijestio Onaj koji je došao na ovaj svijet kao sin Božji koji će se na Golgoti žrtvovati za druge. Biblija, te posebno novozavjetni motivi postat će temeljna preokupacija u bogatom opusu Mihaila Jovićeveća sve do posljednjih dana njegovog života. „Moje slikarstvo počinje od stvaranja čovjeka, do raspeća na krst Golgote...” govorio je umjetnik. Odnos zemaljskog i nebeskog svijeta, imaginarnih kosmičkih prostora i stvarnog pejzaža Jovićevećevog životnog ambijenta, postat će trajno prožimanje simboličkih vrijednosti koje će se artikulirati autentičnim likovnim izrazom kome će Mihailo ostati dosljedan tokom cijele svoje karijere. Formalne će se vrijednost tog specifičnog slikarskog izraza vremenom inventivno mijenjati od dvodimenzionalne površine slike do njenih „produžetka“ u instalacijama ili oslikanim predmetima – objektima. Forma oslikanog monumentalnog krsta postaje suštinska oznaka, centralni simbol sakralnog motiva kojeg naseljava bezbrojno mnoštvo protagonista biblijskih događaja. Hrist i Bogorodica su izjednačeni tim mnoštvom. Bog-čovjek, rođen od žene djevice, prihvatio je ljudsku sudbinu. Spasavajući čovjeka biva od njega raspet.

Sjećanja

Dok pišem ove redove nižu mi se sjećanja na naša mnogobrojna lijepa druženja i razgovore o umjetnosti, na topla gostoprimstva njegove supruge Mace i sina Đorđa. Mihailo Jovićeveć je puno učinio za crnogorsku kulturu i kao univerzitetski profesor i restaurator umjetnina, uvijek spreman da svoja iskustva prenese drugima. Prisjećajući se tog dugog niza godina našeg prijateljstva u mislima mi se javlja, poput prizora iz sna, kako nad Mihailovim odrom lebdi onaj njegov monumentalni krst sa siluetom Lovćena, crnogorske Golgote na kojoj će biti razapet

umjetnikov Hrist. Dosljedan svom slikarskom svjetonazoru, moralnim integritetom dostojanstvenog individualca, odolijevajući primamljivom zovu pomodnih i zakašnjelih likovnih trendova, Mihailo Jovičević ostaje istinski umjetnik čije je veliko djelo trajno obogatilo crnogorsku savremenu umjetnost. I u slučaju Jovičevića može se primijeniti ona misao Gaetana Piconi „Život posvećen umjetnosti, jedno je od najvećih posvećenja koje umjetnost nije iznevjerila“.

Dimitrije Popović

BRANISLAV MIKO STANIŠIĆ
(1950–2021)

Život i običajni nazori koji se stvaraju na temeljima tradicionalnih ognjišta, đe su generacije živjele i žive, rađaju izdanke sa običajnom duhovnošću Crnogoraca i visokih intelektualaca. Jedno od takvih mjesta jeste tvrdi crnogorski Pavkovičko-Vražegрмаčki krš. U tom kršu, u Vinićima, rodio se i odgajio čovjek velike duše Branislav Miko Mijajlov Stanišić.

Plijenio je produhovljenom pričom starih crnogorskih pametara. Znao je briljantno, sebi svojstveno, da pronade pravu riječ, da podesi svoj izraz, onako skladno i otmeno da uokviri svaku svoju misao. Takav je bio do posljednjih dana.

Tih i nenametljiv, razuman i kreativan, visoko profesionalan u radu, oličenje stabilnog druga i prijatelja. Krasile su ga osobine dobročinitelja, kako to rekoše njegovi učenici i njihovi roditelji.

Dugo je bio direktor osnovnih škola u Slapu i Danilovgradu. I generacije učenika i nastavnika pamte ga po dobrom rukovođenju i blagom ljudskom pristupu kojim je darivao svakog čovjeka. Tako ga se sjećaju generacije đaka o kojima je pričao s ponosom.

Branislav Miko Stanišić je bio istaknuti, dugogodišnji član Matice crnogorske, i predsjednik Ogranka u Danilovgradu. Iskreno privržen Matici crnogorskoj, i u tom dijelu društvenog i intelektualnog angažmana pružao je svoj dragocjeni doprinos.

Miodrag Miško Đurović